

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R29:1972

TEKNISKA HOGSKOLAN I LUND
SEKTIONEN FOR VAG- OCH VAJTEN
BIBLIOTEKET

Några teorier om grann- skap och grannrelationer

Robert Bell

Stefan Westius

Byggforskningen

Några teorier om grannskap och grannrelationer

Robert Bell & Stefan Westius

Samhällsvetenskaplig teori brukar tillerkännas rollen att ge en ram för empiriska studier av beteende. För att man på ett bättre sätt skulle kunna närma sig problem, som hänger ihop med sociala relationer i bostadsområden, har därför gjorts en inventering av teorier om grannskap och grannrelationer. Huvudvikten vid litteraturgenomgången lades på frågorna: Hur har man betraktat grannskapet och existensen respektive avsaknaden av grannrelationer? Vad inverkar på relationernas art, omfattning och förändring?

De rön och teser som finns i de refererade studierna ger sammantagna ett motsägelsefullt intryck. Därför redovisas i rapportens andra del ett annorlunda betraktelsesätt, där grannrelationer beskrivs som föränderliga; många faktorer i växelverkan bestämmer den form interaktionen tar på en enskild plats och vid en viss tid.

Olika betraktelsesätt

Olika författare avser med termen grannskap helt skilda saker. Antalet individer som olika forskare anser utgör ett grannskap varierar avsevärt i storleksordning. Variationen kan förmodligen återspegla den varierande naturen hos de grannfenomen man iakttagit. En del forskare riktar sin uppmärksamhet på ekologiska grannskap, medan andra föredrar att basera sin definition på individens sociala omgivning. Ytterligare andra utgår från individernas beteende: grannskapet är den plats där människor umgås med grannar. Ännu ett problem är att en del forskare använder mått av typen "intim", "ytlig" etc. om grannrelationer. Detta bidrar också till att göra jämförelser mellan de olika studierna riskabla.

Man kan skönja tre olika betraktelsesätt i litteraturen om grannrelationer:

- Det fysiska betraktelsesättet innebär att grannrelationer betingas av bostädernas och den fysiska miljöns utformning.
- Social-psykologiska betraktelsesätt betonar istället sociologiska och psykologiska variabler. Man härleder ofta dessa från samhällsförändringar som förknippas med urbanism. En inriktning studerar sådana förändringars verkan på bostadsområdets sammansättning, homogenitet och stabilitet, en annan inriktning lägger vikten vid den förändring som

sker i individens attityder och värderingar.

- Ett tredje betraktelsesätt representeras av de induktiva eller beskrivande studier som utgår från förhållanden i enskilda områden ("community studies").

Grannskapsenheten och funktionellt avstånd

Några av de mest inflytelserika uttrycken för ett fysiskt betraktelsesätt finner vi hos Clarence Perry. Perry hade en sociologisk förankring för sina förslag om ett grannskap som var uppbyggt kring en "primary school" med viktiga funktioner samlade inom grannskapet. En sådan grannskapsenhet skulle befordra "igenkännings"- ("face-to-face") kontakter vilket i sin tur skulle leda till bildandet av primärgrupper och förhoppningsvis till föreningar och ett socialt liv i området.

En annan inflytelserik "fysisk teori" finner man i några studier av bostadsområden med homogen befolkning som gjordes efter andra världskriget. Den mest kända av dessa är Festinger, Schachter & Backs undersökning i Westgate. De hävdade att grannrelationer är ett resultat av kontakter. Dessa i sin tur betingas av den fysiska och funktionella strukturen i området. Senare studier har visat att fysisk närhet kan leda till såväl utvecklandet av vänskapsrelationer som utvecklandet av konflikter.

Urbanism

En viktig roll för utvecklandet av de social-psykologiska synsätten spelade tankegångar om urbanism och socialt liv som fanns hos några av företrädarna för "the Chicago School". Dessa sociologer, som studerade många aspekter av amerikanskt storstadsliv, hade blivit övertygade om att grannskapet höll på att försvinna som ett socialt fenomen. En av de mest kända av dessa, Louis Wirth, hävdade att alla primärgrupper: familjen, grannskapet och kamratgruppen, upplöstes under trycket av det urbana samhällets heterogenitet och anonymitet. Individen, som kommit under inflytande av det operonliga livet i stora byråkratiska institutioner, förverkligar sig själv genom att gå in i sekundära organisationer. De senare kommer då att ersätta primärgrupperna. Man intresserade sig också för en besläktad process, "social disorganization"; man

Byggforskningen Sammanfattningar

R29:1972

Nyckelord:

grannrelationer, grannskapsenheter, bostadsområden, litteraturstudie

Rapport R29:1972 hänför sig till anslag Bs 679 från Statens råd för byggnadsforskning.

UDK 711.581
301.18
SfB A
ISBN 91-540-2047-6

Sammanfattning av:

Bell, R & Westius, S, 1972, *Några teorier om grannskap och grannrelationer*. (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Rapport R29:1972, 108 s. 21 kr.

Rapporten är skriven på svenska med svensk och engelsk sammanfattning.

Distribution:

Svensk Byggtjänst
Box 1403, 111 84 Stockholm
Telefon 08-24 28 60

Grupp: samhällsplanering

sökte förklaringar till sociala problem, t.ex. ungdomsbrottslighet, i de förändringar som lokala institutioner genomgått. Mobilitet sågs därvid som en orsakande faktor till den minskade lokala förankringen.

Empiriska studier som avsett pröva teser vilka härletts från urbanism-teorier har gett varierande resultat. En del forskare lyckades bekräfta att urbana områden uppvisar färre grannrelationer än liknande, mindre urbana samhällen. Andra fann att medlemskap i sekundära organisationer var betydligt ovanligare än vad urban teori förutsatt. Några forskare fann att grannrelationer i själva verket var vanliga i högt urbana samhällen och likaså andra primärrelationer med släktingar och vänner. Ett antal studier visade att primärrelationer och medlemskap i sekundära föreningar hade ett positivt samband. Under 1960-talet utsattes teoribildningen kring urbanism för allvarlig kritik, och några av dess teser förkastades av ett antal forskare. Några fann resultat som tydde på att erfarenhet av och arbete i stora byråkratiska organisationer utrustar individen med egenskaper som gör att han lättare kan upprätta grannrelationer. Man fann också att vissa typer av granninteraktion och andra primära relationer med vänner och släktingar fortfarande var allmänt förekommande i högt urbaniserade områden.

Surburbanism

Samtidigt som dessa undersökningar utfördes, gjorde både författare, journalister och forskare beskrivningar av det sociala livet i nybyggda amerikanska förorter. Vad man tyckte sig iakta i dessa förorter var ett intensivt, nästan frenetiskt umgänge med grannar och samtidigt ett ovanligt väl utvecklat organisationsliv. Varierande ansatser till att formulera orsakssammanhangen bakom dessa fenomen gjordes. Man föreslog bl.a. en selektiv rekrytering av befolkningen och en dominans av medelklassvärderingar som avgörande faktorer. Dessa teorier, som förutsatte en allmän livsstil i nya förorter, utsattes ganska snart för kritik. Ett antal forskare studerade förorter som till övervägande delen beboddes av arbetare och fann att sådana förorter i många väsentliga avseenden inte skilde sig från städernas arbetarklassområden.

Homogenitet och klass

En annan social-psykologisk huvudströmning inom studiet av grannrelationer är uppbyggd kring begreppen homogenitet och klass. Några av de efterkrigsstudier som visade att fysiskt och funktionellt avstånd kan inverka på uppkomsten av grannrelationer, pekar också på att homogenitet kan ha betydelse. Undersökningar som tillkommit senare visar invecklade samband mellan homogenitet hos befolkningen i olika avseenden och deltagande i områdets so-

ciala aktiviteter. Forskningsarbeten som har försökt visa att högt utvecklade relationer mellan grannar karakteriserar en bestämd social klass har gett motstridiga resultat. Andra forskare anser att för få studier har gjorts i vanliga bostadsområden utanför stadskärnan, och att detta kan förklara att man inte uppmärksammat att de flesta grannskap egentligen kännetecknas av hög interaktion mellan grannarna. De engelska studier som bl.a. beskriver arbetarklassmönstret med attribut som solidaritet och värme är välkända och citeras ofta.

Dessa studier sammanfattas bäst på följande sätt: grannskapet utmålas ibland som på väg att försvinna, ibland som omformat och ibland som återuppstående. Klassvariabeln är avgörande enligt somliga, medan andra anser att den är oviktig. Samstämmigheten om vilket mönster som en viss klass uppvisar är liten.

Områdescentrerade studier

En relativt annorlunda, induktiv forskningstradition representeras av de områdescentrerade studierna. En del sådana studier har bidragit till omvärderingen av de ursprungliga teserna om urbanismens effekter. I litteraturgenomgången refereras ett antal engelska, amerikanska, tyska och svenska undersökningar med betoningen lagd vid de beskrivningar av grannrelationer som de innehåller. Särskild vikt har lagts vid sådana studier som Kuper (1953) och Willmott (1963); de uppehåller sig delvis vid några av de teoretiska frågor som vi antytt ovan.

En möjlig syntes

Inventeringen av litteraturen har inte kunnat ge en enhetlig bild av grannrelationer och grannskap. De motstridiga resultaten kan ses som följder av varierande metodologiska ansatser. En tidigare nämnd förklaring, som också är möjlig, är att observationerna har en parallell i en social verklighet som är motsägelsefull. Om denna förklaring också äger sin riktighet, måste vi finna ett synsätt som underlättar vår förståelse för interaktionen i grannskapet som en pågående social process.

Dynamiska begrepp

För att skissera ett sådant annorlunda betraktelsesätt lånar vi några begrepp från systemteorin. Buckley (1967) har redogjort för några attribut, som han anser utmärker öppna sociala system. Hans utgångspunkt är att sociala fenomen skall ses som produkter av interaktion och kommunikation. Buckley menar att sociala system utmärks av även andra sorters komplicerade orsaksförhållanden än sådana som uppstår ur den välkända "feed back"-mekanismen.

Vi vill inte hävda att grannskap uppvisar alla de kännetecken som ett socialt

system har, även om detta ibland kanske kan vara fallet. Däremot kan systembegrepp användas i analysen av grannskap och grannrelationer med intressanta resultat. Begreppet gränser t.ex. tycks vara användbart om man vill förstå de rön som visat, att den viktiga skådeplatsen för granninteraktion är en liten enhet, oftast bestående av fyra till hundra familjer.

Interaktion

Om uppmärksamheten koncentreras på normer och interaktion, snarare än på individer, är det lättare att förstå att interaktion i grannskap kan utvecklas olika. En hel del studier pekar på att effekter av interaktion kan vara viktigare än individuella behov. Undersökningar utförda i England, Puerto Rico och Sverige visar väsentliga skillnader i interaktionsmönster mellan liknande grannskap. De skillnaderna kan vara resultatet av olika utgångar av normbildningsprocessen.

Ett antal observerade olikheter i grannumgänge och grannskapsmönster kan bättre förstås som uttryck för komplicerade orsakrelationer. Det solidariska grannskap som ofta associeras med äldre arbetarklassområden är förmodligen resultat av en interaktionsprocess som fått verka länge. Tid kan således vara en viktig faktor i utvecklandet av grannrelationer.

Slutsatser

En konsekvens för vidare forskning är att studier byggda på ett flertal undersökningsmetoder bör uppmuntras. Studier som utförs på basis av en snäv teoretisk referensram är förmodligen mindre fruktbara än studier baserade på en vidare teoretisk ansats med induktiva inslag. En annan konsekvens av en syn på grannrelationer som föränderliga är att en tillfredsställande språklig modell för grannrelationer kan vara svår att skapa. Simulering kan eventuellt vara en metod att närma sig de dynamiska aspekterna hos granninteraktion. Andra frågeställningar än de som berörts hittills kan behöva utredas, t.ex.: hur påverkar granninteraktion och andra sorters lokalt förankrat liv varandra?

Planeringens sociala konsekvenser är svåra att diskutera på ett meningsfullt sätt. Det kan ifrågasättas om det överhuvudtaget är möjligt att förutse vilket socialt innehåll den planerade bebyggelsen kommer att få. Sociala relationer påverkas ju inte bara av planätgärder. Detta talar för att planeringen görs så att möjligheter finns för de boende att kompensera för oförutsedda brister på t.ex. lokaler eller ytor.

Vi föreslår också att planerarna kompletterar sina källor för social kunskap. Samhällsvetenskap är en källa, men det kan också vara värdefullt för planerare att utnyttja sådana personer som har praktiska erfarenheter: socialarbetare, fastighetsskötare, boende m.fl.

Some theories of neighborhoods and neighboring

Robert Bell & Stefan Westius

The acknowledged role of theory in social science is to provide a framework for the empirical study of behavior. In order to better approach problems related to social relations in housing, the current authors pursued an inventory of theory which relates to neighborhood and neighboring. The following questions guided the present inquiry: What perspectives have been applied to the study of neighborhoods and neighboring? What is said to cause the development of neighboring, or the lack of neighboring? What factors are suggested as contributing to the types of interaction, their intensity and change?

The theory and findings reviewed in part one present a contradictory picture. An alternative viewpoint is outlined in part two: neighboring is regarded as a process, where many factors combine to produce norms and interaction.

Models of neighboring

A major problem seems to be the varying definition of the neighborhood: this variation presumably reflects the varied empirical nature of neighboring phenomena. Some researchers focus their attention on ecological neighborhoods, while others prefer a definition based on individuals' social environs, and yet others find an operational definition preferable; a neighborhood is a place where persons neighbor. An other problem is that quantifiers such as "casual", "intimate" or "extensive" are used in such a way that comparisons are difficult to perform.

Three major models for the study of neighboring can be found in the literature. One can be identified as the *physical model*, which sees neighboring as being conditioned by the physical design of housing. Two related views see neighboring as the result of *social-psychological forces*: one emphasizes the importance of sociological forces, particularly forces connected with urbanism; the other tends to view psychological factors as primary determinants of neighboring behavior. A third mainstream is the *inductive "community study"* approach.

Neighborhood Unit and functional distance

One of the most coherent expressions of the physical point of view is to be found in the writings of Clarence Perry. Perry's basic proposal was sociological: drawing upon the writings of idealistic American sociology, he proposed that a housing area centered about a primary school and self-contained in other respects could promote "face-to-face"

contacts. This would hopefully lead to the formation of new primary groups and to an organisational and social activity. Perry's notion has been heatedly discussed but seldom evaluated. However, some critics have pointed out the unreasonably large size of the neighborhood as primary group which is implicit in the Neighborhood Unit.

Another influential physical theory is that represented by various post-war studies of veteran student housing. Festinger, Schachter & Back's Westgate study is the best known: the authors suggest that "passive contacts" are conditioned by the physical and functional structure of the housing. The development of friendships in these areas is shown to be the function of the probability of simple physical encounters between persons. However, later studies suggest that physical propinquity can also lead to the development of conflicts.

Urbanism

The bulk of social-psychological theory in the field of neighboring is related to the thinking of the Chicago School on urbanism. Most cogently expressed in the writings of Louis Wirth, these sociologists of the American city held that the neighborhood was disappearing as a social phenomenon. Wirth held that all primary groups, e.g. the family, the neighborhood and friendship groups disintegrate under the impact of urban heterogeneity and anonymity. The individual, caught up in the impersonal life of large bureaucratic institutions, finds expression by joining secondary organizations, which come to replace the primary group. A related interest of the Chicago school was the process of "social disorganization"; in the crumbling of local institutions they sought explanations for social problems like juvenile delinquency. A key concept is that of mobility, which is suggested as the factor which accounts for the disintegration of local ties.

Empirical studies directed towards the examination of theses related to the urbanism theories showed varying results. Some investigators were able to confirm that urban areas showed less neighboring than corresponding areas on the urban fringe. Others found that membership in secondary groups was much less common than urbanism theory would lead us to believe. Some researchers found that neighboring relations were in fact common in highly urban areas, together with other primary relations with relatives and friends. A number of studies found that primary relations and secondary joining were positively correlated. During the 1960's the

National Swedish Building Research Summaries

R29:1972

Keywords:

neighboring, neighborhood units, housing areas, bibliographical inventory

Report R29:1972 refers to Grant Bs 679 from the Swedish Council for Building Research.

UDC 711.581
301.18
SfB A
ISBN 91-540-2047-6

Summary of:

Bell, R & Westius, S, 1972, *Några teorier om grannskap och grannrelationer*. Some theories of neighborhoods and neighboring. (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Report R29:1972, 108 p. 21 Sw. Kr.

The report is in Swedish with Swedish and English summaries.

Distribution:
Svensk Byggtjänst
Box 1403, S-111 84 Stockholm Sweden

notion of urbanism was subjected to serious criticism and rejected by a series of investigators. Some even found results that indicated that experience in bureaucratic institutions equipped persons for a more successful management of neighboring relations, and that certain specific neighboring functions were still viable in urban areas.

Suburbanism

At the same time a series of studies of a more or less scientific nature were performed in newly built American suburbs. These observers, among whom William H. Whyte is best known, suggested that suburbs were characterized by an intensive or frenetic neighboring, coupled with an extraordinary organizational activity. Various attempts were made to formulate the supposed causes of the neighboring in suburbs: a selective recruitment of population and a predominance of middle-class values were among the suggested causes.

Theories of suburbanism were however rather quickly subjected to criticism. A number of investigators studied working-class suburbs and found that these suburbs were in all essential respects similar to urban working-class areas.

Homogeneity and class

Another social-psychological mainstream in the study of neighboring is theory built around notions of homogeneity and class. Some of the veterans' housing studies indicated the possible significance of a homogeneous population as an explanation of the high degree of neighboring which was observed in such areas. Studies focused on social class gave conflicting results: some authors reported a higher degree of neighboring in middle-class areas, while others suggested that working-class areas were distinguished by a higher degree of neighboring. Investigators also suggested that a large degree of neighboring characterizes most neighborhoods, and that attention has simply not been paid to normal outer-city regions where "quasi-primary" relations are the rule. Some authors maintain that the working-class is taking on middle-class values and therefore should neighbor differently, others maintain that the adoption of middle-class material attributes does not involve a change in life style or solidary neighboring patterns.

Community studies

A rather different research tradition that relates to neighborhoods is that of community studies. The theoretical orientation here is generally inductive, and in fact a number of such studies have been influential in re-evaluation of theories of urbanism and its effect. The paper at hand reviews a number of English, American, German and Swedish studies with attention being paid to the descriptions of neighboring they contain. Particular attention is given studies such as Leo Kuper's and Peter Willmott's which pertain to some of the theoretical issues raised by the varying schools of thought. The rather unique Swedish research tradition in this field is scrutinized.

A possible synthesis

The apparent contradictions among the various findings can be seen as artifacts of the varying methodological approaches. However, a more plausible explanation is that formerly suggested, that the contradictions be seen as an expression of a contradictory social reality. In that case, we must look for explanations which promote our understanding of neighboring and neighborhoods as ongoing social processes.

Dynamic concepts

Certain concepts frequent in systems theory seem to provide ideational tools more suitable for the task at hand than those used in the two-value logic in which most sociological theory is phrased. Buckley presents an exposition of system attributes which can be adapted for our purposes. The basic notion is that social phenomena should be seen as the outcome of interaction and communication. The notion of feed back is well known, but Buckley suggests that other sorts of complicated causal relations should characterize social systems.

Neighborhoods, we suggest, do not seem to exhibit the characteristics of a full-blown social system except in certain cases. However, system concepts can be applied to neighboring with interesting results. The notion of boundaries seems to help us synthesize a number of observations that indicate that the primary scene for neighboring is a unit of rather small scale, the block or house group.

Interaction and norms

A concentration of attention on norms and interactions, rather than on indi-

viduals seems to offer a theoretical orientation that can explain the differential development of neighboring. A survey of empirical studies indicates that the effects in interaction may be more important than individual needs. Studies performed in England, Puerto Rico and Sweden show substantial differences in neighboring patterns when similar areas are contrasted: such patterns can conceivably be the result of the differential outcome of the process of norm formation.

A number of observed differences in neighboring and neighborhoods patterns can better be understood as an expression of complex causal relations. The solidary neighborhood often associated with established working-class areas is probably best seen as the result of interaction through time. Time is a dynamic factor which must be accounted for in the development of neighborhoods. It is then shown that the variety of neighboring patterns can be understood, if not explained, as the result of complicated causal relations.

Conclusions

One conclusion for further research is that a methodological pluralism should be encouraged: studies performed on the basis of a narrow theoretical and/or methodological framework are likely to be less fruitful than studies based on a multimethodological approach that includes inductive elements.

It is also likely that a verbal model for neighboring behavior is beyond reach; a simulation could be constructed as a method of approaching the dynamic aspects of neighboring. More, too, needs to be known about the relation of neighborhood "face-to-face" interaction and other forms of local social life, for example voluntary organisations.

We feel that social consequences of planning are difficult to discuss meaningfully. The real question is if it is at all possible to predict the social content of planned housing. If this is not the case, a planning which leaves room for residents to influence the physical framework is clearly to be desired.

It is furthermore held that planners should complement their sources of social knowledge. Social science has a role, but it would be worthwhile for planners to be able to draw upon the experience of practitioners; social workers, builders, caretakers in housing areas, and residents.

Rapport R29:1972

NÅGRA TEORIER OM GRANSKAP OCH GRANNRELATIONER
SOME THEORIES OF NEIGHBORHOODS AND NEIGHBORING

av Robert Bell & Stefan Westius

Denna rapport hänför sig till anslag Bs 679 från Statens råd för byggnadsforskning till T Stockfelt, Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet.

Statens institut för byggnadsforskning
ISBN 91-540-2047-6

FÖRORD

Samhällsvetenskap ligger oftast ett par steg ifrån "verkligheten" -- vad vi läser är samhällsvetarens ord om andras ord om sin tillvaro, eller, som Kenneth Boulding har uttryckt saken, "an image of an image." Denna studie består därför av en bild av andras bilder av andras bilder. Vi laborerar med referat av andras verk, och samtidigt med att försöka strukturera en begreppsapparat som kan fungera som en utgångspunkt för vidare arbete. När det gäller empiriska studier kan forskaren ge läsaren en uppfattning om vilka metoder och tekniker han har använt för att komma fram till det som han tror att han har kommit fram till. När det gäller litteraturstudier finns det ingen metod utöver en kritisk läsning och en ständig vaksamhet mot ens egna föreställningar. Vi uppmanar läsaren att använda samma kritiska vaksamhet när han läser denna rapport.

INNEHÅLL

1	PROBLEMSTÄLLNING	6
1.1	Undersökningens bakgrund	6
1.2	Frågeställningar, metod.	7
1.3	Olika betraktelsesätt.	8
1.4	Definitioner av grannskapet: några begrepp	10
1.5	Författarnas värderingar	11
DEL I		
2	FYSISKA BETRAKTELSESÄTT.	13
2.1	The Neighborhood Unit.	13
2.1.1	Grunddrag i grannskapsenhetstanken	13
2.1.2	Evaluering och kritik av grannskapsenhetstanken.	15
2.2	Functional distance och andra fysiska faktorer	17
2.2.1	Avståndets inverkan beskrivs	17
2.2.2	Kritik av "functional distance".	20
2.3	Sammanfattning	21
3	URBANISM	22
3.1	Urbanismens verkningar	22
3.1.1	Några grundtankar i stadssociologin.	22
3.1.2	"Urbanism as a Way of Life" formuleras	22
3.1.3	Senare formuleringar	25
3.1.4	Empiriska studier kring urbanismens inverkan på grannrelationer.	27
3.1.5	Urbanismens verkningar ifrågasätts	29
3.2	Förortsboendets effekter	32
3.2.1	"Suburbia" kommer i blickpunkten	32
3.2.2	"Suburbanism as a Way of Life"	33
3.2.3	Kritiska studier	34
3.3	Sammanfattning	37
4	HOMOGENITET, KLASS	39
4.1	Homogenitetens inverkan på grannrelationer	39
4.2	Empiriska iakttagelser om homogenitetens och klasstillhörighetens roll.	39
4.3	Finns det klasstypiska mönster?.	40
4.4	Sammanfattning	44

5	OMRÅDESCENTRERADE STUDIER	46
5.1	Anglosaxiska "community studies".	46
5.2	Tyska studier av enskilda områden	59
5.3	Svenska studier av enskilda områden	62
5.4	Sammanfattning.	70
6	SAMMANFATTANDE KOMMENTARER TILL TEORI- INVENTERINGEN	71
6.1	Motsättningar i synsätt och beskrivningar	71
6.2	Problem i empiri och teori.	72
6.3	Kan de skilda synsätten förenas?.	74
DEL II		
7	DYNAMISKA BEGREPP	75
7.1	Systemteori	75
7.2	En tillämpning på grannrelationer	78
8	SKÅDEPLATSEN FÖR GRANNINTERAKTION OCH INTERAKTIONENS KARAKTÄR	79
8.1	Vad är skådeplatsen för grannrelationer?.	79
8.2	Interaktion, normer	81
8.2.1	Hur uppstår interaktion?.	81
8.2.2	Iakttagelser av normer.	83
8.2.3	Är normer en artefakt?.	85
8.2.4	Grannskapet som grupp, social kontroll.	86
9	NÅGRA EMPIRISKA TECKEN PÅ DYNAMIK : :	90
9.1	Olikheter på individnivån	90
9.2	Olikheter på aggregatnivån.	93
9.3	Uppkomsten av det utsträckta grannskapet.	94
9.4	Ett försök till syntes.	97
10	SLUTDISKUSSION	100
10.1	Kan vi besvara frågorna?.	100
10.2	Konsekvenser för en vidare forskning.	101
10.3	Hur kan samhällsvetenskapliga rön om grann- relationer användas i bostadsplaneringen?	102
11	REFERENSER.	105

1 PROBLEMSTÄLLNING

1.1 Undersökningens bakgrund

Samhällsplaneringen i Sverige representerar, historiskt sett, en sammanblandning av en äldre förvaltningsapparat med långtgående befogenheter och en planeringsideologi som har präglat bostäderna alltsedan 30-talet. De statliga normer som finns sammanställda i Kungl. Bostadsstyrelsens skrift *God Bostad* är ett uttryck för bostadsplaneringens mål, som kompletteras i vissa avseenden av Planverkets rekommendationer. Dessa normers verkan har onekligen varit mycket progressiv: man har garanterat stora grupper rätt till en bostad av god kvalité, med möjligheter till god hygien, värme och utrymme. Vid utgången av 60-talet hade man uppnått en internationellt sett hög standard nivå för bostadslägenheten.

I debatten om bostadsplaneringen har man påtalat strukturella förändringar utanför planmyndighetens ansvarsområde som inneburit förändrade villkor för bostadens omgivning. Detaljhandelns rationalisering t ex har betytt ett "minskat serviceutbud". Större företag koncentreras till större industriområden, och småföretagen försvinner från stadsbilden. TV:ns tillkomst tillsammans med andra faktorer har orsakat förändringar i fritidssysselsättningar, en utveckling som har en motsvarande riktning i föreningslivet. Transportsystemets tyngdpunkt ligger nu vid personbilen. Dessa och andra förändringar är sammanbundna, inte bara i tid, utan även på så sätt att en förändring i en sektor orsakas och orsakar förändringar i andra. Men deras sammanlagda verkan vad gäller bostadsområden kan grovt sammanfattas så här: bostadens omgivning har successivt utarmats. Och detta, menar många, gäller även sociala relationer och särskilt relationer mellan grannar.

Vid 70-talets början har man hävdas det, en motsättningsfylld bostadsproduktion, där själva bostaden har blivit större och bättre utrustad medan bostadens omgivning har blivit torftigare. Debatten om de nya bostadsområdena har varit intensiv, och många sociala problem, särskilt vad gäller barnens situation, har uppmärksammats alltmer. En återkommande tema har varit isolering och kontaktlöshet, anonymitet.

Grannrelationer i bostadsområden dramatiseras då och då, när kvällstidningarna tar upp t ex fall där en ensamstående person har legat död en

längre tid utan att någon i huset har lagt märke till det. Socialstyrelsens försöksverksamhet med "kvartersvårdare" kan ses mot bakgrund av bristande sociala möjligheter i bostadsområden. God Bostad 70 och en del av Serviceutredningens förslag är också ämnade att avhjälpa sådana brister.

Den utveckling som vi nu har skisserat är en del av bakgrunden till denna studie. Vidare har vi som forskare och individer arbetat på olika sätt med bostads- och boendefrågor. Vi har lagt märke till att de teorier som rör sociala relationer är otillräckliga för förståelse av hur relationer utvecklas i bostadsområden. Vi kan ge ett exempel. En grupp föräldrar ville ordna verksamhet för kvarterets barn i ett relativt nybyggt bostadsområde i utkanten av en större svensk stad. De vände sig till bostadsförvaltningen för att få hjälp med att ordna en lokal. Då fick de veta att enligt den "vetenskap" man kände till på förvaltningen var hyresgästernas intresse för samarbetet högst tillfälligt och sannolikt snart övergående.

Vi har märkt samma sak på ett annat plan. Denna undersökning började när vi planlade ett arbete som skulle belysa sociala relationer i bostadsområden. Vi hade tänkt studera effekterna av den information nyinflyttade hyresgäster får, den roll som butiken och nyckelpersoner som portvakten/fastighetsskötaren spelar, och hur andra situationella faktorer inverkar på uppkomsten av grannkontakt och umgänge. Vidare ville vi utreda i vilken utsträckning uppfattningar om grannar och grannskapet är normativa, d v s kulturellt betingade. Men vi märkte att de tillgängliga begreppsapparaterna inte gav utrymme för en teoretisk förankring av dessa företeelser, trots att de erfarenhetsmässigt verkade vara viktiga.

Denna studie är därför ägnad åt en inventering av de befintliga teorierna. Vi försöker också göra en viss värdering och syntes av dessa teorier. Slutligen skisserar vi en begreppsapparat som vi hoppas kan underlätta förståelse för problem som rör grannrelationer i bostadsområden.

1.2 Frågeställningar, metod

Våra frågeställningar gäller litteraturstudierna. I del I vill vi utreda hur man menar att grannrelationer gestaltar sig och förklaras. Med våra

frågeställningar kan vi även precisera vår problemställning: vi vill studera uppkomsten och utvecklingen av relationer mellan grannar.

Hur betraktar man grannskapet och grannrelationer?

Vad inverkar på relationernas ev. art, omfattning och förändring?

Vår metod för arbetet har varit en systematisk biblioteksforskning. Vi berör givetvis inte hela den befintliga litteraturen, men de källor vi redovisar anser vi ger en god bild av de teorier och rön som finns.

I del II görs en ansats till en annorlunda, mer dynamisk syn på uppkomsten och betingelserna för grannrelationer. Frågorna som är vägledande för denna analys redovisas separat.

1.3 Olika betraktelsesätt

Det förekommer flera betraktelsesätt i litteraturen om grannskapet och grannrelationer. Dessa betraktelsesätt är inte utan förbindelser med varandra, men de representerar relativt annorlunda tankesätt. Vi vill påpeka att den uppdelning i betraktelsesätt som här görs är bara en av många möjliga. Det som främst förenar dessa synsätt är att de rör uppkomsten och karaktären av grannrelationer i stadsmiljön: utgångspunkten är staden och stadsbefolkningens livsvillkor. De studier som behandlar grannskapet bildar en sorts forskningstradition: de flesta författare ställer sina teser och rön i relation till den föregående teoribildningen. Våra syften i denna uppsats är snarare analytiska än vetenskapshistoriska, men det är väsentligt att komma ihåg att många av de undersökningar vi nedan refererar står i nära förbindelse med varandra: tillsammans ger de olika verken en intressant bild av växelverkan i samhällsvetenskap.

Under rubriken FYSISKA BETRAKTELSESÄTT har vi grupperat författare som ser grannskapets karaktär och grannrelationer som en följd av den fysiska miljön. Detta betraktelsesätt uppstod samtidigt med framväxten av möjligheter till en planerad bostadsbebyggelse i stor skala.

Tanken var, och är, att bebyggelsens utformning, placering och relation till andra funktioner än boendet inverkar på människornas kontakter och deras art. Denna syn är bäst känd i formen av The Neighborhood Unit, som representerar en sammansmältning av en planideologi och en del grundtankar hämta-

de från den tidiga amerikanska sociologin. En likartad uppfattning finner man hos en del sociologer som studerade i första hand studentbostäder i Förenta Staterna i slutet på 40-talet. De såg kontakter som en direkt funktion av det fysiska (eller "funktionella") avståndet mellan grannar. Andra forskare har försökt lägga andra aspekter på "functional distance". I Sverige har man prövat hypoteser om samband mellan t.ex. hustyper och grannkontakter.

Man kan också tala om socialpsykologiska betraktelsesätt, då författare ser grannskapets karaktär och grannandet som huvudsakligen orsakade av socialpsykologiska faktorer. Under rubriken URBANISM behandlar vi teoretiker som betonar den enskilda individens livssituation. Människans benägenhet att handla på ett visst sätt i sitt grannskap påverkas och förändras när hennes livsvillkor omdanas. Som utslagsgivande ser man därför stora förändringar i samhället: i produktionssätt, ekonomisk standard och kommunikationssätt. Individpåverkan av dessa faktorer, samlad under begreppet urbanism, ser man oftast som direkt. Teorier rörande förortsboendets inverkan på grannskapet och grannrelationer formulerades i relation till teorier om urbanism och avhandlas i detta sammanhang.

Ett betraktelsesätt som byggdes på grundval och delvis i reaktion till teoribildningen om urbanism avhandlas under rubriken HOMOGENITET, KLASS. Man studerar uppsättningen individer hellre än individen. Grundtanken är att sammansättningen i bostadsområdet, dess homogenitet eller heterogenitet i klass- eller annat avseende, och den stabilitet över tid som området uppvisar i olika sociala variabler, är det som avgör hur individerna kommer att förhålla sig till varandra.

Vidare finns det ett antal studier som inte kan grupperas kring en gemensam grundtanke, men som har haft betydelse för teoribildningen. Dessa studier har en annan metodologisk inriktning. Man har i första hand intresserat sig för enstaka bostadsområden, och på olika sätt försökt kartlägga de sociala relationerna i området. Dessa områdescentrerade studier är i huvudsak induktiva d v s generaliseringar om grannrelationer görs med förankring i det undersökta området hellre än i en teoretisk apparat. Hit hör ett antal amerikanska, brittiska, tyska och svenska studier av enskilda bostadsområden. De behandlas under OMRÅDESCENTRERADE STUDIER.

1.4 Definitioner av grannskapet: några begrepp

Läsaren kommer snart att upptäcka att det inte bara är i fråga om betraktelsesätt som de olika författare, som har studerat grannrelationer, skiljer sig åt. Man laborerar också med skilda definitioner av grannskapet och grannrelationer.

Man måste förstå att en del av skillnaderna bottnar i engelskans ord "neighborhood", som egentligen har två betydelser. Dels syftar man på bostadens sociala omgivning, ungefär som svenskans grannskap, och dels menar man med "neighborhood" det fysiska bostadsområdet med tillhörande parker, skolor etc., ungefär som svenskans stadsdel. Glass (1948) t ex definierar "neighborhood" som antingen ett område med likartad bebyggelse vars invånare delar samma serviceinrättningar eller ett område med "common social contacts within a limited geographical setting." (s 19) Den första definitionen kan kallas för en ekologisk definition: man försöker identifiera olika distrikt i en stad efter hur bebyggelsen ser ut, om distriktet innehåller en viss sorts industri eller handel, om befolkningen är skild från andra distrikts på något sätt; en del forskare definierar "neighborhood" med några ekologiska kriterier. Bell (1959) ger en typologi för "neighborhoods" som "social areas", baserade på befolkningens ekonomiska och etniska status och familjstruktur. Bell ger även en social definition: ett "neighborhood" som är en "community" uppvisar ett kommunikationsflöde mellan invånare, en känsla av identifikation med området, och social integration hos invånare. (ss 70,80) Loomis & Beegle (1950) som jämförelse, ger en definition byggd på ruralsociologins studier av grannskap på landsbygden. De använder engelskans verb för vad grannar gör ihop, och definierar grannskapet så här: "A neighborhood is an area in which people 'neighbor' with one another, that is, the area in which people borrow, exchange tools and equipment, and co-operate in various ways." De anger andra kriterier: ett grannskap brukar omfatta femton till tjugo familjer, visa kooperativ verksamhet vid kriser, och skiljs från andra grannskap genom något slags naturligt hinder. (s 187)

Vi kommer att märka skilda definitioner av vari "grannande" består (vi behöver ett verbalsubstantiv för grannrelationer och omvandlar helt enkelt engelskans "neighboring"). Läsaren kommer ibland att märka att en författare sägs beskriva grannrelationer med ord som "intensiv", "intim" "casual" "omfattande" o dyl. Svårigheten med sådana ord är att de är dels värderande

och dels, åtminstone ibland, utan jämförelsegrund: "intensiv", men i jämförelse med vad? Ibland ger författaren en tillräcklig grund för att man ska kunna förstå hans grovkvantifieringar: i allmänhet är man överens om att grannhjälp, som att handla åt någon granne, är på något sätt mer intensiv kontakt, drar på något sätt individerna närmare varandra och är därför mer intim, än att hälsa på grannen på gatan. Men ordbruket skiftar: grovt sett vad en författare betraktar som ett grannskap karakteriserat av omfattande intima relationer kan ses av en annan som ett socialt aggregat som uppvisar tecken på "casual" relationer.

Läsaren kommer att stöta på andra begrepp som används ofta. Med primärgrupp brukar man mena en mindre samling människor som har en känslomässig kontakt med varandra: familjen är ett exempel på primärgruppen. Med sekundärgrupp syftar man oftast till en samling människor utan känslomässig men med annan kontakt med varandra: samtliga individer som arbetar i ett stort företag bildar en sekundärgrupp. Med mobilitet menas vanligen människors förändring av bosättningsplats, eller yrke och/eller klass.

Det finns tyvärr ytterligare en väsentlig aspekt som skiljer de olika forskarna åt och som försvårar jämförelser. Man använder sig av olika tillvägagångssätt för att komma fram till sina resultat, och utan att kunna gå in på hur olika metoder och undersökningstekniker kan inverka på resultat kan man konstatera att de senare beror i viss mån på såväl de förras utformning som på de definitioner forskaren använder. Man måste därför läsa resultaten med en väldig försiktighet: det är inte alla gånger säkert att forskaren mäter det som han tror han mäter med sina undersökningsinstrument.

1.5 Författarnas värderingar

Man kan även tro sig urskilja forskarens värderingar i resultatens tolkning då och då. Det verkar som om en del teoretiker har någon sorts teori eller politisk uppfattning som innefattar idéer om att människor bör eller inte bör ha med sina grannar att göra. Man kan då undra om det är någon mening att jämföra olika studier. Vi tror det, och anledningen därtill hänger delvis ihop med våra värderingar.

Författarna till denna uppsats har båda arbetat på ett eller annat sätt med

några svenska grannskapsgrupper, som verkar för förbättringar i sina bostadsområden. Vi har intresserat oss för grannskapssamarbete av olika skäl, men bl a därför att de som bor i bristfälliga bostadsområden och som går samman kring gemensamma problem brukar tillhöra detta samhälles mindre gynnade del. Vårt intresse för grannskapet är därför på sätt och vis ett politiskt intresse. Men detta intresse främjas bl a genom riktiga, eller åtminstone riktigare kunskaper om grannrelationers uppkomst och betingelser. Vi har angett denna ståndpunktsdeklaration inte för att sådant nu är brukligt, utan därför att vi tror, att den förklarar varför en sådan studie kan vara värd att genomföra, och varför vi eftersträvar saklighet i våra studier.

2 FYSISKA BETRÄKTELSESÄTT

2.1 The Neighborhood Unit

2.1.1 Grunddrag i grannskapsenhetstanken

Planeringsidéen som kallas för The Neighborhood Unit uppstod ur sekelskiftets stadsmisär. Dess uppkomst betingades också av möjligheterna att genomföra en omfattande planering av bostäder för första gången i England och Förenta Staterna. Idéen är först framlagd i den regionplan för New York som finansierades av den humanitärt inriktade Russel Sage stiftelsen, och är förknippad med namnet Clarence Arthur Perry. Perry (1939) såg sociala sjukdomar i människornas isolering och familjens upplösning i storstaden:

The natural nest of the human family is not merely six solid walls, but this box plus a surrounding medium through which sunshine and air can penetrate and in which social activities of vital import to its members can be carried on. When we consider how ruthlessly the city has disrupted the family nest, it is easy to understand the misery peculiar to present urban living. (s 23)

Ljus och luft måste då kompletteras av en social omgivning lik den som har funnits på landsbygden. Grannar på landsbygden känner till varandras vanor, menar Perry: man ser när grannen går till arbetet, när frun hänger upp tvätten, hur barnen leker, om det kommer rök från skorstenen, hur ofta brevbäraren kommer, osv. Jämförelsen mellan städernas trängsel och anonymitet och det trygga intima rurala grannskapet är inte Perry ensam om att göra: vi kommer att möta den igen.

Perry (refererad i Klages, 1958) ville att städernas tillväxt skulle ta formen av " a process whereby the village civic cell would be repeated with the expansion of the population". (s 125) Perry (1939) föreställde sig en grannskapsenhet byggd på följande element:

1. Storlek. En befolkning som motsvarar underlag till en "elementary" skola -- 3.000- 10.000 personer.
2. Gränser. Området skulle avgränsas av leder för genomfartstrafik.
3. Öppna ytor. Små parker och större rekreationsytor inom området.
4. Institutioner. Plats för centralt grupperade institutioner.
5. Lokala butiker. Ett eller flera köpdistrikt vid periferin.
6. Eget gatsystem. Gatorna inom området utformas så att cirkulation befrämjas och genomfart förhindras. (s 51)

Det väsentliga i idéen var dess sociala innehåll. De boende skulle träffas kring gemensamma fritidsmöjligheter, bli bekanta med varandra, och på så sätt få vänskapliga relationer. Skolan skulle fungera som ett grannskaps centrum. Perry menade att somliga människor föredrar anonymitet, men för de flesta är en "face-to-face"-kontakt med grannar det normala och önska- de förhållandet. Och utformningen av grannskapsenheten skulle underlätta "the face-to-face condition".

Perry var förmodligen influerad av Ebenezer Howards 1890-tals-vision av Garden Cities lummiga nya byar på den engelska landsbygden som skulle kunna möjliggöra en avfolkning av Londons East End. Men Perry trodde att grannskapsenheten också skulle kunna realiseras inne i städerna som en följd av saneringen av slumbostäder. I Housing for the Machine Age ger han exempel på planer där grannskapsenheten består av ett fåtal höghus. Just detta kan vara något att hålla i minnet när vi möter kritiken mot grannskapsenhetstanken.

Tanken som ofta förs fram i debatten kring planeringen är att den mera bör tillvarata samhällsvetenskapliga rön. Den är inte ny. Enligt Herbert (1963) var Perry påverkad av de stora amerikanska pedagogerna som Dewey och Scudders, som ville omvandla skolan till ett "community center". Men han var också påverkad av den tidiga amerikanska sociologin, av Woods, Thomas och kanske framförallt av Cooley. Enligt Perry (1939) hade dessa sociologer belyst grannskapets betydelse i skapandet av social kontroll och socialiseringsprocesser (processen där människan lär sig den omgivande kulturens regler och normer). Grannskapet formar individens beteende genom att visa sitt berömmande eller fördömande i olika situationer. Denna funktion utövas, menade Cooley, av det som han kallade för primärgruppen. Perry återger en av formuleringarna av primärgruppens betydelse från Social Process:

We are dependent for moral health upon intimate association with a group of some sort, usually consisting of our family, neighbors and other friends. It is the interchange of ideas and feelings with this group, and a constant sense of its opinions, that makes standards of right and wrong seem real to us. (s 217)

Grannskapsenhetstanken har troligen varit i sina olika tappningar, ett av bostadsplaneringens mest inflytelserika och omdebatterade begrepp. Herbert (1963) ger olika exempel på hur grannskapsenheten har tagits upp och omvandlats av arkitekter och planförfattare, t ex. County of London Plan, 1943, som avsåg enheter å 6-10.000 personer, Sovjetunionens "mikro-distrikt" med en befolkning på 6-8.000, och Chicago Plan Commissions "well

balanced small city" ä 4-12.000 personer. Enligt Boalt & Holm (1966) utvecklades tanken i Sverige av Carl Fredrick Ahlberg i Social Årsbok 1947. Även Ahlberg tänkte sig "en småstad i storstaden" som skulle ge "underlag för gruppbildningar och samhörighetskänsla". Ahlberg trodde att "en klart avgränsad och lätt överblickbar enhet" skulle ge möjlighet för invånare att "trivas och få intresse för det egna samhällets problem." (s 94) Sverige förs ibland fram i diskussioner som ett land som har intressant grannskapsplanering: Vällingby är välkänt utomlands.

2.1.2 Evaluering och kritik av grannskapsenhetstanken

Utformningen av de engelska New Towns skedde också med tankar hämtade från neighborhood-unit-idéen. Goss (1961-62) pekar på några avvikelser från Perry's teman och försöker utröna i vilken mån planeringen haft de sociala konsekvenser man hade förutsatt. Den studie av 10 new towns han gjorde visade att en avsevärd variation hade uppstått. Goss menar dock att det är svårt att evaluera neighborhood units:

Has the neighborhood unit any social validity?Unfortunately there seems to be a general lack of information about how communities work; there is also the great difficulty of estimating peoples reactions in hypothetical situations. (s 81)

Klages (1958) har undersökt två områden i Hamburg som byggdes efter första världskriget och som enligt författaren till sin storlek och beskaffenhet uppvisar stora likheter med grannskapsenhetsmodellen. Han byggde sina resultat på intervjuer med nyckelpersoner, genomgång av lokala tidningar samt studier i områdenas mobilitet och yrkesstruktur. I båda områdena växte en lång rad lokala föreningar upp en kort tid efter inflyttningen. Deras inflytande upphörde dock efter en kort tid att gälla hela befolkningen. Den historiska genomgången och det aktuella läget i områdena styrkte inte Klages hypoteser om att de fysiska ramarna skulle ge upphov till aktivering, realkontakt och social kontroll. Hans slutsats är att neighborhood-planerarnas förhoppningar att med sina planer få mänskliga sociala förhållningssätt under kontroll är fåfänga.

Problemet att finna undersökningsobjekt som någorlunda konsekvent har följt de ursprungliga kraven på grannskapsenheten har i Sverige uppmärksamats av Åsvärn & Mattsson.(1959) Det framgår bl a ur deras sammanfattning:

Utgångspunkten för vår undersökning var, att Årsta Centrum planerats och drevs efter community centre-principen. Vi ville undersöka, om anläggningen åstadkom de förändringar i människornas fritidsvanor som grannskaps- och community-centre-teorins förespråkare antagit skulle inträffa....Undersökningen visade emellertid att fritidsanläggningen i Årsta på väsentliga punkter avvek från de angivna förutsättningarna....Riktigheten i planerarnas föreställning om "den lilla skalan" och fritidsanläggningens betydelse härvidlag har vi endast kunnat studera med hänsyn tagen till de speciella förhållandena vid fritidsanläggningen i Årsta. Detta material utgör inte tillräckligt underlag för en bedömning av community centre- och grannskapsteorins giltighet. Det tyder dock inte på att Årsta blivit en "småstad" i grannskapsplaneringens mening. (s 150)

De empiriska evalveringar som har gjorts av grannskapsenhetstanken verkar inte medge vare sig ett förkastande eller accepterande av Perrys teser. Några av de områdescentrerade studierna berör en del av tankegångarna och diskuteras under 2.5.

The Neighborhood Unit har diskuterats intensivt. Mumford (1954) beskriver livliga grannskap i kontinentala städer, och hävdar att "the neighborhood is a social fact; it exists in an inchoate form even when it is not articulated on a plan or provided with the institutions needed by the domestic community." (s 269) Han anser Perry's teser värda att utvecklas och i likhet med andra ser han grannskapet som en viktig beståndsdel i stadslivet. Mumford menar att the Neighborhood Unit har sina rötter i the Community Center movement i Förenta Staterna (en rörelse vars motsvarighet i Sverige grundade de s k hemgårdarna): han ser grannskapet som förutsättning för social integration, i likhet med Perry och the Community Center Movement.

Andra kritiker är mindre entusiastiska än Mumford vad gäller grannskapsenhetstankens sociala innehåll. Herbert (1963) vars kritik är representativ och uttömmande tolkar Perrys teser: the Neighborhood Unit ska leda till "face-to-face contact" och i sista hand till en stad "where people live, not in isolation, but in community; the form is a federation of geographically articulated residential units." (s 191) Han frågar sig om formen och strukturen i grannskapsenheten är en tillräcklig bas för ett integrerat socialt liv. Hans slutsats är "nej": Herberts invändningar är sociologiska och planeringsmässiga.

För det första, grannskapsenheten är en sorts romantisk eskapism: den representerar en längtan till den försvunna engelska byn med dess öppna

ytter och slingrande gator. Jacobs (1962) riktar i stort sett samma kritik mot de fysiska elementen i tanken: dessa fysiska företeelser är inte orsaken till byns sociala liv, utan bara samtida. För det andra menar Herbert att Perry kan ha missförstått Cooleys primärgrupp. Den befolkning man tänkt sig i en Neighborhood Unit är alldeles för stor för att "face-to-face" relationer ska uppstå mellan alla: "the concept of a neighborhood of 5.000 - 10.000 people is patently, and seriously, in error." (s 193) Han stöder sig därvid på Homans och andras studier av primärgrupper och deras betydelse.

Andra författare har uppmärksammat samma problem: Mann (1954) varnar att grannar inte är identiska med innevanorna i en Neighborhood Unit. Vi återkommer till dessa frågor när vi diskuterar skådeplatsen för interaktion, se 8.1. Vidare menar Herbert att grannskapsenheten är en opraktisk enhet för planeringsändamål: han tror att de många skiftande storlekar som har föreslagits för grannskapsenheter pekar på existensen av "many levels of social grouping, of different magnitude, and that a planning solution based on a single level of social organization is an over-simplification fraught with peril." (s 195) Slutligen ansluter sig Herbert till de som menar att ett modernt samhälle är komplext och beroende av komplexitet: grannskapsenheten återspeglar inte denna komplexitet. För många är inte "grannskapet" bundet till ett geografiskt område utan är personligt, fast begreppet kan fortfarande vara relevant för "non-mobile groups"-- barn, hemmafruar, pensionärer. Vi återkommer till detta resonemang under 2.3

2.2 Functional distance och övriga fysiska faktorer

2.2.1 Avståndets inverkan beskrivs

Det finns ett antal välkända studier som ger stöd för tesen att de som har sin bostad närmast varandra med avseende på avstånd, fysisk orientering eller tillgänglighet tenderar att bli vänner eller forma starkt sammanvävda sociala enheter. Författarna till dessa, bl a Festinger, Schachter & Back (1950), Caplow & Forman (1950) och Whyte (1956), har studerat planerade och ganska homogena samhällen.

Den mest omtalade av dessa studier är förmodligen Westgate-undersökningen som utfördes av Festinger, Schachter & Back. Befolkningen i Westgate utgjordes av unga familjer som hade det gemensamt att mannen var krigsveteran och var sysselsatt med tekniska eller naturvetenskapliga studier

vid M.I.T. Westgate bestod av ett hundratal småhus fördelade på nio gårdar. Relationerna mellan dessa hundra familjer studerades intensivt. Även Westgate West, ett senare tillkommet område med 17 tiofamiljshyreshus, studerades.

Festinger m fl studerade Westgate med en hel uppsättning tekniker: observation, intervjuer av olika slag, fältexperiment och sociometriska mätningar. Författarnas mest diskuterade iakttagelser gäller frågan om hur bebyggelsens utformning inverkar på kontakter och vänskap. Vad de fann var att det fysiska avståndet mellan invånare och vad författarna kallar för "functional distance" var helt avgörande för kontakternas uppkomst och utveckling: "People who lived close to one another became friendly with each other, while people who lived far apart did not. Mere 'accidents' of where a path went or whose doorway a stair passed were major determinants of who became friends within this community."(s 10)

Detta förklarar Festinger et al med en "sannolikhets"-teori om hur kontakter uppstår. En förutsättning för "vänskap" är 1) passiva kontakter, informella eller ofrivilliga kontakter som är en följd av att man rör sig i ett område, och som innebär att två individer kommer inom synhåll för varandra. Passiva kontakter kan leda till 2) "nodding relationships"-- att man hälsar på varandra. Detta i sin tur kan leda till 3) "speaking relationships", som är en förutsättning för 4) "friendship". Avståndet inverkar på flera sätt. Det geografiska avståndet, "physical distance", avgör vem som har chansen att komma i beröring med vem, och på så sätt vilka passiva kontakter som inträffar. "Functional distance" är författarnas uttryck för de faktorer som avgör det specifika rörelsemönstret i området; trappornas placering, gångbanornas dragning och postlådans lokalisering inverkar på antalet passiva kontakter, och även på vem som träffar vem. T ex två familjer som bor i hus tio meter ifrån varandra och med dörrar, som vetter mot den gemensamma gården, bor "funktionellt" närmare varandra än två familjer i likadana hus på samma avstånd men med dörrar som inte vetter mot gården. I Westgate, ett samhälle där få kände varandra innan de flyttade dit, blir avståndet och bebyggelsens utformning avgörande för kontakterna.

Mindre uppmärksam i litteraturen är Westgate-studiets slutsatser om hur bebyggelsen inverkar på gruppbildning i området. I samband med bildande av

en hyresgästförening i Westgate fick man tillfälle att studera hur åsikterna om och deltagandet i föreningen fördelade sig i området. Man fick överraskande resultat. Det visade sig att åsikterna hängde samman med vilken gård eller vilket hus man bodde i, och att Westgate skilde sig från Westgate West på ett systematiskt sätt. Vi återkommer till Westgateundersökningen under 8 och 9. Här kan vi nämna att Festinger et al trodde att de kunde konstatera att bebyggelsens utformning inverkar på personliga kontakter och på bildandet av "face-to-face" grupper.

Festingers studie var en bland flera likartade som kom till kring veteranbostadsområden i Förenta Staterna. Caplow & Forman (1950) studerade University Village med hjälp av ett instrument som skulle mäta inte bara antalet kontakter utan även kontakternas art. Deras "Neighborhood Interaction Scale" har sju poängsatta grader av bekantskap: 0. Känner inte grannens namn eller ansikte 1. Känner igen dem på gatan, hälsar 2. Stannar och pratar regelbundet utomhus (en vuxen från varje familj) 3. Stannar och pratar regelbundet utomhus (alla vuxna deltar) 4. Ömsesidig hjälp och/eller gemensamma aktiviteter (en vuxen från varje familj) 5. Ömsesidig hjälp eller gemensamma aktiviteter (alla vuxna deltar) 6. Ömsesidiga besök i hemmet, inklusive måltider (s 358).

I ett pilotstudium av 134 "grannskap"(!) hade författarna funnit ett medelvärde med den ovannämnda skalan på relationer med de tio närmaste grannarna på 1,47, d v s att man i snitt stannade och pratade med ungefär hälften av sina tio närmaste grannar. I University Village, ett grannskap på femtio familjer i tvåfamiljshus fann man ett medelvärde på 2,89 på relationen mellan varje familj och dess nio närmaste grannar. Vidare fann man att relationerna följde husens placering: 30 av 50 familjer hade relationer med grannar på den egna gatan som i medeltal översteg en poängsättning 3, d v s, att mer än hälften av de boende hade en bekantskap med alla sina grannar på gatan som i snitt var på nivån "stannar och pratar regelbundet utomhus" eller högre. Relationerna med grannar på angränsande gator var däremot mindre intensiv: 35 av de femtio familjerna hade relationer som poängsattes till 0-1,9.

Författarna inledde studiet för att pröva vissa hypoteser om "homogenitet" och "mobilitets" inverkan på interaktionen, och vi återkommer till Univer-

sity Village då dessa begrepp diskuteras. Men författarna uppehöll sig vid sina iakttagelser om bebyggelsens och boendetidens inverkan. De märkte t ex, att en familjs placering verkade avgöra hur många vänner den fick, och på hur intima relationerna blev: de som bodde längs periferin hade i snitt färre kontakter än de som bodde i områdets mitt. De menar att fysiskt avstånd styr "tillgänglighet", som i sin tur är avgörande för vem som lär känna vem: Caplow & Forman talar om "the almost mechanical effect of accessibility upon intimacy, and of time upon the number of relationships." (s 366)

Dessa studier har haft en del följd för den svenska bostadssociologin: Holm & Holm (refererad i Egerö, 1967) fann att avståndet och den oavsiktliga kontakten hade en fullt märkbar betydelse för grannumgänget. Ekblad och Isaksson (1970) förklarar skillnader i kontakter mellan ett radhus- och ett punkthusområde med ett tillgänglighetsresonemang: "Troligen betyder den tid man är synlig utomhus mycket för kontakterna." (s 3) I Augustenborg fann Holm (1958) att "Närheten i bostad betyder..., framförallt för de yngre mycket för kontaktbildningen. Vi kan jämföra detta med de vuxnas kontakter och finner, att särskilt husmödrarnas dagkontakter följer ett liknande mönster." (s 13) Dessa studier representerar några exempel på den uppmärksamhet som har riktats mot frågan om bebyggelsens inverkan. Även utländska studier av enskilda bostadsområden berör frågan: Kuper (1953), Berger (1960), Willmott (1963) och Dobriner (1963) berörs nedan.

2.2.2 Kritik av "functional distance"

Suzanne Kellers The Urban Neighborhood är den mest omfattande översikt av grannskapsstudier som vi känner till. Keller (1968) menar att avstånd inte är ett tillräckligt villkor: passiva kontakter måste ske för att "kedjan" känna igen-hälsa-kontakt ska komma till stånd. Hon citerar Kupers Braydon Road (se 5.1) som ett exempel på en studie som visar att korta avstånd kan leda till konflikter i områden med en mindre homogen befolkning än Westgate. Gans tes att närhet ger kontakt i homogena situationer, medan heterogenitet ger konflikter använder Keller som stöd för en egen slutsats: avståndet och "functional" avstånd har ingen avgörande roll: "Something intervenes to minimize or maximize their influence." (s 79) Detta "something", resonerar Keller, är "social compatibility": klasstillhörighet, statusuppfattningar, livsstil. Vissa ka-

tegorier, hemmafruar med småbarn, de gamla och handikappade och de fattiga kan vara så pass mycket i behov av kontakt att de blir beroende av kontakt med andra i närheten, "depend more for their social contacts on physical proximity than others". Men detta gör, säger hon, att fysiskt avstånd i själva verket är irrelevant för dessa grupper. Keller anser att "we have no basis for claiming a consistent, and certainly not an automatic, role for the effects of physical distance and design on sociability." Keller ser social-psykologiska faktorer som avgörande; de faktorer hon föreslår, främst homogenitet i ett eller annat avseende, tas upp i nästa avsnitt.

2.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det fysiska betraktelsesättet fortfarande äger aktualitet. Planerare och arkitekter är intresserade av Perry's grannskapsenhet och av avstånds- och tillgänglighetsresonemangen. Tankegångarna är dock och har hela tiden varit kontroversiella. Somliga har påpekat att försöken att bygga för kontakt har haft varierande framgång. Andra har invändningar mot själva idén att bygga in gemenskap i ett bostadsområde.

3 URBANISM

3.1 Urbanismens verkningar

3.1.1 Några grundtankar i stadssociologin

En sociologisk intresseinriktning som har varit utgångspunkt för många studier om grannskap är den urbana sociologin. Man har ofta studerat relationer i bostadsområden med en begreppsapparat hämtad från teoretiker som har försökt beskriva och förklara industrialiserings- och urbaniseringsprocessens inverkan på sociala relationer. Dessa teorier har sina rötter i den klassiska tyska sociologin med dess intresse för storstaden, framväxten av stora byråkratiska organisationer och personlighetsbildningen i industriella samhällen: Georg Simmel skrev sin artikel, "Die Grosstädte und des Geistesleben" redan vid sekelskiftet.

Hatt & Reiss (1957) sammanfattar de företeelser som Simmel, Sorokin, Wirth m fl förknippade med en ökad urbanisering.

Man såg en ökad komplexitet i arbetsfördelningen och yrkesrollerna och en därmed sammanhängande ökning av social stratifikation, status- och klassskillnader. Vidare innebär staden en ökad geografisk och social rörlighet: människor flyttar från plats till plats och även inom den sociala rangordningen. Man såg en ökad rumslig segregation av samhällets olika grupper och funktioner. Urbanismens effekter på mellanmänskliga relationer skulle vara flera: en ökad anonymitet, tillsammans med en uppstyckning av individens sociala roller, och en ökad tolerans för sociala avvikelser. Individens ökade deltagande i frivilliga intresseorganisationer var ett tecken på sekundära relationers ökade vikt jämfört med primära relationer d v s familjen och andra grupper, där individen har en viss emotionell bindning. Primärgruppen som agent för kontroll av individens beteende minskar, och indirekta kontrollmetoders betydelse ökar. Individer avviker från beteendenormer i ökad utsträckning (s 20).

3.1.2 "Urbanism as a Way of Life" formuleras

De kanske mest inflytelserika formuleringarna av urbanismens effekter på grannskapet finner vi hos Chicago-skolans företrädare. Chicago-skolan inom den amerikanska sociologin som var verksam under tjugo-, trettio- och fyrtiotalet, var en strömning starkt påverkad av den tyska sociolo-

gin. Skolan ägnade mycket uppmärksamhet åt staden och stadsfenomen. Impressionistiska studier av bl a taxi-chauffören, danshallen, slummen, rikemansdistrikten och luffarna kombinerades med studier av stadens ekologi-försörjningsmönster, kommunikationsnät o s v. En del av dess ledande teoretiker som Park, Burgess och Wirth uttryckte stadens inverkan på grannrelationer på ett sätt som gav genklang och fungerade som teoretisk referenspunkt för mycket av den senare tidens forskning som berört grannskapet.

Louis Wirth, t ex i "Urbanism as a Way of Life" (1938, finns även i Hatt & Reiss, 1957) såg urbanism som grunden för en ny livsstil. Han beskriver den urbana människan så här:

Being reduced to a stage of virtual impotence as an individual, the urbanite is bound to exert himself by joining with others of similar interests into organized groups to obtain his ends. This results in the enormous multiplication of voluntary organizations directed toward a greater variety of objectives as there are human needs and interests. (s 61)

Denna ökning av sekundära kontakter sätter Wirth i samband med en minskning av primärgruppens betydelse. Han är kanske mer kategorisk på denna punkt än andra teoretiker och ser en allmän ersättning av primärgruppens funktioner med sekundära organisationer och institutioner:

The distinctive features of the urban mode of life have often been described sociologically as consisting of the substitution of secondary for primary contacts, the weakening of bonds of kinship, and the declining social significance of the family, the disappearance of the neighborhood, and the undermining of the traditional basis of social solidarity. (s 60)

Grovt ser Wirth en förflyttning av primärgruppens funktioner till organisationer och institutioner: t ex familjens funktion som uppfostrande och ekonomiskt självständig enhet har förändrats av skolan och penningekonomin. Kärnfamiljen är lösgjord från landsbygdens storfamilj, och dess individer har sina egna religiösa-politiska fritids- och yrkesliv. På samma sätt har funktioner som gäller den sociala och personliga tryggheten, fritid och kulturella uttryck övertagits av institutioner: och detta är förmodligen vad Wirth menar när han talar om "the disappearance of the neighborhood."

Wirth talar om den ökade heterogeniteten i stadens befolkning, och individens ökade mobilitet. Han menar att stadens olika företeelser kan förklaras som en följd och med hjälp av tre variabler: befolkningsstorlek,

befolkningstäthet och grad av heterogenitet. Men efterföljande forskare har fäst mest uppmärksamhet vid hans beskrivning av livet i staden, särskilt vid minskningen av primärgruppernas betydelse.

Ett parallellt intresse hos några av Chicagoskolans forskare var "social disorganization" som man ofta satte i samband med social och fysisk mobilitet. Elmer (1926) t ex i sin essä om ungdomsbrottslighet sätter denna i samband med "zones of transition", d v s de distrikt där andelen genomströmningslägenheter var hög. Dessa distrikt bebos av

a high percentage of mobile population, such as temporary boarders and roomers, unsettled families, persons moving up the social scale, and persons moving down the social scale, all of whom come in secondary contact with the young people of the area, but do not form a united attitude or have any definite group mores regarding the details of life of the young people of the neighborhood. Social mores are determined by the group. Social control is dependent upon the mores. Where there are no group affiliations, no group attachments, no group control, there occurs increased social maladjustment and delinquency as compared with the rest of the community. (s 162)

I sin studie av Minneapolis-St.Paul fann Elmer att ungdomsbrottsligheten hade ett samband med "zones of transition", men däremot inte med befolkningstäthet, en faktor som tidigare hade föreslagits som förklaring till ungdomsbrottslighet. Även Shaw, se 4, hade en liknande syn på ungdomsproblem som förankrad i en process som leder till en nedbrytning av sociala normer i grannskapet, beroende på befolkningsförändringar.

Mobilitet var inget entydigt begrepp hos dessa forskare. McKenzie(1926) skiljer mellan geografisk mobilitet och fluiditet. Mobilitet definieras som förändringar i individens bostadsort, yrke och även förändringar i lokaliseringen av tjänster: dessa förändringar kallar McKenzie för ekologiska. Fluiditet, däremot, definieras som förflyttningar som inte innebär ekologiska förändringar: människor och varor i rumslig rörelse är fluida. Modern transport- och kommunikationsteknik har inneburit starkt ökad fluiditet. Men fluiditet är inte mobilitet: tvärtom, kan ökad fluiditet betyda en minskad mobilitet, eftersom bostadsorten blir mer oberoende av den närliggande arbetsplatsen. Fluiditet kan t o m stå i inverterad relation till mobilitet: "Slums are the most mobile but least fluid sections of a city." (s 169) Åtskillnaden som McKenzie gjorde under tjugotalet är intressant att hålla i minnet när vi tittar på senare betraktelser över mobilitetens inverkan på grannskapet.

3.1.3 Senare formuleringar

Hos Hawley (1950) finner vi att uppfattningar om mobilitet och idén om primärgruppens betydelse har flutit samman. Hawley resonerar så här: befolkningen åker långa sträckor till arbete och tjänster och inköp. Denna "cirkulation" påverkar andra sorters beteende: en ökad selektivitet i en sektor innebär en ökad selektivitet i andra livsfunktioner. Det utvidgade (genom mobilitet) samhället erbjuder ett stimulerande utbud och en valfrihet, som inte kan motsvaras av bostadsområdets utbud. Följden är att bostadsområdet minskar i betydelse: "... the traditional support of local government, the church, the family, and neighborhood groups, based as it was on a restricted radius of movement, is greatly weakened and often vitiated entirely." Individerna ersätter det personliga utbyte han har fått från sådana enheter, om han överhuvudtaget söker ersättning, hos specialiserade "catogoric associations" (s 419). "Hence the common interests around which individuals gather in groups submit to progressive subdivision. Kinship loses much of its former importance and the neighborhoods function is alienated to other agencies." (s 419)

Andra urbana sociologer uttrycker samma tes. Lee (1955) menar att följande faktorer inverkar på grannandet: snabba transporter, masskommunikation, flera aktiviteter utanför hemmet, mera "komplexa" idéer, värderingar, beteendesätt. "Informal social controls, exerted by neighborly gossip, primary face-to-face contacts, and community leaders have declined to a large degree." (s 366) Detta, menar Lee, beror på "den opersonliga naturen" hos det urbana livet, som hon exemplifierar med familjen som bor i årtal på samma adress utan att känna till grannarna och deras bakgrund.

Oswald (1966) har samma uppfattning om den opersonliga karaktären hos grannskapsrelationer. Han ser bakgrunden till detta i å ena sidan den samhälleliga omsorgen och byråkratiska hjälporganisationer, å andra sidan i utvecklandet av moderna kommunikations- och transportmöjligheter, faktorer som minskar människans beroende av grannar för hjälp: "Der Nachbar war nämlich wichtig, weil er nahebei arbeitete und deshalb schnell kommen und helfen konnte." (s 143) Betingelserna för det rurala grannskapet var ekonomisk nödvändighet och gemensamma värdeföreställningar. Oswald, som många andra forskare, menar som en självklarhet att nära och intensiva relationer mellan grannar karakteriserade rurala grannskap. Avsaknaden av dessa betingelser har tre följder: en norm som innebär att man ska hålla

distans till grannen, få kontakter med emotionell innebörd och ersättande av grannskapet med andra "Beziehungen", hållpunkter för individen. (s 146)

Tanken om urbaniseringens och industrialiseringens verkningar har även lanserats i svenska sammanhang. I ett föredrag i samband med en estraddebatt kring temat "Trivseln i städernas bostadsområden" (1957), gav B. Hanssen en utvecklad teori om urbaniseringens verkningar på personligheten och familjebildningen. Han diskuterar övergången från självhushållning till penningekonomi. Med arbetsfördelning och en centralisering av produktionen medföljer att individen delar sin tid mellan olika "interaktionsfält". En personlighetsbildning uppstår som förstärker individens jaguppfattning, kombinerad med det ovan nämnda och en ökad rörlighet. Denna utveckling har bidragit till "obenägenheten för närmare umgänge med grannarna på fritiden." Klasskillnader kan dock finnas: "grannvänligheten brukar vara mer påfallande i arbetarstadsdelar än i områden med övervägande medelklassbefolkning. Man kan säga, att det interlokalt integrerade samhället har givit individerna möjlighet att isolera sig från personligt beroende av de närboende, det må vara släkt eller grannar, och att snarare utveckla tendenser till konkurrens och ståndsvärdighet. De möjligheterna har otvivelaktigt väl tillvaratagits." (s 18)

Innan vi ser på vad det finns för empiriska studier om urbanismen och grannskapet kan vi ange en källa som visar hur Wirths teser från 30-talet används i nästan oförändrat skick på 60-talet. Dewey (1960) föreslår ett urban - ruralt kontinuum. Han menar att fem element är oundvikliga följder av urbanisering:

1. Anonymity
2. Division of labor
3. Heterogeneity, induced and maintained by (1) and (2)
4. Impersonal and formally prescribed relationships
5. Symbols of status which are independent of personal acquaintance

Variationer i befolkningsstorlek och befolkningstäthet framkallar variationer i de fem kvaliteterna. De här variablerna varierar i samma riktning som variationerna i befolkningstäthet och befolkningsstorlek, menar Dewey (s 65). Dewey's kontinuum bygger på äldre uppfattningar om det urbana och det rurala samhället som ändpunkter på ett Gessellschaft - Gemeinschaft-kontinuum.

Sammanfattningsvis, en huvudströmning i teoribildning som sträcker sig från seklets början till idag bygger på följande idéer: primärgrupper, till vilka man räknar familjen men även grannskapet, försvinner eller får en minskad betydelse i de urbana samhällena. Detta beror på ekologiska förändringar som innebär att grannskapets funktioner, som sägs ha varit ett utbud av hjälp och stöd samt social kontroll, övertas av institutioner utanför grannskapet. Man menar att grannskapets försvinnande även beror på personlighetsförändringar som sammanhänger med dess minskade betydelse men också med mobilitet, konkurrerande värderingar, segment av roller. Vanligtvis menar man att grannskapets sociala funktioner ersätts av föreningar, organisationer, institutioner och andra sekundärgrupper.

3.1.4 Empiriska studier kring urbanismens inverkan på grannrelationer
 Några studier av enskilda bostadsområden diskuteras i 5: Wirth själv gjorde sådana studier, bl a av Chicagos judiska ghetton. Foley (1957) nämner två tidiga studier som beskriver nedgången av primärgruppsgrannskapet: McKenzies studie av Columbus, Ohio, gjord 1923, och McClellans beskrivningar av grannskap i Los Angeles, gjord 1929. Denna forskningstradition kan ge intressanta jämförelser med urbanism och andra teorier, men vi skall först behandla några hypotetisk-deduktiva studier som prövar avgränsade teser hämtade från "urbanism". Denna forskningsinriktning kom även att beröra teser om grannskapet i förortssamhällen.

Dotson (1951) undersökte frågan om primärgrupper hade avlösts av frivilliga organisationer. I ett urbant arbetarområde i New Haven genomförde han intervjuer med 50 familjer. Han fann att få var medlemmar av sekundärgrupper, och ytterst få aktiva, utöver de fem män som var aktiva i idrottsföreningen, en lokal förening med säte i distriktets "tavern". Familjen, vars betydelse borde ha minskat enligt urbanism, var mycket viktig: 2/5 av familjerna hade inga "intima vänner" utanför släkten. Han tolkade resultatet som så: sekundärgruppens betydelse har överbetonats.

Två lika gamla bostadsområden matchade vad gäller befolkningens ekonomiska ställning och etniska blandning i Los Angeles studerades av Greer (1956). Greer väntade att området som låg närmare stadskärnan skulle visa färre sociala relationer än området som låg i utkanten. Intervjuer med 150 personer i bägge områdena visade följande: området i utkanten präglades av mer deltagande i sekundära organisationer, mer grannande, och ett större

antal vänner inom området. Greer anser sig ha bekräftat sin hypotes, men observera att både deltagande i frivilliga grupper och grannande var vanligare i det mindre urbana området. Vid frågan "Why do you like your community?" erhöll Greer intressanta svar. Typiska svar i det högurbana området var "convenience" och "nice people-- leave you alone and mind their own business". I det mindre urbana området var följande svar typiska: "like a small town", "little community", "people are friendly and neighborley".(s 23)

För att pröva teser liknande Dotsons undersökte Axelrod (1956) ett urval av Detroit's befolkning (N=749). Han fann att 63% av urvalet tillhörde formella organisationer: fackförening, "lodge" (olika sociala sammanslutningar, frimurare o dyl), kooperativa föreningar, ungdomsorganisationer. Men samtidigt fann Axelrod en intensiv kontakt med vad han kallar "informella grupper": 3/4 träffar ("see", "get together with") släkt utanför kärnfamiljen minst en gång i månaden; 2/3 träffar vänner som inte är grannar lika ofta; 1/2 träffar grannar; 1/3 träffar arbetskamrater minst en gång i månaden. 2/3 hade kontakt med en informell grupp mer än en gång i veckan. Axelrod fann att deltagande i formella grupper stiger med stigande inkomst, medan antal informella kontakter inte visade konsekventa samband med befolkningsvariablerna ålder, kön, yrke, status. Det fanns ett undantag: den grupp i befolkningen som hade högst socialstatus träffade vänner oftare än släktingar. Alla andra grupper visade samma mönster av kontakter med de informella grupperna släkt, vänner, grannar och arbetskamrater, och i samma ordning. Axelrod sammanfattar resultaten så här:

1. En majoritet av befolkningen tillhörde formella grupper. Men deltagande var varken intensivt eller vanligt för de flesta, och en tredjedel tillhörde ingen organisation
2. Medlemskap i formella grupper var inte jämnt fördelat i hela befolkningen, utan visade samband med sociala skillnader i befolkningen
3. I det studerade urvalet var deltagande i informella grupper så gott som universellt med en mycket liten grupp som saknade alla sådana relationer
4. Släktingar visar sig vara den vanligaste typen av informell grupp
5. Deltagande i formella grupper visar ett positivt samband med deltagande i informella grupper. (s 18)

Han kommenterar den höga frekvensen av kontakt med informella grupper: "This is in sharp contrast to the stereotype which pictures the city dweller as devoid of kinship associations." Axelrod ifrågasätter Chicago-skolans syn på "the impersonality of relationships in the urban community, the wide importance of formal and secondary group association, and the decline of the kinship group." (s 13) Axelrod stöder sig även på William H. Whytes Streetcorner Society, en studie av gatulivet i ett italienskt-amerikanskt distrikt. Wirths tes är att grannskapet och andra primärgrupper ersätts av sekundära organisationer. En variant av samma tes går ut på att familjen och grannskapet kan ersätta varandra. Rosow (refererad i Litwak & Szelenyi, 1969) hade som hypotes att grannskap, släkt och vänner kunde kompensera för varandra och om individer saknade tillgång till den ena kunde de få motsvarande utbyte hos den andra. Slutsatsen av hans studier av äldre människors kontaktmönster gav vid handen att hypotesen var oriktig. Han ansåg att dessa grupper ej kunde betraktas som utbytbara för individen. Schorr (1963) refererar tre studier som pekar på motsatsen, d v s att avsaknad av en sorts primärgrupps kontakt i viss mån kan kompenseras av individen med tillgång till andra. En fransk studie gjord 1960 av äldre människor i saneringsområden visade att relationer mellan dem som råkade vara grannar blev så nära att de kunde betraktas som substitut för uteblivna släktkontakter. En amerikansk studie också gjord 1960 av äldre människor som har flyttat ifrån sina barn och därmed förlorat daglig kontakt visar att de under veckan vänder sig till andra äldre i det omedelbara grannskapet, men har kontakt med barnen och släkten på helgerna. En studie gjord 1956 av barn som flyttar ifrån områden där de har haft intensiva kontakter med släkten visar två förändringar: man umgås mera inom kärnfamiljen, och mindre kontakt med avlägsen släkt följs av ökad kontakt med grannar. (ss 29-30) Sjödin (1970) fann att det i stort sett är samma familjer som har det mest intensiva umgänget inom och utanför ett bostadsområde.

3.1.5 Urbanismens verkningar ifrågasätts

Som vi redan har sett hade man under femtiotalets mitt börjat ifrågasätta riktigheten i Wirths teser. Greer & Kube (1959) upprepade och utökade Greers tidigare omnämnda studie. De studerade fyra områden, alla med ett eget namn och lika gamla. Områdena hade en varierande urbaniseringsgrad men en likartad medelklass befolkning. Ökad urbaniseringsgrad åtföljdes av minskat grannande och minskat deltagande i frivilliga orga-

nisationer, men alla områden visade samma nivå vad gällde släkt- och vänskapsrelationer. Minskat deltagande i frivilliga organisationer innebar att primära relationer svarade för en större andel av alla relationer med ökad urbanism. Författarnas slutsats: "urbanism as a way of life" är felaktig, "style of life" varierar åtskilligt även på samma sociala, ekonomiska och familjenivå. "We suspect that the 'anomie' of the urban dweller is the complaint of the poor and ethnic urban dweller; individualism, a luxury of the wealthy and students not in the labor force." (s 112)

Författarnas studier är också relevanta för en annan tes som sammanhänger med urbanism: med ökad urbanisering, specialisering o s v, med funktioner utövade i stora formella institutioner upphör det lokala området att vara skådeplats för meningsfull interaktion bland innevånarna och blir enbart geografisk plats (jämför Hawley). Grannskapet mister sina sociala funktioner. Greer & Kube (1959) studerade deltagande i lokala föreningar, kyrkbesök o dyl i området, informell interaktion med grannar och vänner i området, om man läser lokaltidningar, och hur innevånarna definierar området: sammanlagt skulle dessa frågor ge ett mått på "lokalism". De fann stora variationer, som de menar pekar på att "the disappearance of the 'local community' and neighborhood in the city is far from complete." (s 106)

Pahl (1968) fäster åter uppmärksamheten vid det rurala-urbana kontinuet. Han nämner ett antal studier som pekar på att det finns "urban villages" i centrala delar av storstäder som karakteriseras av en hög grad av samhörighet, ett nät av släkterelationer och face-to-face-kontakter.

...it does seem that the development of urban villages, characterized by gemeinschaftlich relationships, cast doubt on the basis of the rural-urban continuum. There is nevertheless, an important distinction between high density and interaction with fellow kinsfolk and the high density or transient strangers: areas of rapid neighborhood change are distinct from urban villages. Residential instability or transience would give rise to many of the characteristics Wirth describes: however, this somewhat Hobbesian situation is restricted to part only of some cities.(268)

"The urban village" är Gans begrepp: ett grannskap som har bebotts av samma familjer i många generationer.

Fellin & Litwak (1968) menar att Wirths syn som betonar en nedgång i grannskapsfunktioner kan omvärderas i ljuset av senare studier som har visat grannskapets roll i ungdomens formulering av utbildningsmål, i ungdoms-

brottslighet, i förmedlande av kontakter mellan socialvårdande institutioner och individen. De diskuterar olika strategier för socialarbete med grannskap: detta belyser att vid sidan av den sociologiska debatten har funnits en praktik bland amerikanska socialarbetare som utgår ifrån och bygger på grannskapet.

Fellin & Litwak ger även en diskussion av tre faktorer som ofta sätts i samband med urbana grannskap: mobilitet, heterogenitet och anonymitet. Kort menar de att mobilitet är ett komplicerat fenomen, men att grannskap kan komma att utveckla metoder för att kompensera en stor omsättning på invånare (se nedan). Författarna spekulerar även om hur heterogenitet, individuella olikheter i olika avseende, inverkar på värderingar, och därigenom på grannskapsrelationer (se nedan). Vad gäller stadens anonymitet menar författarna att många sorters verksamhet återstår som ofta eller enklast sker inom ramen av familjen och grannskapet: de pekar på rådgivning, personligt stöd och kortvarig hjälp av olika slag. Det bör påpekas att den refererade artikeln publicerades i tidskriften Social Work och inte i en sociologisk skrift.

Litwak & Szelenyi (1969) utvecklar intressanta teser i ett arbete som jämför studier i Detroit och Budapest. De föreslår en drastisk modifiering av urbanismens teser. Mobilitet, menar författarna, är en följd av industrialism som kräver en rörlig arbetskraft även bland företagsledare. Men dess verkningar kan minimeras genom "rapid means of group indoctrination". (s 467) De pekar på en institution i amerikanska städer kallad "welcome wagon", som sätter en snabb orientering av nyinflyttade i system i vissa amerikanska distrikt. Sedan föreslår de en omvänd funktion av urbanism och industrialism: urbanism främjar grannskapet. Författarna menar att följande mekanismer kan inverka positivt på utvecklande av grannrelationer och grannskap: massmedia och framför allt televisionen kan tänkas ge en gemensam kultur över yrkesgränser. Vidare har befolkningen den högre utbildningen och träning i byråkratiska organisationer som krävs av yrkeslivet, men som även kan ge färdigheter som behövs för att bilda och sköta lokala frivilliga organisationer.

Litwak & Szelenyi, i motsats till urbanismteorier, menar vidare att det finns unika grannskapsfunktioner, med hänvisning till studier av bl a Davies, Deutsch & Collins och Whyte. Dessa omfattar "time emergencies", situationer då det är praktiskt att vända sig till närboende för hjälp med

tjänster och kooperativa aktioner. Dessa funktioner är besläktade med de funktioner som andra primärgrupper utövar men är inte identiska: släkten kan hjälpa, men främst med långvariga problem, och vänner ger råd i frågor gällande smak och dylikt.

Denna tes prövades genom parallella studier i Detroit och Budapest. Man frågade personer vem man skulle vända sig till om man behövde hjälp med t ex barnpassning, om man tvingades åka bort på en timme. Samma mönster framkom i bägge städerna: man skulle hellre vända sig till grannen än till vänner eller släktingar, och i valet mellan dessa, hellre till släktingar. När det gällde vem man skulle vända sig till för hjälp i en vecka, vid sjukdom t ex, svarade man att man skulle vända sig till släkt hellre än till vänner, och till vänner hellre än till grannen. Återigen var mönstret i svaren detsamma i bägge städerna. Även andra frågor ställdes som belyser val mellan grannar, släkt och vänner.

Författarnas slutsats är att primärgrupper och deras funktioner ändras från ett historiskt skede till ett annat, alltefter den samhälleliga teknologiska nivån. Tesen om primärgruppernas försvinnande är därför oriktig. Och de egna studierna och Rosows leder till slutsatser att de olika primärgrupperna har olika funktioner.

3.2 Förortsboendets effekter

3.2.1 "Suburbia" kommer i blickpunkten

Samtidigt som man hade börjat ifrågasätta urbanismens verkningar på primärgruppen, familjen, grannskapet och personligheten kom en del amerikanska sociologer att fästa uppmärksamheten på "the suburb." Den amerikanska bostadsmarknaden kom efter andra världskriget att starkt karakteriseras av stora serieproducerade egnahemsområden, oftast utanför städernas politiska gränser. Som Dobriner (1963) påpekar hade sociologer länge intresserat sig för städernas utkanter i ekologiskt och demografiskt hänseende. Redan under trettio-talet menade Lundberg et al att "suburbanites" skilde sig från de som bodde kvar i staden. "The suburbanite, they argued, has a great attachment to nature and the outdoor life and is devoted to neighborhood, domestic life and family." (s8) Men vid femtiotalets mitt och i samband med många artiklar i amerikansk press om det intensiva sociala livet i dessa nya förorter skapades begreppet "suburbia", som syftade till förorter som kulturella fenomen.

Whyte (1956), beskriver en förort som en del av sitt arbete kring "the organisation man", den nya delen av medelklassen som fick sin utkomst från arbete i stora byråkratiska institutioner och storföretag. Whytes beskrivningar, som huvudsakligen är journalistiska, sträcker sig över flera förorter där de högt socialt mobila och jämförelsevis väl utbildade "organisation men" bor med sina unga familjer. Hans beskrivningar av det sociala klimatet i Park Forest är slående. Park Forest består huvudsakligen av hyresvillor grupperade fem och sex kring gemensamma gårdar. Whyte beskriver vad som händer en familj som flyttar in i en sådan gård. Flyttkarlarna hinner inte packa upp, förrän grannarna kommer över för att presentera sig och "in an almost inordinate display of decency" hjälper till med upppackningen. Två grannfruar anländer med mat till middagen och kaffe. Barnen finner snabbt lekkamrater, frun dricker kaffe och solar sig med grannfruarna, mannen är snart med i gårdens pokerklubb. Det gemensamma utnyttjandet av gräsklippare, böcker, husgeråd och leksaker gör att en företagsledare skämtar "We laughed at first at how the Marxist society had finally arrived, but I think the real analogy is to the pioneers." (s 316)

Men gårdens "kaffeklatsching" är bara en del av Park Forests sociala liv. De nyinflyttade går snart med i några av de många föreningar och organisationer i Park Forest, vars befolkning år 1956 på 25.000 var betydligt mindre när Whyte först studerade området 1953. Inflyttning hade börjat i området 1948. Man hade sextiosex föreningar för vuxna 1952-53, som omfattade bl a politiska föreningar, diskussionsgrupper, skolgrupper, religiösa föreningar, klubbar för hemmafruar, idrottsföreningar o s v.

3.2.2 "Suburbanism as a Way of Life"

Dewey (1957) hade två år innan Whyte studerat ett samhälle i utkanten av Milwaukee och där iakttagit genuina grannskap präglade av primära relationer. Dessa och andra studier föranledde en rad studier om suburbia och försök till förklaring av dess sociala fenomen. Ibland ställde man Wirths teser om en urban livsstil som fortfarande var aktuella mot den livsstil som man tyckte sig kunna märka i nya "suburbs". Fava (1956) anspelar på Wirth i artikeln "Suburbanism as a Way of Life". Det omfattande grannandet i förorterna förklarar hon med hjälp av två egenskaper hos förorterna och deras befolkning. Hon talar om "ekologisk selektivitet" och med det menar hon det stora antalet barnfamiljer, övervikten medelklass, homogeniteten

i andra avseenden och husens placering. Med "social-psykologisk selektivitet" menar Fava det självurval som skett - de som flyttar till suburbs är intresserade av dess sociala möjligheter. Resultatet av dessa båda selektionsprocesser är en homogen befolkning. Favas tre studier av olika områden i New York och dess omgivningar ledde henne till slutsatsen, "...there are basic differences between the urban and suburban way of life, with respect to neighboring". Med hänvisning till Caplow & Forman menar Fava att man kan se homogenitet som orsakande faktor till "the suburban way of life".

Martin (1956) har en liknande analys, men anser att homogenitet inte ger en tillräcklig förklaringsgrund för de interaktionstyper man iakttagit. "Some of the population frequently referred to because of their lack of neighboring activities live in equally homogenous, middle-class districts - the sub-areas of large cities." (s 453) I stället pekar han på mindre befolkning och lägre befolkningstäthet, jämfört med städernas distrikt, som faktorer som befrämjar grannande.

Dobriner (1963) sammanfattar de iakttagelser som gjordes av suburbia, huvudsakligen, som han påpekar, av "commentators" och "social impressionists". Suburbs skulle vara homogena områden, befolkade av medelklassen eller "klasslösa", i och med att de som flyttade dit antog medelklassens beteende och livssyn. De var även "hotbeds of participation" med sina många frivilliga aktiviteter. Befolkningen omsattes snabbt på grund av männens behov att flytta dit företagen beordrade dem, men fruarna utvecklade snabbt "kaffeklatsching" i nästa suburb. Vissa iakttagare, bl a Whyte talade om en övergång från det Demokratiska partiet till det Republikanska, i enlighet med den nya omgivningens värderingar, och en tendens att flytta upp sig till en "bättre" kyrka (somliga församlingar, t ex metodister och episkopaler har ett högre socialt anseende än andra, t ex baptister - jfr amerikanska texter om religionssociologi). En allmän återgång till kyrkbesök beskrevs (s 5-7). En del trodde sig iaktta en väldig konformitet.

3.2.3 Kritiska studier

Berger (1960) ställde sig kritisk till Whyte, Fava m fl i sin undersökning av Milipitas, California. Milipitas befolkades huvudsakligen av ar-

betare på en Ford-fabrik. Milipitas hade alla yttre kännetecken på en "suburb": männen pendlade till arbetet, familjerna bodde i nybyggda egnahem, förorten låg flera kilometer norr om staden San José. Berger förmodade att Milipitas invånare, nyss utflyttade från en gammal industristad, skulle vara i färd med att lära sig medelklassens beteenden, värderingar och förhoppningar som ett resultat av "suburbanization". Bergers slutsatser baseras på ingående intervjuer med 100 familjer, alla med män som arbetade vid Ford.

I stort sett fann han följande. Familjerna hade visserligen medelklassattribut -- bil, tvättmaskin, eget hem, trädgård, o s v -- men identifierade sig som arbetarklass och detta på flera sätt. Dels uppgav man sig tillhöra arbetarklassen, men väsentligare enligt Berger var inställningen man hade till sina egna chanser att "komma upp sig" i fråga om yrke: förhållandevis få verkade ha förhoppningar eller förväntningar om att lämna verkstadsgolvet. Deltagande i frivilliga organisationer var lågt: 70% tillhörde ingen. Det fanns ingen tendens att byta kyrka och inte heller att byta parti. Hemmafruarna besökte grannar allmänt om dagarna, men kvällsbesök mellan familjer var sällsynta. 59% uppgav att de sällan besökte grannarna: Bergers egna iakttagelser i området bekräftar detta. Däremot observerade han ofta grannande utanför hemmet:

...a couple of neighbors looking under the hood of a troublesome car, or one offering advice to another on a do-it-yourself project at the door of the garage, or simply standing in their joint driveways watching the cool of the evening come on, and remarking upon it."(s 66)

Många av dessa familjer bor nära sina släktingar -- enbart 4% saknar släktingar på nära håll. Berger föreslår en sorts "fund of sociability": man använder sina sociala resurser på besök och umgänge med släkt. Visserligen uppger många att de har fått många nya vänner i grannskapet, men Berger betvivlar att dessa relationer är särskilt intensiva. Hans allmänna slutsatser gäller klassmedvetenhet och "suburbanism". Milipitas' invånare har visserligen fått en ökad standard, men denna ökning anser de vara en följd av en kollektiv ansträngning i fackföreningen och inte frukten av en enskild prestation. Milipitas är socialt inte särskilt olik den stadsmiljö som dessa arbetare hade lämnat, när fabriken omlokaliseras. De förändringar som skedde beror, tror Berger, på mer fysiskt utrymme: de som förut hade bott trångt var de som rapporterade en ökning

av besök. Gans (1963) jämförde sin egen studie i Philadelphia med Bergers i Milipitas och Willmotts i Dagenham. Philadelphiastudien koncentrerade sig på effekterna av utflyttning från innerstad till förort och byggdes både på deltagarobservation, enkäter och panelintervjuer. Gans fann förändringar i familjelivet, relationer med grannar, deltagande i frivilliga organisationer, tillfredsställelse med bostaden och upplevelsen av "privacy". Gans frågar sig vad dessa förändringar kan föras tillbaka på. För det första var förändringarna i livsstil relativt få och kunde främst hänföras till aspirationer man hade redan innan man flyttade till förorten. Några av dessa förändringar kunde dock hänföras till "life in the suburb itself".

Gans menar t ex att den ökade tillfredsställelsen med bostaden och familjelivet i och kring bostaden kunde hänföras till just förhoppningar om ett "eget hem" som man hade haft redan före inflyttningen: detsamma gäller förhoppningar om ökad "privacy". Det ökade umgänget med grannar kan, menar Gans, också förklaras utifrån tidigare förväntningar, men också större utrymme i hemmen. Det svagt ökande deltagandet i föreningslivet anser Gans hänger ihop med att allt var "nytt": "A new suburb usually lacks the basic church and voluntary organizations which residents need." (s 188) Gans fann också ett visst mått av "conformity". Människorna hade förväntningar på sina grannars beteende vad gällde t ex underhåll av gräsmattan, men man upplevde inte detta som något intrång på "privacy".

I Gans förort fanns två "kulturella minoriteter". Några medelklass och övre medelklass familjer var "kosmopoliter", och saknade stadens kulturutbud och människor med likartade intressen. De deltog aktivt i uppbyggnaden av organisationslivet. Arbetarklassfamiljer, ibland med ekonomiska svårigheter p g a det nya huset utgjorde en annan minoritet. Avsaknaden av allmänna kommunikationer gjorde att de kände sig avskurna från släkt och gamla vänner.

I en artikel rörande de skilda uppfattningarna om suburbanismens verkningar hävdar Gans (1968) att sociala relationer i förortssamhällen inte skiljer sig från grannskapslivet i de äldre stadsdelar som han kallar för "outer city." (s 103) Han menar, att de studier, som har visat de effekter av urbanism som Wirth beskriver, gäller i första hand de instabila och heterogena stadsdelar, som har kallats för "zones of transition". Eftersom forskningen rör huvudsakligen innerstadsdistrikt vet man lite om "typical

residential neighborhoods". "However, it is evident that the way of life in these areas bears little resemblance to Wirth's urbanism." Gans tycker sig ha funnit ett gemensamt element i det livssätt som karakteriserar de gamla distrikten och de nya förortsstäderna: "quasi-primary relationships": (s 104)

"...it would appear that interactions in organisations, or between neighbors generally, do not fit the secondary relationship model of urban life. As anyone who has lived in these neighborhoods knows, there is little anonymity, impersonality or privacy." (s 105)

Samtidigt är inte relationerna av primärkaraktär. Man har vänner utanför grannskapet, och lokalpatriotismen är varken intensiv eller allomfattande. Granninteraktionen är mer intim än sekundärkontakt, men mer försiktig och begränsad än primärkontakt. Organisationslivet är emellertid till stor del av "sociable nature", ibland rent av i sådan utsträckning att man har svårt att hinna med föreningens "egentliga" uppgift.

Gans hävdar att många av de egenskaper man tillskrivit "ways of life" i städer och förorter kan analyseras med hjälp av komponenter som klass och "lifecycle stage". I begreppet klass skall ingå dess ekonomiska, sociala och kulturella uttryck.

Thus, in the inner city, the unmarried and childless live as they do, detached from neighborhood, because of their life-cycle stage; the cosmopolites, because of a combination of life-cycle stage and a distinctive but class-based subculture. The quasi-primary way of life is associated with the family stage of the life-cycle, and the norms of childrearing and parental role found in the upper working class, the lower middle class and the non-cosmopolite portions of the upper-middle and upper classes. (s 111)

Begrepp som "city" och "suburb" hjälper oss att skilja bostadssätt från varandra i fysiskt och demografiskt avseende, men inte att skilja sociala fenomen från varandra. Därför kan man inte, säger Gans, tala om en "urban" eller "suburban" livsstil. (s 115)

Gans anser att man bör sätta de utsagor om sociala relationer som Wirth gjorde 20 år före honom i relation till de förhållanden som då rådde: "He was writing during a time of immigrant acculturation and at the end of a serious depression, an era of minimal choice." (s 115) Tesen om urbanism var, enligt Gans, tidsbunden.

3.3 Sammanfattning

Vi har nu betraktat framväxten och kritiken utav två besläktade social-

psykologiska syner på grannskapet. Olika författare har gett olika beskrivningar av vad som sker i grannskap och förklaringar till detta. En grov sammanfattning kan hjälpa oss jämföra de olika bilder man ger av grannskapet:

1. "The disappearing neighborhood" -- primärgrupperna ersätts av sekundärgrupper under trycket av opersonliga krafter
2. Grannskapet i upplösning -- "zones of transition", primärgruppen försvinner och ersätts inte, med störningar för individen som resultat
3. Det opersonliga grannskapet -- Det utvidgade samhället, en ny personlighetsbildning, centrerad på självständighet och konkurrens yttrar sig i ett ointresse för lokala relationer
4. Grannskapet utan sekundära grupper: familjen i centrum. Även kontakt med vänner, grannar och arbetskamrater vanlig. "The urban village"
5. Grannskap med både primär- och sekundärgrupper: "the local area as a social fact." Suburbia

Dessa skilda bilder beror till en del på skilda definitioner av vad som är relationer och skilda sätt att studera grannskap. Men man kan också undra om inte dessa olika bilder i själva verket återspeglar en motsägelsefull verklighet.

4 HOMOGENITET, KLASS

4.1 Homogenitetens inverkan på grannrelationer

Vi kan erinra oss att Wirth ansåg befolkningsstorlek, befolkningstäthet och heterogenitet vara viktiga element i sin teori. Vi kan nu se att en analys byggd huvudsakligen på de första elementen är behäftad med problem. Vi har redan sett hur en del författare har berört frågan om homogenitet/heterogenitet. Vi tar nu upp ytterligare ett antal studier som berör homogenitet i klass eller annat avseende, klassammansättning och klasstypiska sociala "mönster". Gemensamt för dessa studier är att de betraktar befolkningssammansättningen i ett område som väsentlig eller avgörande för relationernas karaktär.

Vi har redan berört Caplow & Formans University Village och Festinger et al:s Westgate. Vi kan kanske erinra oss att dessa områden befolkades av gifta unga veteraner som hade återvänt till universitetsstudier efter kriget. Caplow & Forman pekar på bebyggelsens effekter på kontaktnätet som hade uppstått i området: närboende blev bekanta helt enkelt. Samma fenomen iaktogs i Westgate och begreppen functional och physical distance kom till för att beskriva samma fenomen. Bägge författargrupperna som arbetade oavhängiga av varandra pekar på befolkningens sammansättning som en avgörande faktor. Caplow & Forman (1950) talar om i vilka avseenden befolkningen inte kan sägas vara homogen: det finns inga skäl att anta, att psykologiska skillnader saknas, och inte heller kan man tala om en gemensam kultur bland dessa amerikaner. Men i flera väsentliga avseenden är de homogena: alla har samma yrke, utformningen och möbleringen av bostäderna är lika, och alla har samma familjestruktur. Dessa tre faktorer, yrke, levnadsnivå och familjestruktur kallas av författarna "status differentials". När inga sådana statusskillnader finns, "...neighborhood interaction rises to an extremely high level and organizes itself with almost molecular simplicity in terms of the spatial pattern of the community." (s 366)

4.2 Empiriska iakttagelser om homogenitetens och klasstillhörighetens roll

Bell & Force (1956) hör egentligen till de författare som har försökt sätta grannskapsinteraktion i samband med ekologiska faktorer. I en studie av fyra områden och människens deltagande i formella organisationer fick de resultat som liknade dem som vi redan har sett: antalet medlemmar

i föreningar var ungefär lika i alla områden. Graden av aktivt deltagande var högre i de två områden där befolkningen hade en genomsnittligt högre status. Individer med högre status deltog aktivt i större utsträckning än individer med lägre status. Men de fann också att om man kontrollerade ekonomisk status för individen var aktivt deltagande fortfarande högre i de två högre statusområdena: alltså, om man jämförde två individer med samma status, som bodde i områden av olika status, deltog den som bodde i det högre statusområdet mer i genomsnitt. Individens deltagande visade däremot inget samband med civilstånd, barnens ålder eller fruns yrke. Dessa resultat verkar peka på ytterligare en aspekt på homogeniteten: "... The economic characteristics of the neighborhood population may... define a set of general societal expectations with respect to the associational behavior of the residents." (s 34)

Med hänvisning till Whyte och Festinger vars arbeten starkt ifrågasatte mobilitetens negativa inverkan på deltagande i frivilliga associationer, försökte Litwak (1961) studera deltagande i föreningar på ett annat sätt.

Grovt refererat och utan att vi här kan diskutera hans begrepp fann Litwak att om man trodde att grannar delade ens värderingar, och om man hade bott en medellång tid i området, då deltog man mer sannolikt i föreningslivet. Om man hade en negativ orientering, d v s inte trodde, att grannarna delade ens egna värderingar, då var man mer aktiv ju längre tid man hade bott i området.

Foote, Abu-Lughod, Foley & Winnick berör homogenitet och val av bostadsområde i sin översikt av bostadsmarknadens social-psykologiska komponenter. De hävdar att tillfredsställelse med bostaden kan inverka på uppfattningar om grannskapets sammansättning:

Satisfied housing consumers, particularly those who own, tend to view their neighborhoods as homogeneous, although they may contain fairly diverse ethnic and economic groups. Dissatisfied housing consumers, especially renters, are far more conscious of diversity, and sometimes tend to 'see' differences even when these do not exist or are of little real effect. (s 205)

Foote et al pekar på den välkända etniska och ekonomiska segregering som skiljer amerikanska bostadsområden och menar, att otillfredsställelse med grannskapets sociala karaktär ofta är impulsgivande för en flyttning.

Feldman & Tilly (1960) frågade sig varför man får en sådan effektiv

klassegregation i amerikanska städer. När de analyserade verkningarna av inkomst, utbildning och yrke fann de relativt komplicerade samband: "... while both income and education contribute to differences between the residential distribution of the various occupational categories, education is the more important. Or -- to the extent that education and income are adequate measures -- shared values are more important than economic resources." (s 883)

Fellin & Litwak (1963) upptäckte att svaren på deras frågor om "neighborhood cohesion" var klassbundna, d v s att människors svar på frågor om hur många grannar man känner, om man lånar saker av grannar, hur många man kallar vid förnamn, o s v visade samband med klasstillhörighet. Ju högre socialställning desto mer sannolikt var det att man kände sina grannar.

4.3 Finns det klasstypiska mönster?

Dobriner (1963) analyserade sitt eget material från Lewittown, New York, Bergers från Milipitas och Willmotts Dagenham-undersökning huvudsakligen utifrån klassbegreppet. Hans frågeställningar gällde i vilken mån livsmönstret i dessa förorter var en följd av själva förortsboendet eller en följd av livsstil och värderingar förknippade med klasstillhörighet. Det som skiljer livet i förorter från livet i staden, menar Dobriner, är:

1. Förändringar på grund av transportsystemet. De stora avstånden till staden gör att man utnyttjar stadens utbud i mindre utsträckning. Däremot använder man närliggande rekreativsmöjligheter i större utsträckning.
2. Utsträckningen och graden av grannrelationer. Bebyggelsens öppna karaktär och vad Dobriner kallar "the visibility principle" framkallar mer besökande och grannande. Med "visibility" menar Dobriner att man syns utomhus, dels i sysslor runt huset dels när man tar emot besök o s v. Detta ökar kunskapen om grannarna samtidigt som det ger upphov till vad Festinger kallade "passiva kontakter".
3. Hemcentrerad verksamhet. Trädgårdsarbete, do-it-yourself, o s v blir vanligare.
4. "Ease of childrearing". Det är lätt att hålla uppsikt över barnen.

I dessa avseenden anser Dobriner att klasstillhörighet inte är avgörande. Vi har sett andra författare ställa religiösa uppvaknande, politiska omvändelser, statusklättrande, attityder mot utbildning och familjestrukturer i relation till "suburban living". Dobriner menar att ingenting pekar på att det grundläggande "klassmönstret" i dessa frågor skulle ha förändrats av förortsboendet. Tvärtom hävdar han att mycket större likheter finns mellan ett medelklassdistrikt i staden och en medelklassförort än mellan medelklassförorten och arbetarklassförorten:

In the final analysis, suburbanites and city dwellers are joined together by common class bonds, and relatively few place factors separate them. It is unfortunate that the emphasis given to the few uniquely suburban situational features have blinded so many to this basic fact. (59)

I motsats till Dobriner försöker en del författare, som ofta bygger på de ovannämnda studierna och flera andra (se 5 för Kuper, Neighborhood and Community och Willmott) beskriva klasstypiska mönster för grannrelationer. Dennis (1963) ger en bild av det typiska arbetarklassgrannskapet. Man bor bland ens egen sort. Grannarna ställer upp om man råkar i svårigheter. Man utbyter mindre tjänster. Relationerna bygger på tolerans och en "decent heartliness". Dennis menar att detta mönster har framträtt i flera studier, men att det typiska mönstret håller på att ändras.

I intervjuer med 1.555 familjer i nya "estates" fann Dennis en förskjutning mot medelklassens värderingar och beteende mot grannar. Många uttrycker missnöje med grannar och ogillande av social kontroll. Dennis menar att flera faktorer, viktiga för "working class neighboring", nu har ändrats. Den ekonomiska otryggheten har minskat och likaså ekonomisk immobilitet: man är inte längre bunden till yrket i gruvan, fabriken. Antalet allmänna anläggningar som badhus minskar. Attityder byggda på konkurrens får större spridning.

Sammantaget: otryggheten, immobiliteten, avsaknaden av konkurrens ledde förr till större kunskap om grannar och ett grenverk av vänlighet och kontakt. I och med att dessa förhållanden förändras börjar arbetarklassen anamma medelklassens värderingar. "Neighbors are regarded as expendable in the search for middleclass success." (s 8)

Schorr (1963) sammanfattar ett antal studier kring arbetarklassområden. Han påpekar att dessa studier oftast rör äldre arbetardistrikt med ett stort antal obrutna och sedan länge bofasta familjer, där både familje- och grannrelationer är invävda och flyter in i varandra:

Proximity makes for frequent contacts with relatives and other neighbors, casually in passing and less casually on the sidewalk or in the corner tavern. Neighbors tend perforce to be deeply involved in one another's family life. There is considerable closeness to a group of people, but comparatively little singling out of intimate friends in the middle-class manner. There is considerable attachment to the place in itself. Relationships are identified with locality and it is difficult to conceive them separately. (s 28)

Utmärkande för "stämningen" i dessa grannskap är värme, trygghet och lokalkänsla. Schorr har funnit likartade beskrivningar av denna stämning i både engelska, amerikanska och franska studier.

Keller (1966) resonerar om klass och homogenitet. Med hänvisning till engelska studier menar hon att statuskillnader lätt uppstår både mellan och inom bostadsområden: dels kan området i sin helhet få en statusstämpel, och dels kan invånare komma att betrakta en del av ett område som "bättre" eller "sämre". Hon menar att homogenitet i klasshänseende ökar grannandet bland både medelklass och arbetarklassbefolkningar: "status equality is necessary for intimate social and personal contacts." (s 503) Hon beskriver olika klassmönster: överklassens "exklusivitet" i relationer, medelklassens "selektivitet" och arbetarklassens "icke-selektivitet." Keller presenterar även några studier som visar att en klassbildning kan leda till konflikter och en ovillighet att ta itu med områdets problem.

I sin översikt återvänder Keller (1968) till frågan om klass. Hon menar, att det är meningsfullt att tala om ett arbetarklassmönster som är allmänt utspritt, solidariskt "de-individualized", och liknar mönstret i en mindre by och ett nybyggt homogent grannskap, "where need combines with fellowship to make neighbor relations almost as close and nearly as necessary as family relationships." (s 53) Hon refererar Jennings tes om att fysisk isolering och ekonomisk nödvändighet ger upphov till "typical working-class patterns". Depression och arbetslöshet innebär beroende, särskilt då samhälleligt understöd inte är tillgängligt. Detta ger även en mängd gemensamma erfarenheter och upplevelser. Hon återger även

Botts liknande syn:

It is only in the working class that one is likely to find a combination of factors all operating together to produce a high degree of connectedness: concentration of people of the same or similar occupations in the same local area; low population turnover and continuity of relationships; ... little demand for physical mobility, little opportunity for social mobility. (s 52)

Utan att ange närmare källa, menar Keller att beteendet efter en flyttning till en ny omgivning har en klasskaraktär. När området domineras av medelklassen, blir medelklassfamiljens beteende en "burst of sociability" åtföljd av selektivitet i relationerna. En arbetarklass reaktion är att dra sig tillbaka till familjen i sina relationer. I ett område med ett inslag av arbetarklass blir en medelklass reaktion att delta i föreningar för att där finna "congenial company", eller också försöker man komma ifrån området. "The inferior group, resentful at this presumption of higher status, either withdraws or becomes overtly hostile." (s 67)

Keller diskuterar en undersökning som visar, att större intensitet i grannandet är relaterat till högre social och ekonomisk status, nämligen Caplows studie av San Juan, som vi refererar under 5.1. Hon ifrågasätter resultaten något, och tycks mena att de flesta studier visar motsatsen. Keller säger, att de olika åsikterna om arbetarklassen eller medelklassen visar mer grannande, beror på att man har uppmärksammat olika aspekter av grannrelationer.

4.4 Sammanfattning

Kellers syn här är säkert riktig. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns olika åsikter om hur klasstillhörighet och homogenitet inverkar på arten och graden av grannrelationer.

1. Homogena medelklass- och övre medelklass-områden karakteriseras av "frenetic neighboring".
2. Arbetarklassområden kännetecknas av värme, intensitet o s v.
3. Medelklassen är selektiv i sina grannrelationer.
4. Arbetarklassen är (håller på att bli) selektiv i sina grannrelationer.
5. Både arbetarklassen och medelklassen i förorter har mera informella relationer än motsvarande grupper i äldre distrikt.

Det finns även andra synsätt. Vi kan återupprepa vår fråga från avsnittet om urbanism. Man kan undra om inte även dessa olika bilder i själva verket återspeglar en motsägelsefull verklighet. Vi kan erinra oss att teser om homogenitet kom till delvis för att förklara de brister man fann i urbanismen. Men de empiriska resultaten pekar på väldiga olikheter som verkar svårt att förena om man menar att homogenitet skulle kunna vara den huvudsakliga förklaringen till olika sorters grannande. Man är även oense om arbetarklassdistrikt eller medelklassdistrikt visar mer grannande, eller om man meningsfullt kan tala om "klassmönster".

5 OMRÅDESCENTRERADE STUDIER

5.1 Anglosaxiska "community studies"

En forskningstradition inom den anglosaxiska sociologin är "community studies." Alltsedan paret Lynds studie av Middletown har intensivstudier av enskilda samhällen varit en vanlig teknik inom samhällsvetenskap. Dessa studier skiljer sig från andra arbeten på det viset att de oftast är inriktade på systematiska beskrivningar av sociala förhållanden, hellre än en prövning av teoretiskt förankrade teser. Deras teoretiska värde kommer av författarnas induktiva ansträngningar, d v s att utifrån skilda intryck och insamlad information försöka dra upp bredare, mera allmängiltiga formuleringar. Vi har redan berört några sådana studier, och vidare sett hur rön från sådana studier ofta används som utgångspunkt för syntetiserande diskussioner, t ex hos Keller.

Vi kommer nu att referera några sådana studier, främst sådana som har figurerat i bredare diskussioner. Vi kommer att försöka skilja mellan de skildringar som ges, och de slutsatser som författarna drar. Självklart är att dessa författare ofta är medvetna om den teoretiska diskussionen, och relaterar sina iakttagelser till den pågående diskussionen. De studier vi tar upp är sådana som främst har varit inriktade på enskilda bostadsområden, "neighborhood studies" alltså, men vi berör även några svenska studier. De senare kan inte betraktas som tillräckligt breda för att kallas för intensivstudier, men är ändå inriktade på enskilda områden.

Kuper (1953) inriktade sig i en ofta citerad studie på en gata i en efterkrigs engelsk "neighborhood unit" utanför Coventry. Man intervjuade samtliga 87 familjer på Braydon Road i Houghton två år efter inflyttningen. Utgångspunkten var att evaluera planeringens sociala effekter: "Implicit in all Town Planning is some theory of the influence of physical structures on the behaviour of residents. If this is rejected, then Town Planning is quite meaningless." (s 8)

Braydon Roads invånare var samtliga industriarbetare, de flesta yrkesarbetare, några grovarbetare. En tredjedel kom från äldre delar av Coventry, medan alla andra var "utlänningar". Coventryborna betraktade nämligen invandrare från Irland, Skottland och Wales som "foreigners", och enligt Kuper fanns en ganska vanlig avoghet mot utlänningarna.

Attityderna känner man igen från andra beskrivningar av motsättningar mellan folkgrupper: Coventry-borna menade att utlänningarna höll sig för sig själva, la beslag på bostäder, hade opassande vanor, o s v.

Husen i Braydon Road var gjorda i stål och bestod av två lägenheter med en gemensam mellanvägg. Husen var extremt lyhörda, och detta gav upphov till konflikter med husgrannen ibland. Köken i husen låg intill varandra. Trots närheten var relationerna med "sidgrannen" ofta nära och inte alltid behäftade med samma problem som de med husgrannen, men här fanns det också konflikter.

Kuper menar att gemensamma behov gör att grannar kommer tillsammans, medan de verkliga eller tänkta farorna i grannandet håller dem ifrån varandra. Kuper beskriver dessa behov, och det är då vi får en bild av innebörden av grannandet i Braydon Road. Grannar hjälper varandra med lån av trädgårdsverktyg och husgeråd, och Kuper beskriver hur en nyinflyttad fru vars kök inte har iordningställts får maten lagad av en grannfru. Ibland lämnar man pengar hos en granne när hyran ska betalas. Fruarna passar varandras barn. Särskilt för de som kommer utifrån Coventry är den hjälp man får av grannar när någon i familjen är sjuk viktig. Grannar hjälper till vid födselar, som i England ofta sker i hemmet. Några av invånarna utför tjänster av olika slag åt andra: en fru syr, en annan bakar, en säljer postens sparfrimärken, en man är rörmokare och en annan är elektriker. Sedan har man flera klubbar på gatan som bygger på ett sparsystem och möjliggör billigare inköp av kläder och hushållsartiklar.

"Quite apart from mutual aid, many residents feel the need for company..." Somliga uttrycker behovet av någon att prata med, någon som man kan diskutera bekymmer med. Men detta behov gäller "pure sociability", och för fruarna betyder det att man samlas och dricker te. Man brukar erbjuda en nyinflyttad granne en kopp te över staketet: "The cup of tea is also a way of breaking the ice with a new neighbor." (s 44)

Samtidigt är grannande behäftade med faror, menar Kuper. Den största är skvallret. Dels finns det skvaller mellan grannar som är ett sätt att vara tillsammans, ett oskyldigt gemensamt intresse vid teet. Dels

finns det illvilligt skvaller, som när någon återger det som hon har hört genom husväggen. Skvaller fungerar också som ett instrument för social kontroll: man diskuterar individers status-aspirationer och avsteg från "the prevailing standards", normer för beteende mot barnen, för hus-hållning och, ibland, sexuella normer. (s 46) Kuper menar att man upplever skvaller som ett intrång, även när det gäller neutrala frågor. Skvaller och "popping-in", grannens vana att stiga in i köket då och då kan bli ett hot mot individens "privacy".

Kuper presenterar grannandet på ett sätt som gör att man har svårt att bilda sig en uppfattning om hur många som deltar i gemensam hjälp och skvaller. Han säger att det finns två mönster, de som tar avstånd från grannandet och de som betraktar det som en självklar del av vardagen, och att de flesta av grannarna på Braydon Road faller någonstans mitt-emellan.

Relationer mellan enskilda grannar varierar också. Kuper beskriver olika situationer, från ett varmt förhållande mellan hemmafruar till ständiga gräl, problem med grannar som blir så allvarliga att någon av parterna bestämmer sig för att flytta till en annan del av området eller ifrån Houghton helt och hållet. Människornas attityder till grannrelationer var olika. Kuper fann både sådana som underströk vikten av grannande och sådana som menade att man borde isolera sig från grannar. Han hade väntat sig att det skulle finnas samband mellan en reserverad attityd och antalet relationer. Men när Kuper satt personers attityder i relation till antalet uppgivna relationer med andra och andras val av personen visade sig följande. Man fann generella och små skillnader i den väntade riktningen, men stora individuella skillnader, som Kuper förklarar med hänvisning till skillnader i umgänget i de små husgrupperna inom Braydon Road. Antalet relationer visade också en svag samvariation med status: Braydon Roads invånare skilde mellan "superior" "ordinary" "rough" och "respectable". Med en viss eftertänksamhet analyserade Kuper sambandet mellan status-beteckningar och antalet relationer och popularitet. Han fann att "rough" var mer aktiv och mer populär än "superior", och "respectable" mer än "ordinary". När man slog ihop dessa kategorier till två, "rough" och "respectable" fann man ingen skillnad i socialaktivitet (s 109).

Närmare relationer i Braydon Road fanns främst i de små husgrupperna. I en gatstump med fyra hus kan alla namnen på alla andra, medan i en cul-de-sac med fjorton hus kände man i genomsnitt till nio namn. Det visade sig att den största andelen gemensamma besök sker med grannar i husgruppen, och inom husgrupperna sker besöken oftast med sidgrannen och i något mindre utsträckning med husgrannen. Vi får en aning om hur vanliga dessa besök är: 54% av grannar besöker sina sidgrannar. Aktiva sociala relationer skedde främst inom husgrupperna. 136 sådana relationer fanns inom husgrupperna jämfört med 33 emellan grupper. (s 91)

Det fanns även skillnader vad gäller flyttningsbenägenheten mellan dessa husgrupper; en del beskrivs av Kuper som "labila" och andra "stabila". Kuper fann att få bekanta från arbetet umgicks som grannar. En del sa att de var glada att slippa bo intill arbetskamrater. Däremot var bussresan in till Coventry ett vanligt tillfälle till kontakt. (s 119)

Få av Braydon Roads invånare deltog i föreningar. Atta män tillhörde en Social Club (pub) i området, en engelsk mil ifrån gatan, och sju män och fjorton kvinnor tillhörde Community Centre, en kvartsmil ifrån gatan. Väldigt få deltog i områdets idrottsverksamhet. Kvinnorna träffades ofta i områdets affärer och även vid områdets Welfare Clinic.

Kupers slutsatser gäller "the neighborhood unit." Han menar att det bör finnas två sorters grannskap, en uppbyggd för maximal "privacy" och mer "urbana" personer, och en byggd på små intima grannskap, med maximal informell kontakt.

I Neighborhood and Community (1954) presenteras två studier av engelska "estates", en utanför Liverpool och en i Sheffield's utkant. Mitchell & Liptons studie av området i Liverpool var främst inriktad på deltagande i områdets formella föreningar, en Residents Organisation och ett Community Centre med ett antal klubbar. Området bestod av 496 bostäder byggda 1942, av samma typ som husen i Braydon Road. Författarna skildrar en "rough" (ungefär "okultiverad") och en "respectable" grupp bland arbetarna, som är den stora majoriteten av områdets befolkning. Här visade det sig att "roughs" deltog mer i föreningarnas verksamheter, och ordet "rough" syftar på personer av lägre ställning. Den mycket mindre gruppen av tjänstemän och förmän deltog sällan i områdets föreningar och sociala verksamheter såsom klubbar, danser, filmvisningar.

Studiet av deltagande i formella organisationer byggdes på intervjuer med 246 individer, men författarna intervjuade också 36 familjer i tre lika stora husgrupper. Dessa tre "blocks" skilde sig åt i flera sociala avseenden, men var tillsynes lika utanpå, och alla bildade "visible units". Kvarter I har två tjänstemän, och III hade tre; i kvarter II bodde bara arbetare. (s 53)

Smollet Road, kvarter I, var konfliktfyllt och dessa konflikter var delvis centrerade kring en Mrs Freeman, som sades vara en skvallerkärning och allmän bråkmakare. Grälen var många och hade ibland kommit till handgripligheter. En person som menade att relationerna var goda i kvarteret visade sig vara fullständigt isolerad från grannarna. Nästan alla kritiserade sina grannar personligen.

Kvarteret II i Shakespeare Close var, enligt Mitchell & Lupton helt annorlunda. Man hade samma uppfattningar om hur en "god granne" borde bete sig som människorna i I hade haft, men här var relationerna goda. En person berättade om hur mycket hjälp hon hade fått av grannarna, och samtidigt om hur viktigt det var att inte ha folk "popping in". En del betraktade grannarna som vänner, medan andra sa att "we don' t have a lot to do with people, we only have casual friends." (s 56) Man respekterade varandras "privacy" och betonade detta, samtidigt som man talade om hur nöjd man var med grannarnas vänlighet och hjälpsamhet.

Familjerna i Milton Avenue, kvarter III, var mindre entusiastiska över grannrelationerna, men hade få klagomål. En del poängterade att man höll ett avstånd till grannarna, "the neighbors will do anything for you, but I never make friends with them " (s 57). En person som hade bott i stadens centrum tyckte, att det hade varit mycket vänligare där, och skulle uppskatta mer kontakt med grannarna. Enligt författarna verkar det ha funnits konflikter på gatan, men att de hade gått över: "The inhabitants had learned what was expected of them and what was not; social intercourse was minimal, but so then was friction." (s 58)

Det fanns andra skillnader mellan gatorna vad gällde bakgrund, släktingar i området och benägenheten att flytta. De flesta av invånarna har bott i staden men hälften av familjerna i kvarter I hade kommit från "suburbs",

och författarna menar att de borde då ha varit vana vid en viss social distans. Fyra av familjerna i III och två i II har släktingar i området. En familj i kvarter I är tillfredsställd med området och vill inte flytta, tio familjer i kvarter II och fem i kvarter III säger samma sak. Kvarter II ligger i vad man i allmänhet anser vara den "bättre" delen av området.

Hodges & Smith's studier av ett större område i Sheffield fördes på något annorlunda grunder. Området i Sheffield bestod av 1.666 hus, varav hälften byggda parvis och hälften i radhus. Området hade kommit till 1923 för att ge bostäder åt slumbefolkningen från stadens centrala delar, och låg i utkanten, isolerad från annan bebyggelse av järnvägar och industrier. Nästan samtliga hyresgäster var industriarbetare 1952. Även här fanns det statusskillnader inom området: man skilde mellan en bättre del längre uppför backen och en sämre del längre ner. På vissa gator skilde man mellan "this end" och "that end". I sina 165 intervjuer med hemmafruar fann författarna att det fanns ganska välkända regler för grannandet i området.

De iakttog t ex vad de kallar för informella formella roller: vissa kvinnor tillkallades allmänt vid födselar. Andra hade ansvar för inköp av kransar när någon av grannarna dog. Man skiljer mellan "neighborliness" och "friendship" -- den förra innebär att man är villig att ge och ta hjälp från grannar, och den senare relationen innebär att man står nära varandra och kan lita på varandra.

Kontaktpunkter i området är busshållplatsen, vid varubilarna som kör i området, kring barnen och vid den lokala spädbarnskliniken (s 115). Men gatan är skådeplatsen för de flesta kontakterna:

The street as a whole is, indeed, a most important reference point for social activity although sometimes personal contacts of a different kind extend beyond it. If it has not more than about a hundred houses the residents will probably know something about everybody who lives in it. In a longer road the number of people who are identified in this way will depend on the housing lay-out and the movements of the residents in it. On a main thoroughfare much less interest is taken in the road as a whole. (s 106)

Författarna menar att det är mycket lätt i regel att bli bekant med grannarna, och att den som inte vill delta i grannlivet måste agera för att slippa eller dra sig ur.

Hodges & Smith ger några exempel på hur grannhjälp fungerar. En hemmafru som dricker kan få svårt att få låna pengar, men en pojke som råkar ut för en olycka och kommer hem från sjukhuset får en kostym från grannarna för att ersätta den förstörda i olyckan. Författarna fann en viss tendens för de som betraktade sig som "respectable" att undvika kontakt med grannar (s 116).

De mera formella kontakterna är begränsade till antal. 60% av hemmafruarna besöker en pub någon gång, men det är ibland en pub i det slumområde man flyttade ifrån kanske tjugo år innan. Bara en femtedel säger sig ha någon annan social verksamhet. Området har haft ett antal föreningar. Under depressionen var många män utan arbete, och man bildade en klubb för trädgårdsintresserade, en hyresgästförening och en Community centre, som alla har försvunnit. En tredjedel av de boende har gått i samma skola, två-tredjedelar av bröllopen i områdets kyrka sker mellan två människor från området. Den kollektiva verksamhet, som finns kvar i området, är utflykter som sker bland grannar på samma gata, då man hyr en buss och åker till kusten, och en tågutflykt för 1000 av områdets 6000 invånare som organiseras av Labours partiavdelning i en angränsande stadsdel. Området har aldrig haft en egen partiorganisation. En femtedel av områdets ungdom tillhör någon förening, främst kyrkliga föreningar, jämfört med över hälften av ungdomarna i Sheffield som helhet.

Vid Londons Institute of Community Studies har en serie uppmärksammade studier koncentrerade till begränsade geografiska områden gjorts. Dessa studier belyser familjeförhållanden och det sociala livet hos grupper ur den engelska arbetar- och medelklassen. Dessa studiers noggrannhet och omfattning gör dem svåra att referera: alla är byggda på stora urval, långa intervjuer och presenteras på ett diskuterande sätt som, parentetiskt, verkar föredömligt.

Utgångspunkten för de två studier vi refererar nedan är Young & Willmotts studie av Bethnal Green, ett arbetardistrikt i Londons East End. Willmott & Young (1960) sammanfattar Bethnal Greens karaktär så här:

...most Bethnal Greeners are surrounded by scores of people they know intimately, people who are one minute relations, another minute neighbors, another minute friends, another minute Borough Councillors. The emphasis is not so much on the individual home, prized as this is, as on the informal collective life outside it in the extended family, the street, the pub and the open-air market. There is a sort of bantering warmth in public which is reserved in Woodford for the home. (s 130)

Bethnal greens sociala liv är centrerat kring den utsträckta familjen, där döttrarna träffas hos "Mum", mormor. Man väntar att döttrar och mödrar ska träffas varje dag, och ofta bor generationerna nära varandra. (s 35) Bethnal Greens invånare har bott där länge, och man är sammanlänkade med många andra genom släktband, man har varit skolkamrat och är arbetskamrat med andra. De olika relationerna går in i varandra och är allmänt varma och tillgivna. De är även förstärkta av gemensamma värderingar byggda på vad Willmott & Young kallar för "a labour theory value": man värderar de egna produktiva yrkena högre än andra. Dessa värderingar är också bundna till den universella lojaliteten till Labour-partiet: "A close community, the extend family, informal and collective organization and socialism are all of a piece." (s 131) Willmott & Young studerade Woodford för att kunna jämföra Bethnal Green med ett medelklass område. Woodford ligger längre öster ut om London än Bethnal Green, och av dess 61.000 invånare är cirka en tredjedel arbetare. Resten är uniformt medelklass: banktjänstemän, lärare, försäljare, få fria yrkesutövare. Många kommer från East End och är alltså socialt såväl som fysiskt mobila. Husen är av varierande ålder, många nybyggda efter kriget. De 38% av de 921 intervjuade som är arbetare bor i vissa öar av äldre bebyggelse och hyreshus, fast en del äger hus på samma sätt som medelklassbefolkningen.

Författarna fann att mönstret mor-dotter fanns även i Woodford, men att besöken var mer sällsynta och kontakterna mer beroende av telefon och bil än närhet. Den utsträckta familjen har ersatts av en grupp vänner, i allmänhet grannfruar som bor i ett av de närmaste tjugo eller trettio husen intill den egna bostaden (s 102). Man skiljer mellan vänner och grannar, de senare är "vänliga" men inte vänner. De yngre familjerna har tydligen lätt att få vänner. Man blir hjälpt när man flyttar in, man träffar andra när man råstar hunden, och barnfamiljer får lätt kontakt med andra på samma gata. Grannhjälp för dessa barnfamiljer tar olika

former. Man turas om att hämta barnen från skolan, en hemmafru köper bröd åt de andra, man hjälper varandra med barnvakt, etc. Den lilla gruppen vänner varierar i storlek, ibland rör det sig om fem och ibland om tjugo hemmafruar. (s 102-109)

Man träffar andra i Woodfords många föreningar, men 48% av medelklassen och 66% av arbetarklassen tillhör inte någon förening. Skillnaden beror dels på att personer ur arbetarklassen säger sig inte vilja delta i föreningarna, men även på att en del föreningar inte vill ha personer med lägre status. Man rekryterar sina vänner till föreningar. (s 97)

Många har besök av sina grannar och vänner: 76% av medelklasshushåll har haft besök den senaste veckan, 42% det senaste dygnet, och 69% av arbetarklasshushållen, 36% det senaste dygnet. Willmott & Young tror att skillnaden beror på att arbetarna kan ha ett större umgänge med släkten, men också på inställningen hos en del att man inte bör ha andra än släktingar i hemmet.

Författarna hade väntat att Woodford skulle visa den isolering som förknippas med förortssamhället i den engelska skönlitteraturen. De fann att Woodford betraktades som ett vänligt ställe. Författarna ställer Woodford i kontrast till Greenleigh, en ny "estate" med övervägande arbetarbefolkning, där man i allmänhet betraktade sina grannar som ovänliga och ohjälpsamma. Skillnaden, menar författarna, kan bero på Woodford-befolkningens större sociala färdigheter: man är bra på "making friends". Men jämfört med Bethnal Green är normerna "hårdare". I Woodford måste relationerna etableras. De tror att det finns en större konformitet i trädgårdarna, i attityder och åsikter i Woodford. Man är vänlig, men inte på samma sätt.

Willmott (1963) gjorde en liknande studie i Dagenham, förmodligen världens största enhetligt byggda förortssamhälle med 27.000 hus och över 90.000 invånare. Dagenham byggdes 1921-35 som "overspill"-bostäder för East Ends slumbefolkning, flera mil öster om London. Det är en "one-class community", där 11% av befolkningen har annat än kroppsarbete. Ursprungligen en sovstad har Dagenham fått en stor Ford-fabrik som sysselsätter 20% av befolkningen. I en studie av f d Dagenhamsbor fann Willmott att de utflyttade ofta var sådana som hade fått tjänstemannayrken eller betraktade sig som socialt överlägsna Dagenhams övriga befolkning. (s 57)

Något liknande Bethnal Greens utsträckta familjer har uppstått i Dagenham. En del har vuxit upp där och andra har lyckats flytta dit sina släktingar. Bland de 877 intervjuade var det således 209 som hade haft besök av släktingar under det senaste dygnet. Men relationer med slakten uteslöt inte relationer med andra: av de 209 hade 37% också haft besök av vänner eller grannar under det senaste dygnet, jämfört med 28% av de övriga 668 personerna i urvalet. (s 64)

Willmott hade undrat om samma sorts "matiness", den allmänna godvilliga stämningen som fanns i Bethnal Green, skulle råda också i Dagenham. Han beskriver det som kom fram i intervjuerna som "the most contradictory evidence I had met in research at Dagenham or anywhere else." (s 65) Svaren sammanföll i tre mönster. En femtedel rapporterade att de var isolerade från sina grannar och beskrev grannarna som "ovänliga". Två femtedelar berättade, att relationerna var vänliga men reserverade, och en del jämförde själva med East Ends "matiness." Willmott menar, att umgänget för dessa personer liknar det som fanns i Woodford. Två femtedelar berättade om ett umgänge som liknade Bethnal Green men ingen större skillnad mellan vänner och grannar. Man gick in och ut i varandras hem, man deltog allesammans i händelser som bröllop eller begravning. Man hade få egentliga hembesök; kontakten rörde sig mest om "popping-in", någon tittar in för en kopp te och en pratstund.

Willmott ser flera orsaker till dessa olikheter. De kan bero på att en del är nyinflyttade, fast somliga berättar om grannars aktiva försök att hjälpa dem vid inflyttningen. De kan även bero på generationsskillnader. De kan tänkas ha samband med statusskillnader: en tiondel av de intervjuade anser sig vara av högre status än Dagenhams övriga befolkning, och vill i allmänhet flytta därifrån. Men skillnaderna beror framförallt på vilken sorts gata man bor på. (ss 69-74)

Många av gatorna i Dagenham är nämligen små återvändsgator med tolv hus, av befolkningen kallade "banjos". "The 'banjos' at Dagenham certainly have a clear physical identity, and to some extent the same applies to many of the other 'friendly' streets." (s 77) Detta gör det lättare att säga vår gata. Ingen av de intervjuade som bodde på en "banjo" sa, att grannarna var "unfriendly", jämfört med en femtedel av de på andra gator. Ingen klagade på det sociala livet i "banjos". Det bor färre gamla och

tjänstemän i "banjos". Utöver effekten av vad Willmott kallar för "the identifiable street" har husens placering inom gatan en följd: "Their relationship to each other and the access-routes in and out of the street, are such as to make frequent chance meetings between neighbors more likely than in other forms of layout... And it is out of these that more lasting relationships between neighbors often develop." (s 78) Även den delade förstugan har en effekt: den kan både befrämja samarbete och leda till konflikter. Man brukar tacka grannen för en mindre tjänst eller särskild vänlighet genom att skura även grannens halva.

Willmotts slutsats, som stöds av signifikanta skillnader i datan, är att den fysiska utformningen av miljön är "the major determinant of Sociability", med en enhetlig befolkning i klasshänseende. Denna homogenitet kan överbrygga skillnader i ålder eller boendelängd. (s 81) Men trots att många hade samma arbetsplats och yrke var det bara om man bodde väldigt nära varandra som man träffades. "The radius of friendship is extremely localized. Apart from relatives, people seldom seem to maintain with, or exchange visits with others, if they do not live close at hand. Most of the friends who visit them are drawn from amongst people living in the dozen or so houses nearby." (s 61)

Caplow, Stryker & Wallaces (1964) undersökning av grannrelationer i San Juan, Puerto Rico, skiljer sig från konventionell "community study" så till vida att den är mer direkt inriktad på grannrelationer. Författarna diskuterar stadens uppkomst och historia och försöker identifiera olika ekologiska zoner. De diskuterar två olika definitioner av grannskapet:

a) den minsta erkända "subcommunity och b) den frivilliga gruppen runt den enskilda individen. För att undersöka den första sortens grannskap studerar Caplow et al San Juans barrios. Det visar sig att barrios har en karaktär som gör att de kan hänföras till stadens olika ekologiska zoner. För att studera den enskildes grannskap tillämpar författarna samma teknik som Caplow använde i University Village, en Neighborhood Interaction Scale. (se 2.2.2)

Man slumpade fram hälften av San Juans barrios, och i dessa tjugofem distrikt slumpade man fram en plats. Man utgick ifrån den person som

bodde på den platsen och intervjuade sedan de nitton närmaste familjerna. På det viset fick man tjugofem grupper à tjugo familjer eller fem hundra individer. Bortfallet bedömdes som särskilt oönskvärt, och man lyckades faktiskt få 500 intervjuer, varav en ofullständig.

Man bad de intervjuade tala om vad de hade för relationer med sina nitton grannfamiljer och fick på så sätt uppgifter om; man inte känner, stannar och pratar med, får ömsesidig hjälp av eller får ömsesidiga besök av varandra. Man kompletterade dessa frågor med uttömmande frågor om yrke, utbildning, tillfredsställelse med bostaden o s v. Resultaten blev ett antal sociogram, som man sedan kunde analysera.

Författarna presenterar resultaten i form av ett runt diagram med tjugo positioner runt cirkeln och med de uppgivna relationerna mellan grannarna utmärkta med streckade och heldragna linjer. Diagrammen presenteras tillsammans med bilder av de olika områdena. Skillnaderna, som författarna säger "spectacular differences", mellan dessa diagram är helt slående: hos några ser man ett mönster av streck som visar helt symmetriska relationer mellan varje hushåll och alla andra. Hos några ser man ett nästan vitt fält korsat av ett fåtal streck. Dessa två motpoler representerar alltså platser där alla besöker alla, respektive platser där knappast någon känner någon. Författarna urskiljer följande mönster i grannrelationerna:

1. "Tribal": alla deltar i olika sorters kontakt och utbyte.
2. "Intimate": familjer har intima relationer med ett fåtal andra.
3. "Casual": en serie mindre intima kontakter sammanbinder familjerna indirekt med varandra.
4. "Clique": en dominant grupp av familjer med inbördes relationer, andra isolerade.
5. "Ring-around- the rosie": en sorts ringdans, varje familj har en eller två förbindelser men inga direkta med andra.
6. "Anomie": isolering i regel.

Caplow et al säger att de inte kan förklara dessa olika mönster: "The variation in the intensity of neighborhood interaction observed among our twenty-five neighborhoods has been checked against every known characteristic of their resident populations without uncovering any significant correlations." (ss 70-75) Vi återkommer till detta mysterium

som inte kan sättas i samband med de boendes ställning, status, familjestruktur, bostadstyp, boendetid o s v.

Caplow et al kunde däremot analysera de enskilda svaren och se efter vilka samband de hade med befolkningens situation och ställning. Medianrelationen i alla dessa grannskap var 2,2 d v s vid nivån "stannar och pratar regelbundet utomhus" med alla nitton grannar.

I följande sammanfattning över samband ska man förstå att ett högre värde på Neighborhood Interaction räknas som "högre". Man fann följande samband med:

- a. Bostadsnivå, positivt, signifikant, d v s att en skattning av bostäder och värden på Neighborhood Interaction Scale visade att ju bättre bostad, ju mer grannande.
- b. Antalet familjemedlemmar/sovrum, invers, signifikant. D v s, ju mer trångboddhet, ju mindre grannande.
- c. Homogenitet i eget hus/grannars hus. Positivt, signifikant.
- d. Yrkesprestige. Positivt, signifikant.
- e. Inkomst. Positivt. Utbildning. Positivt.
- f. Mobilitet
 - familjeöverhuvudets födelseort. Inget samband
 - avstånd från föregående bostad. Inget samband.
 - antal föregående bostäder. Inget samband.
 - arbetsresans längd. Positivt (högre grannande hör ihop med kortare resa).
- g. Boendetid. De som hade bott i nuvarande bostad mindre än 12 månader hade lägre värden, men i övrigt, inget samband.
- h. Hudfärg. Svagt samband: ju ljusare hudfärg, ju mer grannande, men ett litet antal fall.
- i. Aldern. Husmoderns ålder visade en kurvlineär relation. Mest grannande i åldern 30-39.
- j. Familjestruktur. Inget samband mellan grannande och hushållets storlek, antalet vuxna i hushållet eller antalet barn i hushållet.
- k. Religion. Inget samband med val av kyrka. Positivt samband med kyrkbesök.
- l. Tillfredsställelse med bostaden. Två mått visade små positiva samband. Förklaras av det faktum att tillfredsställelsen var hög i alla områden och av samband a).
- m. Hustyp, eget hem/hyreshus. Inget samband. (ss 161-164)

Som författarna anmärker säger sunt förnuft att det borde finnas samband mellan grannande å ena sidan och sådana faktorer som eget hus, födelseort, mobilitet, familjestorlek och antalet barn å andra sidan -- men dessa samband saknades. De fick andra tankeväckande resultat: av 4750 grannrelationer var 1820 mellan familjer som var vitt skilda i utbildningsnivå. De fann också att ingen av intervjupersonerna klagade på för mycket kontakt med grannarna. I områden med mycket interaktion gjorde man kommentarer som visade att man uppfattade kontakten som frivillig och i termer av ömsesidig hjälp snarare än social kontroll. I områden med liten interaktion gjorde man kommentarer som visade att man var nöjd med förhållandet att "people here don't bother you." (ss 205-206) Det fanns ett positivt samband mellan graden av interaktion och ens evaluering av grannskapet: "People who have close relationships with their neighbors are more satisfied with their neighborhoods as places to live." (s 197)

Caplow et al drar slutsatsen att grannande ökar med allt som hänger ihop med ökad trygghet: bättre bostäder, större inkomster, högre yrkesprestige.

We sought in vain for the symptoms of universal anomie and did not find them... There is no indication that the migrant from the country receives less support than he was accustomed to in his village. Both the intensity and extensity of neighboring seems to increase as the migrant stays longer in the city and becomes more thoroughly acclimated.

The most salient finding of this study is that the intensity of neighboring is correlated positively and significantly with every indicator of class position or social welfare. In San Juan, at least, the rich are better integrated into the urban network than the poor. Prosperity, not misery, likes company. Sociability declines as the need for support and assistance increases. (s 224)

5.2 Tyska studier av enskilda områden

Pfeil (1968) undersökte Nordstadt, en industriförort till Dortmund. Hennes 275 intervjupersoner var bosatta i sju hyreshuskvarter. Sextio procent var arbetare och resten tjänstemän eller egna småföretagare. 80% hade bott i Nordstadt i mer än tjugo år.

Pfeil beskriver grannrelationerna i Nordstadt som koncentrerade till vissa sorters beteende som allmänt ansågs tillhöra grannrollen, d v s att befolkningen hade vissa normer eller allmänna förväntningar om hur grannar bör uppträda. Hälsningsceremonin var en väsentlig del av grannlivet och följde vissa regler. Men det fanns även normer för deltagande

i viktiga händelser: fyra femtedelar av de intervjuade deltog i bröllopfester och konfirmationer hos grannar.

Vid sjukdom kan grannen bidra med städning, tvättning, matlagning och genom att tillkalla läkare. Fyra av fem säger att de hjälper sina grannar på detta sätt. (s 154) Man har även insamlingar för gemensamma gåvor vid bröllop. Ett dödsfall följs av en insamling, och grannfejder upphör under sorgtiden. Nästan alla deltar i begravningar och insamlingar. (s 156) Man talade ofta om att man hade goda relationer men inte för nära. Man kan vara goda grannar utan att vara vänner i Nordstadt, och enligt Pfeil är det vanligaste att man oftast pratar med grannarna utanför lägenheten, på trappan, "valued because of its neutrality." (s 148) Bara en fjärdedel av pratstunder med grannar uppges ske i lägenheten. Frågan om grannars besök i hemmen är ett känsligt ämne i Nordstadt. Man tar avstånd från skvaller, men nyheter sprids snabbt i Nordstadt, som författaren fick erfara när felaktiga uppgifter om forskningens syften trycktes i en tidning i Dortmund. Man visste att få Nordstadtsbor läste tidningen i fråga, men intervjuer vägrades i samtliga hushåll dagen därpå. Pfeil berättar också om hur hon intervjuade en kvinna som höll på att berätta om hur hon inte tolererade spring från grannarna, då en grannfru klev in i lägenheten, gick in i köket och undrade om vad som stod på (s 151).

Pfeil fann att det tar en viss tid, ett till två år, innan grannar blir bekanta utöver hälsningen. Hon fann också skillnader mellan husen, på så sätt att de mindre husen visar mer intensiva relationer men Pfeil är osäker om detta kan bero på att man i regel har bott längre i dessa hus. Pfeil fann också vissa klasskillnader. Arbetarfruarna sa ofta, tjänstemannafruar aldrig att de hade grannarna inne på en pratstund i köket. Yrkesarbetare, framförallt gruvarbetare, hade flest nära bekanta, egna företagare hade minst. (s 152)

Pfeil sätter sina iakttagelser i relation till Simmels teser om urbanism, som hon tror kan ha varit riktiga beskrivningar av städer under tryck av den stora mobilitet som industrialismen framdrog. Men, resonerar Pfeil, avsaknaden av relationer mellan grannar berodde på omsättningen på folk. Samma omsättning i nya förorter borde ha samma följder idag, menar hon. (s 158)

Klages (1958) har gjort en omfattande undersökning av grannrelationer i tre områden i Dortmund. Områdena, som var byggda 1939-41, skilde sig väsentligt åt endast i ett avseende. Befolkningen i områdena var i olika hög grad anställda vid samma fabrik. Klages uttrycker detta med termerna "Werkssiedlung"- resp. "NichtWerksiedlung" Med hjälp av 519 intervjuer sökte Klages belysa följande frågeställningar: Är ett grannskap i en "industriell storstad" en grupp, d v s uppvisar det "gruppentypische Strukturzüge"?

Har grannskapet någon form av attityd- och förhållningspräglade verkan? Är en "Werkssiedlung" annorlunda i ovannämnda avseenden?

Klages ger först en genomgång av hur de intervjuade använt begreppen "granne" och "grannskap" när de besvarat intervjuarens frågor. Resultaten tyder inte bara på att de intervjuade sinsemellan använder begreppen olika utan att en och samma individ avser skilda grupper av boende, beroende på sammanhanget. Om den intervjuade har intensiva kontakter med de som bor nära, används begreppet "granne" omväxlande med begreppet "bekant". Grannar som bor på samma våningsplan, är de som mest konsekvent benämns "grannar". De kallas sällan "bekanta". (s 124 och 125)

Klages ger under rubriken "Die räumliche Struktur des Nachbarschaftsverkehrs" en redovisning av olika kontaktformer och deras utbredning i grannskapet. Hans slutsats av den genomgången blir bl a att den enda fast avgränsade enhet, inom vilken kontaktformerna dels förekommer lagrade på varandra, dels innefattar nästan samtliga individer, är huset (s 133).

Klages fann skillnader i förhållningssätt mot grannskapet mellan de tre områdena. En del av dessa skillnader kunde föras tillbaka på skillnader i befolkningssammansättning. Andra skillnader kunde sättas i samband med bestämda socialgrupper, varvid det dock visade sig att de förhållningssätt det var fråga om, inte var generellt typiska för dessa grupper. Det kunde vara fråga om ett förhållningssätt som endast karakteriserade t ex gruvarbetare i Hombruch-Ost. I en mindre del av fallen kunde inte skillnaderna förklaras. (s 209) Klages menar att de ursprungliga frågeställningarna har besvarats enligt följande: Grannandet visade i stort sett inga grupptypiska drag i de undersökta områdena. I de enskilda husen kunde man finna en enhet, men det var samtidigt där, säger Klages, som ömsesidig avskärmning och riskerna i relationerna är mest utpräglade.

Grannskapets attityd- och förhållningspräglade verkan visade sig vara ringa. Sammanförandet av familjer under aspekten gemensam arbetsplats-tillhörighet ökade inte väsentligt chanserna för grannkontakt.

Klages påpekar i slutdiskussionen att den som avskärmar sig från sina grannar inte gör detta utifrån ett anonymitetsbehov. Klages talar i stället om en kontaktreserv som inte kommer till uttryck på grund av "Verhaltensunsicherheit", en osäkerhet i förhållningssätt (s 212).

5.3 Svenska studier av enskilda områden

Schlyter (1970) påtalar i sin inventering av svensk boendeforskning hur grannrelationer och social kontakt ibland berörs i samband med "trivsel och en rad andra faktorer." Schlyter efterlyser en forskning som belyser hur fritidsservicen och byggnads- och bostadsområdets utformning inverkar på social kontakt. (s 22)

Att det görs jämförelsevis lite forskning i Sverige som är direkt inriktad på grannrelationer och social kontakt kan tänkas bero på den forskningstradition som råder vad det gäller bostadsforskning. En undersökning som förmodligen har betytt mycket för denna tradition är Dahlströms (1951) undersökning av Hägerstensåsen och Hökmossen.

Trivsel i söderort var det första stora svenska försöket till "community studies" i stadsmiljö. Dess syfte var "att beskriva sådana sociala förhållanden i ett relativt nybyggt område, som kan intressera samhällsplaneraren (stadsplaneraren)." Dahlströms frågeställningar gällde hur invånarna trivdes med sin bosättning, vilka behov av kollektiva anordningar som fanns, hur pass lokalt förankrad man var och förhållandet mellan de olika sociala och etniska skikten i området.

Undersökningen utfördes 1949-50, och bebyggelsen i hyreshusområdena var då mellan tio och ett år gammal. Småstugeområdet i Hökmossen var fem till tio år äldre. Dahlström gjorde ett antal olika urval. Dahlström fick flera uppgifter om grannkontakt och umgänge. Grannar definieras i dessa frågor som de som bor i samma trappuppgång. Det visade sig, att hälften av de intervjuade kunde uppge var alla familjer i trappuppgången bodde, vad Dahlström kallar för "känna-igen relationen." (s 214)

"Hälsningskontakten" studerades, och 64% "hälsar således på fyra eller fler familjer (vanligen 5 grannfamiljer i ett smalhus och många fler i ett höghus)." (s 215)

Dahlström samlade uppgifter om andra sorters kontakter:

I dessa mera intima kontakter är kontaktfrekvensen lägre än vid känna-igen relationen och hälsningskontakten. 31% talar aldrig med någon granne. 15% gör det ofta. Och av dem, som har denna pratkontakt är det en tredjedel som gör det med endast en familj. 41% har titta-in-kontakt, vilka oftast gäller en bestämd familj. 34% har barntillsynskontakt, men av dessa har flertalet denna kontakt med endast en familj. 27% har lånkontakt, men flertalet har det endast med en familj. 19% har inköpskontakt, vilken i flertalet fall gäller endast en familj. De flesta av dessa kontakter inträffar "ibland" eller "sällan". (s 216)

Dahlström fann signifikanta skillnader vad gäller barn och boendetiden:

De som hade barn och de som hade bott länge i Hägerstensåsen hade större kontakt. Hustyp (smalhus-höghus) spelade ingen roll vad gäller "intima" kontakter. Han fann skillnader mellan hyreshusen och småstugorna.

Småstugeägarna betraktade hälsningskontakten som självklar. Dahlström fann signifikanta skillnader vad gäller titta-in-kontakt och pratkontakt. För att göra skillnaderna överskådliga tar vi Dahlströms siffror och jämför dem med de ovan angivna siffrorna från hyreshusfamiljerna. (N hyreshus= 294 , N småhus= 55)

86% hälsar på tre till fyra grannfamiljer (hyreshus 64%)

5% talar aldrig med någon granne (hyreshus 31%), 55% gör det ofta (15%)

82% har titta-in-kontakt (41%)

49% har barntillsynskontakt (34%)

45% har lånkontakt (27%)

42% har inköpskontakt (19%)

Dahlström redovisar siffror om barntillsynskontakt i ett annat kapitel som bygger på ett urval av mödrar. Där visade det sig att 58% av mödrarna med barn mellan 0-15 år får barnvakt eller barntillsynshjälp av grannfruar:

Över hälften av de husmödrar som har övervakningsproblem praktiserar således någon form av grannhjälp. I allmänhet gäller det endast en viss familj. Flera av de mödrar, som inte praktiserar grannhjälp har sannolikt inte något behov av det därför att de har endast skolbarn, har hjälp t ex av äldre släkting, inneboende eller har barnen på daghem, etc (s 165)

De ovan angivna lägre siffrorna för barntillsynskontakt, 34% för hyreshus och 49% för småstugorna beror förmodligen på att urvalet som använts omfattar även familjer utan barn. Dahlström undersökte även inställningen

till samarbete mellan husmödrarna i barntillsynsfrågor. "Skulle Ni önska mera samarbete mellan husmödrarna för att se till barnen än som finns för närvarande?". Man fann att "Inställningen till grannhjälp inte har något signifikativt samband med förekomsten av grannhjälp." (s 165)

Dahlström studerar även frågan om inställningen till grannkontakt i största allmänhet. En mer "personligt" ställd fråga löd "Skulle Ni tycka det vore trevligare, om Ni hade mera att göra med grannarna eller mindre att göra med grannarna?" 84% svarade att det var "Bra som det är" och endast 9% sa sig vilja ha mera kontakt. På en "mindre personlig" fråga "Tror Ni, att det skulle bli trevligare om man härute umgicks mer med varandra?" svarade 59% "Nej", 22% "Vet inte" och 19% "Ja". Dahlström finner dessa svar intressanta, med hänsyn till det faktum att 80% av invånarna är inflyttade till Stockholm. Svaren på de två attitydfrågorna fungerar som utgångspunkt för ett resonemang om en "egnahemsattityd", som Dahlström sätter i relation till tidigare svar om önskan att flytta till ett eget hem och inställningen till kollektivhus:

Dessa reaktioner antyder förekomsten av en egnahemsattityd, som således innebär, att man vill hålla sig för sig själv och inte vill ha omfattande samarbete eller mera gemensamt eller intimare kontakt med grannar och att man vill ha en egen stuga så att man verkligen får sitt eget, blir oberoende av grannar och kan vara för sig själv.

Dahlströms allmänna slutsatser berör grannkontakt som en form av "kollektiv social kontakt":

Vi har undersökt hur pass intimt umgänge man vanligen har med sina närmaste grannar. De ytligare kontakter, som består i att man hälsar på grannar och kanske någon gång stannar och pratar med dem, har flertalet med de flesta av sina grannar. De intimare kontakterna, t ex att man tittat in och hälsar på varandra, hjälper varandra med barntillsyn etc. finns endast hos en minoritet, och bland dem gäller denna kontakt vanligen en familj och förekommer vanligen sällan.

Något behov av att öka kontakten med grannarna finns inte. Flertalet tycker det är lagom med det som finns. (s 266)

Vi har hittills inte diskuterat kritiska synpunkter på de refererade studierna. Men eftersom Dahlströms studie har varit vägledande för den svenska bostadssociologin måste vissa synpunkter tas upp för att den senare forskningen kring grannskapet och grannrelationer ska förstås, och vi skall återkomma med kritik efter referat av andra svenska studier. Ett problem är dikotomin ytlig-intim kontakt. Att Dahlström själv är osäker om skillnaden kan ses i att han först hänför "pratkontakter" till

kategorin mera intima kontakter, men i slutsatserna överför dem till kategorin ytliga kontakter. Ett annat problem rör attitydfrågornas validitet.

Dahlström spekulerar kring om det inte är så att man svarar negativt på direkta frågor om kontakt p g a en "förträngning" av något slags kontaktbehov, eftersom svar på frågor om behov av kursverksamhet och medborgarhus är positiva. Inte heller visar svaren på de två frågorna om ökad kontakt med grannar något samband med den kontakt man har. (s 222) En negativ inställning till ökad kontakt förklaras med hänvisning till en "egna-hems-attityd". Resultaten som visar, att de som bor i egnahem har mer omfattande grannkontakt verkar ge en motsatt bild. Dahlström redovisar några av de spontana kommentarer som yttrades av småstugeägarna i samband med frågorna om grannkontakt:

"Vilken fråga va! Självklart att man hälsar på varann!" "Du och bror med hela kvarteret. Lärde känna folk under byggnadstiden."
 "Hälsar på alla utom en, som är sjundedagsadventist." "Har gemensam gräsklippare och under byggnadstiden fick man kontakter."
 "Det blir mest umgänge om sommaren." "Har telefon inkopplad till grannens för barnvakt. Vi är ofta till skillnad från stan tillsammans med grannar." (s 219)

Man har svårt att sätta dessa småstugeägares svar i relation till den egnahemsattityd som Dahlström talar om hos hyreshusborna. Dessa problem gör att man borde läsa Dahlströms tolkningar av sina resultat och hans slutsatser om "behov" av grannkontakter med en viss försiktighet. Liknande attitydfrågor och tolkningar förekommer i senare svenska studier, men i denna redovisning ska vi försöka referera de utsagor om beteende som forskarna har fått fram.

Vi ska kort referera en undersökning som Dahlström utfört i Vällingby. Dahlström (1957) intervjuade barnfamiljer dels i höghus, dels i låghus. Ofullständiga familjer, familjer med heltidsarbetande moder och nyinflyttade familjer ingick inte i stickprovet. Vi presenterar hypoteser och resultat tillsammans.

Hypotesen att de som bor i höghus kommer i åtminstone ytlig kontakt med fler än de som bor i låghus kunde inte belysas ordentligt. Detta berodde på, påpekar Dahlström, att uppgiftslämnarna hade hälsningskontakt med så många personer att de fann det svårt att räkna upp dem och ange adressen. (s 66)

"De tendenser som framträder pekar i en annan riktning än hypotesen: låghushusmödrarna tycks ha fler hälsningskontakter än höghushusmödrarna." (s 78)

Antagandet att höghuset skulle ha någon större betydelse för närmare kontaktbildning mellan familjerna i stadsdelen bekräftas inte om vi ser på det antal familjer i Vällingby som husmödrarna uppger sig ha hemkontakt med. (s 78) Antagandet att höghuset i jämförelse med låghuset skulle skapa gynnsammare förutsättningar för ömsesidig hjälp mellan familjerna bekräftas inte heller (s 79). Det framträdde en tendens till att höghushusmödrarna hade relativt fler bekanta i samma uppgång. Den tendensen neutraliserades av att låghushusmödrarna hade relativt fler bekanta inom 100 meter i annan uppgång. Resultatet visar Dahlström i tabell: det relativa antalet hembekanta inom 100 meter, inom 200 meter, inom 300 meter osv i % av alla hembekanta i Vällingby är lika för höghus och låghus.

Dahlström har också jämfört med tidpunkten för inflyttningen. "En genomgående tendens framträder när det gäller hemkontakt och hjälpkontakt för både höghus och låghus: de som har bott längre tid har fler hem- och hjälpbekanta i Vällingby än de som bott kortare tid." (s 77)

Holm (1958) har gjort en återstudie i Augustenborgsområdet i Malmö. Följande fråga avsåg ge ett mått på grannrelationerna i området: Har Ni några bekanta som bor här i området och som Ni brukar träffa ibland? I svaret skildes på "dagbekanta", d v s sådana som man träffar på dagarna på en pratstund och en kopp kaffe, och "kvällsbekanta", d v s sådana som man brukar vara tillsammans med på kvällarna. 58% hade inga sådana bekanta som efterfrågades. Holm jämförde med en del bakgrundsdata och fick följande resultat: ålder och socialgrupp spelade föga roll, kvinnor hade färre kontakter, och hushåll där husmodern förvärvsarbetade hade färre grannkontakter av "dagbekanttyp".

Mer än hälften av dagbekantskaperna hade man gjort sedan man flyttat till Augustenborg - man hade lärt känna grannarna genom barnen och genom att träffas i trapporna, affärerna och tvätten. Av kvällsbekanta bor endast en tredjedel i samma trappuppgång (mot hälften för dagbekanta) och man kände en större del av dem innan man flyttade till Augustenborg.

Holm ger i tabellform en jämförelse med en annan undersökning. Holm studerade Rosta-området i Örebro med samma fråga om bekanta i området. I jämförelsen ingår också resultat från ytterligare en Örebroundersökning - nämligen Krantz (1968): "Lägenheter och markutrymmen i Baronbackarna, Örebro." Tabellen kommer att presenteras efter referatet av Krantz undersökning. Baronbackarna undersöktes av Krantz både 1956 och 1962 med samma stickprov av lägenheter, men endast 55% av de ursprungliga hushållen bodde kvar vid det senare tillfället. Jämförelsen över tid visade att en total minskning av antalet bekanta hade skett. 1962 saknade något mer än en tredjedel bekanta i Baronbackarna. "Skillnaden hänförde sig helt och hållet till gruppen nyinflyttade, som tydligen inte i samma utsträckning som kvarboende i början av sin boendetid knutit kontakter i området." (s 42) 1956 inordnades bekanta i kategorierna dagbekanta och kvällsbekanta, 1962 kompletterades dessa med prat- och lånekontakter. Procentuellt var fördelningen 1962: Pratbekanta 89%, Lånebekanta 46%, Dag- och/eller kvällsbekanta 61%. Lånekontakterna grundade sig i en tredjedel av fallen på lån av matvaror samt lika ofta på "lån" av barnvaktning eller barnpassning. Omkring en tredjedel av de hushåll som inte hade umgängeskontakter hade någon som de lånade av ibland. (s 111)

Krantz fann ett färre antal bekanta för gruppen förvärvsarbetande mödrar och för ensamstående. Resultaten visade också en tendens till att socialgrupp III oftare än övriga hade umgängesbekanta i Baronbackarna. Samma tendens visade sig för hushåll med barn under 16 år. Hushåll med kortare boendetid hade inte lika ofta dagkontakter som de som bott längre. (s 112)

Jämförelsetabell:

	Augustenborg, 1957	Rosta, 1956	Baronbackarna, 1956
Inga bekanta	58%	27%	32%
Dagbekanta	8%	14%	19%
Båda slagen av bek.	17%	29%	25%
Kvällsbekanta	17%	30%	24%

Augustenborg var färdigbyggt 1952, Rosta byggdes 1948-52 och Baronbackarna 1954-57.

Egerö (1967) ville i sin undersökning av ett ytterstadsområde i Göteborg pröva om det fanns ett samband mellan hushållens bundenhet till den miljö de lämnat och deras grannkontakter i den nya. Egerö fann inga klarare sam-

band, de grannkontakter man utbildade på den nya bostadsorten var varken fler eller färre för de grupper som hade en stark social förankring i det gamla bostadsområdet eller identifierade sig med det. Egerö menar att ett av skälen till att han inte fann något samband var att relativt många hushåll redan vid inflyttningen hade bekanta i det nya området och alltså inte upplevde någon social isolering genom flyttningen. 54% hade gemensamma bekanta alldeles efter inflyttningen och av dem hade inte mer än 2 hushåll uteslutande fått dessa kontakter efter inflyttningen.

De intervjuer Egerö gjorde i det nya bostadsområdet var uppdelade i två omgångar. Intervallen mellan intervjuomgångarna var ungefär ett år. Redovisningen av grannkontakterna sker på ett sätt som liknar de tidigare citerade svenska studierna. Egerö delar in kontakterna i "hustruns egna bekanta," "gemensamma bekanta" och "både egna och gemensamma bekanta". Hans resultat visar nästan inga skillnader i andel hushåll med kontakter av de olika slagen mellan de två intervjuomgångarna. I tabellform blev fördelningen:

	B-omgång	C-omgång
Hustruns egna bekanta	15%	16%
Både egna och gemensamma bekanta	20%	19%
Gemensamma bekanta	34%	35%

Men tabellen kan ge en bild av stabila kontakter som är felaktig. Egerö ger själv förklaringen:

I vårt material är det omkring 15% av hushållen som vid B-omgången uppgivit sig ha men vid C-omgången sakna gemensamma bekanta i området, och lika många går motsatta vägen. Ungefär samma siffror gäller i fråga om hustruns egna bekanta.(s 15)

De svenska studier som vi hittills har refererat har det gemensamt att de inte haft som primärt intresse att utreda grannrelationerna i de bostadsområden man undersökt. I själva verket har behandlingen av grannskapet ur social synvinkel oftast tagit upp en relativt liten del av dessa områdesstudier. Den magra information som finns att hämta i dessa undersökningar skall ses mot den bakgrunden.

Några examensarbeten vid K T H som gjordes 1969-70 ägnades däremot helt åt att beskriva grannkontakter. De utfördes i områden som skulle representera tre olika bostadsformer: kollektivboende, småhusboende och fler-

familjshusboende. Ekblad & Isaksson (1970) har gjort en jämförelse av de tre undersökningarna. De redovisar en del bakgrundsdata för de boende. Den kollektiva bostadsformen representeras av Svartedalens bostadshotell. Hyresgästerna där var till största delen ensamstående mellan 22-35 år med låga inkomster. De småhusboende i "Fyrklöverns" radhusområde var till största delen barnfamiljer i åldern 30-49 år. Inkomstfördelningen var homogen med ett medianvärde på 37.000:-/år. Nickelgränds punkthusområde visade upp en heterogen familjestruktur. Inkomsten varierade starkt med ett medianvärde på 46.000:-/år. En del områdeskaraktistika framgår ur nedanstående citat från Ekblad & Isakssons "Grannkontakter i Svartedalen, Fyrklövern och Nickelgränd- En jämförelse".

Den inledande, ytliga kontakten mellan grannar, som innebär, att man lär känna igen varandra, hälsar på varandra för att till sist börja prata med varandra, tas på ställen där man oftast rör sig, och därmed har de flesta tillfällena att "stöta på" varandra. Eller som en hyresgäst på Nickelgränd uttryckte det: "där man mer eller mindre känner sig tvingad att utbyta några ord med sin granne." Omfattningen av dessa ytliga kontakter är ungefär lika stor i radhus- och punkthusområdet. Det anses nästan vara självklart att man stannar och pratar med åtminstone grannarna i det egna kvarteret resp. huset. I servicehuset var dessa kontakter betydligt färre: 41% hade ytlig kontakt (pratar och/eller hejdar) inom korridor, hus och anläggning.

I Fyrklövern tyckte invånarna att de lättast kom till tals med sina grannar vid parkeringen, på väg från bilen till det egna hemmet och vid entrén. Uppdelningen av radhusområdet i fyra helt skilda kvarter med separata bilparkeringar och kvartersgårdar medför därför helt naturligt en stark koncentration av kontakterna till det egna kvarteret.

På Nickelgränd kommer man lättast i kontakt med de andra hyresgästerna i hissen, vid entrén och på gatan. Den gemensamma parkeringen och husens placering utmed en gata som de flesta har anledning att passera har troligen medfört att man lättare kommer i kontakt med familjer från hela området. Kontakterna är därför mer spridda än i radhusområdet, även om de huvudsakligen tas inom det egna huset.

I Svartedalens bostadshotell träffas hyresgästerna i de gemensamma TV-rummen, i cafeteria som hör till hela anläggningen eller i tvättstugorna. Koncentrationen av kontakterna till det egna huset saknas därför. De fördelar sig jämnt inom hela anläggningen. Nästan alla i radhusområdet har någon kontakt av lättare slag med grannarna inom det egna kvarteret. Man "tittar in" hos varandra för en pratstund eller för att utbyta tjänster/låna, se till barn, ta hand om post etc,. Inte riktigt lika många men ca 80% bjuder hem varandra på kaffe, måltider e d under kvällstid.

I punkthusområdet har bara hälften av hushållen uppgivit att de har någon form av lättare kontakt med sina grannar. Något färre bjuder också hem varandra under kvällstid.

För både radhus- och punkthusområden gäller att hobbykontakter, nöjeskontakter och liknande intimare kontaktformer förekommer i mycket liten utsträckning. Mycket talar för att grannkontakterna skulle vara väl utvecklade inom bostadshotellet. Det finns flera gemensamma lokaler inom anläggningen och hyresgästerna utgörs till största delen av yngre personer utan fast sällskap. Då många inte bott i Göteborg tidigare och troligen inte har några bekanta i staden, borde även detta medföra ett kontaktbehov. Enkätundersökningen visar dock att mindre än hälften av hyresgästerna brukar någon gång ha besök av personer som bor i Svartedalen. Ett regelbundet umgänge inom anläggningen har bara en tredjedel och så få som 20% umgås inom den egna korridoren.... Många av dem som uppgivit att de har regelbundet umgänge med någon i Svartedalen bodde i dublett och umgänget avsåg dublettkamraten.... Hela 42% önskade att grannkontakterna skulle varit större. (ss 3, 4 och 5)

5.4 Sammanfattning

Det samlade intrycket av dessa områdescentrerade studier är att det finns flera paradoxala förhållanden som måste förklaras, om man ska uppnå en tillfredsställande teori om grannrelationer. Grannrelationer i Braydon Road tog sig uttryck i både konflikter och ett omfattande samarbete. Det fanns skillnader i San Juan, "spectacular" i författarnas ord, som inte kan förklaras som en funktion av befolkningens karaktär eller byggelsens art. Pfeil beskriver grannrelationer som samtidigt betecknas av närhet och avstånd. Dahlström fann en egna-hems-inställning hos hyreshusbor med relativt lite kontakt med sina grannar. I egnahemsområdet var kontakterna betydligt mer omfattande.

Alltså finns det olikheter i de beskrivningar av grannrelationer som i den mån de inte är en följd av undersökningsteknik, kan tänkas delvis ligga till grund för de skilda synsätt som har presenterats. Samtidigt som man har en viss intuitiv förståelse för de fenomen som de olika författare beskriver, måste man ställa frågan: kan dessa olikheter förklaras med de teorier som står till buds?

6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER TILL TEORI - INVENTERINGEN

6.1 Motsättningar i synsätt och beskrivningar

Om vi nu försöker sammanfatta de olika bilder av grannskapet och grannrelationer som ges av olika forskare är intrycket ett av stora motsättningar. Man har olika synsätt: grannrelationer ses ibland som en följd av bebyggelsens karaktär, ibland som en funktion av befolkningens socialpsykologiska egenskaper. Men även när forskarna är ense om vilka faktorer som kan betraktas som avgörande, är de ofta oense om dessa faktorerers verkan. Vi kan erinra oss några exempel.

Man kan betrakta grannrelationer som en följd av eller starkt påverkade av bebyggelsens karaktär. Både Festinger et al och Caplow & Forman visade effekterna av bebyggelsen på ett mikroplan, men Kuper iakttog inte bara vänliga och hjälpsamma relationer utan även konflikter som i viss mån uppstod på grund av husens utformning och placering. Willmott trodde sig märka följder av gatans utformning. Men Caplow et al fann att grannrelationer inte visade samband med bebyggelsens karaktär, utan hängde samman med andra faktorer. Grannskapsenhetstanken kom till för att främja en viss sorts social utveckling men bedömaren är oense om dess följder.

Vad gäller de olika socialpsykologiska betraktelsesätten är bilden något grumligare. Vi har sett Greers studie som gav ett visst stöd åt Wirths teser, och Gans och Pfeils spekulation om inte Wirths och Somboms idéer hade en viss giltighet i tider av snabb ekonomisk och social omvandling och invandring till städerna. Men samtidigt har vissa iakttagit grannskapsrelationer inne i storstäderna och Litwak undrar om inte mobilitet och industrialism kan indirekt ha gynnsamma följder för vissa sorters grannrelationer. Som vi minns var man inte heller ense om konsekvenserna av förortsboendet på grannrelationer.

För att ta ett annat exempel; olika forskare har skilda uppfattningar om klasstillhörighetens roll. En homogen klassammansättning anses av Gans ge en ökad grannkontakt för både arbetar- och medelklassen. Men Kuper fann stora skillnader inom arbetarklassen i ett engelskt område där man betraktade invandrare med samma språk och ibland samma religion som utlänningar. Keller talar om ett icke-selektivt mönster hos arbetar-

klassen, medan Willmott beskriver flera olika mönster i ett och samma område. Den allmänna uppfattningen tycks vara att arbetarklassen har de mest omfattande grannkontakterna, men Litwak, Axelrod och Caplow menar att med ökad grannkontakt följer ökade inkomster, utbildning och status. Slutligen finner man dem som menar, att arten av grannkontakten varierar från klass till klass; Willmott t ex menar, att arbetarklassen har sina grannrelationer främst utanför hemmet.

När man betraktar de enskilda studierna verkar det ändå ligga en hel del i de olika betraktelsesätten och förklaringsmodeller. Man har svårt att föreställa sig att bebyggelsens art, urbanism med allt det tycks innebära eller klasstillhörighet inte inverkar på grannrelationer. Hur ska man då förklara dessa motsättningar och närma sig en riktigare bild? Vi kan föreslå två förklaringar. Dessa olikheter i resultat och teori kan bero på skilda utgångspunkter och undersökningsmetoder. Men det är också möjligt att dessa olikheter i synsätt går att förena.

6.2 Problem i empiri och teori

De empiriska inslagen i dessa olika arbeten tycks ge följande bild: grannrelationer varierar ganska avsevärt från plats till plats och tid till tid, även inom ett ganska enhetligt område eller på en enhetlig gata. Man beskriver områden där människor sällan har kontakt med varandra, och andra, likartade, där relationerna verkar vara mycket omfattande. Det finns inget direkt skäl att tro att dessa skilda beskrivningar inte återspeglar skilda sociala situationer.

Men eftersom de teser man ibland vill pröva innehåller förutsägelser om att förekomsten av en viss faktor borde leda till mer omfattande interaktion, eller en minskning av en viss sorts interaktion uppstår det problem vad gäller jämförelser: mer omfattande interaktion i jämförelse till vad?

Vårt intryck är att många forskare tycks utgå ifrån någon slags halvmedveten bild av det lyckliga rurala grannskapet, när de tolkar sina resultat. Standardverk i rural sociologi, t ex Loomis & Beegle(1950) gör däremot klart att det är orimligt att tro att alla grannskap på landsbygden karakteriseras av intima och vänliga relationer. De beskriver distrikt där människor "are without locality groupings which people recognize as neighborhoods." (s 188)

Det finns därför skäl att ibland ifrågasätta forskarnas tolkningar av sina resultat. Man kan ifrågasätta de kvantifieringar som ofta görs, eftersom de tycks vara grundade i jämförelser som läsaren inte delges. Intrycket av de svenska verk vi har studerat är slående: kontakten beskrivs i regel som "ytlig", och detta ger ibland en nästan absurd effekt. Vi kan erinra oss Sjödins undersökning av radhusområdet "Fyrklövern", där två av gårdarna hade gemensamma fester. Sjödin har en egendomlig definition av "intima" kontakter: "Anmärkningsvärt är, att hobbykontakter och liknande intimare kontaktformer förekom så gott som enbart i ett av kvarteren, C, och där endast bland ungefär hälften av familjerna." (s 4)

En annan sorts tolkningsproblem hänger samman med teoribildningen. Man kan undra över hur Willmotts analys av de olikheter i grannkontakt som han observerade i Dagenham har påverkats av t ex Festingers rön. En del av intresset för "the suburban way of life" härrörde förmodligen från forskarnas utgångspunkt i Wirth' s beskrivningar av "the disappearing neighborhood". Samma problem möter man i de svenska studier som är ägnade att studera följderna av olika planätgärder. Man kan sluta sig till en viss teori som verkar underbygga dessa studiers frågor om grannkontakter. Förenklat; att man har ett behov av sociala relationer på samma sätt som man har ett behov av förrådsutrymmen och biluppställningsplatser. Detta "behov" tycks man mena kan uppfyllas på olika sätt: man kan t ex umgås med släktingar och vänner och därmed mindre med grannar, eller umgås mycket med några få grannar i stället för att ha ett "ytligt" umgänge med fler. Föreställningen om att denna behovsmängd skulle vara relativt konstant verkar inte vara ovanlig. Det är förmodligen denna teori som motiverar frågor av typen: "Änser Ni att det vore trevligt med mer/mindre kontakt med grannarna?" Som vi har sett hos t ex Dahlström inverkar denna teoretiska föreställning på tolkningen av resultaten. Det ligger trots allt en del i dessa teorier. Vi har sett att man kan förklara en del företeelser med hjälp av fysiska faktorer, och andra med hänvisning till socialpsykologiska variabler. Men vi tror, att en atomistisk teori, dvs en teori som försöker förklara grannrelationer med hänvisning till enbart individernas inneboende egenskaper har lika lite förklaringskraft som en fysisk teori, som försöker förklara relationer enbart med hänvisning till bebyggelsens struktur. Ett annat

problem kan finnas i undersökningstekniken. Studier byggda på en enda sorts datainsamling är helt enkelt för snäva: saknar man möjligheter att komplettera intervjuer t ex, finns det en uppenbar fara att man ska missa väsentliga betingelser för det beteende man har frågat om. Eller som Festinger et al säger:

The study of anything as complex as the social life of an entire community requires the use of most of the methodological tools available to the social scientist: informants, participant and non-participant observation, informal and standardized interviewing, sociometry, and field experimentation. These techniques all supplement one another. They gather data on different aspects of the community way of life. It is only the integration of these diverse data that permits us to piece together a coherent and comprehensive picture of the community under study. (s 9 - 10)

Vi återkommer till denna problematik längre fram.

6.3 Kan de skilda synsätten förenas?

Vi nämnde en annan förklaring till motsättningarna: beskrivningarna och i sista hand teorierna återspeglar en motsägelsefull verklighet. Kan de olika betraktelsesätten och resultaten förenas? Man skulle i så fall behöva vad man bör kalla en dynamisk syn.

Det är inte ovanligt att forskare pekar på behovet av en sådan syn. Holm, som själv hade gjort "villkorliga undersökningar" inriktade på enskilda åtgärders sociala effekter, uttryckte saken så här i en debatt om stadsplanering på KTH (1957):

Det som fattas i en sådan villkorlig undersökning kan jag gott säga: det är en syntetisk bild av sammanhangen. Varför betar sig människor på de här olika områdena? Finns det någon bakomliggande hel och stor och klar motivering eller utvecklingslinje, som kan förklara detta.... Jag gissar också, att det finns sådana, men jag tror inte att det finns en, utan att det finns en hel mängd väsentliga variabler, som förändrar sig inom sig själva och i relation till varandra. Där betyder ju alla de överspridnings- eller "halv"-effekter, som jag talade om i går, att man aldrig finner att någon enstaka av de här planeringsfaktorerna är avgörande för hur man bedömer det hela. Man har en känsla av att det ligger en massa argument bakom, som man inte alls får reda på med en villkorlig undersökningsmetod.

Behovet av en dynamisk syn vilar på insikten om att sociala relationer till sin natur är föränderliga. Cooley, (1965) vars definition av primärgruppen har påverkat många resonemang kring grannskapet, föreställde sig den som en "grape vine", och ville med liknelsen understryka primärgruppens komplexitet och förmåga till "adaptive growth". (s 3)

Vi ska i del II försöka skissera några utgångspunkter för en dynamisk syn på grannrelationer.

7 DYNAMISKA BEGREPP

7.1 Systemteori

För att hämta några begrepp för en mer dynamisk syn på grannrelationer kan vi vända oss till det som brukar kallas för systemteori. Vi återger några grundbegrepp och sedan en tillämpning.

Begreppet "system" associerar vi med datatekniken, och datamaskinen med dess tillhörande utrustning är mycket riktigt ett sorts exempel på ett system. Men själva begreppet kom till under tjugotalet, då biologer försökte förklara hur organismer växte och förändrades under sin livscykel. Bertalanffy (1969) var delvis ansvarig för begreppets utveckling och dess senare användning i olika försök att finna gemensamma förklaringsgrunder för både biologiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga företeelser. Entusiasmen inför General Systems Theory har dämpats något, men vi tror att vi kan få en viss användning av begrepp hämtat från systemteorin.

Kärnan i system-teorin är att man uppmärksammar interaktionen mellan element (individer, transistorer, celler) snarare än de enskilda elementen: som Angyal (1969) påpekar: "The members of a system... do not become constituents of the system by means of their immanent qualities, but by means of their distribution or arrangement within the system". Det klassiska problemet som intresserade biologer som Angyal och Bertalanffy var hur de olika cellerna i en organism kunde få olika funktioner, trots deras gemensamma ursprung i en enda cell. Det försökte man då förklara med att cellernas inbördes relationer till varandra under fostrets utveckling ledde till en specialisering, och att sådana förändringar i sin tur ledde till andra. Man fann lösningen inte i själva cellernas egenskaper utan i deras inbördes relationer och ömsesidig påverkan.

Systembegreppen har kanske mest använts i utformningen av vapensystem, som självstyrande raketer, laserkontrollerade bomber osv och rymdteknik. I samhällsvetenskapliga sammanhang har den största användningen också varit militär, då man försöker konstruera s k simuleringar eller datamaskinsmodeller av olika militära situationer och även sociala modeller av typ by i u-land.

Hos Buckley (1967), en teoretiker som tror att det är möjligt och fördelaktigt att försöka analysera "sociokulturella" system i fredligare syften finner vi begrepp som vi kanske kan tillämpa för att studera det dynamiska hos grannskapet. Vi måste först säga att vi kraftigt förenklar hans resonemang.

Buckleys utgångspunkt är att många föreställningar om hur samhällliga företeelser fungerar verkar alltför begränsade. Han vänder sig emot den traditionella orsaksuppfattningen som underbygger mycken samhällsvetenskap: idén om en beroende variabel som ses som orsakad av en oberoende variabel. Vi har redan sett några sådana förklaringar, t ex att urbanism orsakar försvinnande av primärgruppen. Buckley menar, att det utmärkande för sociokulturella fenomen är att de till sin natur är i ständig utveckling och förändring. Samtidigt menar han att sådana system kräver egna förklaringsmodeller: "... the sociocultural level of systems is structurally and dynamically unique and not fundamentally comparable to... other types of systems, despite some points of similarity." (s 7)

Buckley skisserar de attribut som han anser utmärker ett öppet socialt system. Sådana system är "öppna", befinner sig i ett ständigt utbyte över en gräns med den övriga miljön. (s 50) De karakteriseras av kommunikation mellan elementen och av en viss spänning, som också kan ses som konflikter som kan hämma eller stimulera en vidare utveckling. (s 52) Elementens inbördes interaktioner och kommunikation mellan element utmärker system. De har någon sorts målmekanism, och det är detta som gör systemuppfattningen tilltalande för den som ser beteende som målinriktat. (s 54) Sådana målmekanismer är allmänt kända som återkoppling men Buckley påpekar att den sorts återkoppling som gör att en robot ständigt inriktas på ett mål bara är en speciell typ av negativ återkoppling, som leder till morphostasis, eller ett oförändrat tillstånd. Man kan också föreställa sig en positiv återkoppling, som leder till morphogenesis eller en förändrad, mer utvecklad situation. (s 54)

Buckley diskuterar ytterligare ett systemattribut: "multifinalitet", eller förhållandet att lika utgångspunkter kan leda till olika slutresultat. (s 60)

Vi kan inte närmare diskutera dessa begrepps allmänna implikationer, men de kan inte godtas utan vidare, och vi ska försöka precisera på vilket sätt de kan användas i besvarande av våra frågeställningar. Just frågan om olika orsaksförhållanden diskuterar Buckley utförligt. Han föreslår olika alternativ till relationen oberoende-beroende variabel.

Han föreslår följande relationer utöver enkel linjär relation:

1. Stegfunktionen. "...a variable has no appreciable effect on others until its value has increased or decreased by some minimal increment."
2. Buffertmekanismer. En variabel eller variabler fördröjer effekter av en förändring hos en annan variabel.
3. Cirkulära orsakskedjor, eller pseudoåterkoppling. Förändringar i a påverkar b, som påverkar c, som påverkar a, osv. Exempel finner man i den s.k. kedjereaktionen, eller hos Myrdals resonemang om en "viscious circle" i rasrelationer.
4. Ömsesidiga reaktioner. Två eller fler variabler inverkar på varandra samtidigt. (ss 67-76)

Buckleys diskussion på denna punkt är utförlig och vi refererar endast en förenklad del av resonemanget. Buckleys resonemang har även metodologiska följder: det räcker inte att konstatera att samband inte nödvändigtvis innebär en orsak-verkanrelation, därför att denna gängse varning implicerar att sådana linjära relationer i regel är att vänta. Eller som Buckley skriver, "... a simple model of causation and correlation and its methodology is woefully inadequate in the face of complex adaptive systems." (s 67) Buckley anger den inriktning han anser nödvändig för studiet av samhällsliga företeelser:

The sociocultural pattern is generated by the rules (norms, laws, and values- themselves generated in a similar manner) and by the interactions among normatively and purposively oriented individuals and subgroups in an ecological setting. Full understanding and explanation can appeal, alone, neither to early history nor common human characteristics (initial conditions), nor to final structure and functions. Attention must finally be given to the interactions generated by the rules, seen only as limiting frameworks of action; to new information, meaning, and revised rules generated by the interacting; and to the more or less temporary social products that represent the current state or structure of the on-going process. (s 62)

Vi ska ta Buckleys ord som utgångspunkt för ett försök att antyda en möjlig begreppsapparat för studiet av grannskapet.

7.2 En tillämpning på grannrelationer

Är det riktigt att försöka beskriva grannskapet som ett socialt system? Det beror på hur man vill formulera kriterierna för "system". För denna diskussion anser vi det inte nödvändigt att uppställa sådana kriterier. Vi tror inte att grannskapet behöver klassificeras som ett socialt system för att man ska kunna på detta stadium utnyttja systembegrepp.

Vi kommer därför inte att hävda att grannskapet bäst betraktas som ett socialt system. Vi vill däremot pröva möjligheterna att analysera grannskap och grannrelationer med hjälp av begrepp och tankesätt hämtade från systemteorin.

Den främsta implikationen av systemuppfattningen är att man bör studera sociala företeelser med avseende på interaktionen och utbytet mellan de element som ingår i systemet. För våra syften innebär detta följande: man kan förstå grannrelationernas karaktär som en följd av själva interaktionen mellan individerna, snarare än som en följd av individernas egenskaper, attityder eller behov.

Vad vi ämnar göra är att antyda ett svar på följande frågor. Med anknytning till systemteori kan vi fråga: hur avgränsas grannskapet, vilken är skådeplatsen för grannrelationer? Vad utmärker interaktionen som sker i grannskapet?

Vi har i del I av denna uppsats berört olika förklaringsmodeller och empiriska olikheter. Ett väsentligt systemattribut är föränderlighet och ett annat är komplicerade orsaksförhållanden. Vi kommer att försöka analysera observerade olikheter som ett uttryck för grannskapsdynamik.

Vi kommer att använda oss av begreppet "nivå". Vi tror att det kan vara fruktbart att försöka skilja mellan nivåerna individ och aggregat. Ett aggregat definierar vi som en uppsättning individer i ett bostadsområde, men vi postulerar därmed ingenting om vilka relationer som ev. finns mellan individerna.

8 SKÅDEPLATSEN FÖR GRANNINTERAKTION OCH INTERAKTIONENS KARAKTÄR

8.1 Vad är skådeplatsen för grannrelationer?

En av de egenskaper som brukar förknippas med system är att systemet har en gräns. Innanför denna gräns sker utbyte och interaktion mellan elementen. Kan det tänkas att vissa sorters grannrelationer sker i avgränsade enheter?

Vi har sett att områden av olika storlek och med olika social karaktär har studerats som grannskap. Vad vi nu vill föreslå är att ordet grannskap har använts för att beskriva enheter av olika storlek därför att det är meningsfullt att beskriva dem så. Det kan finnas olika stora områden som är skådeplatser för grannrelationer.

Vi kan kanske konkretisera med ett citat från Gans (1962), som studerade en "urban village" i Bostons West End:

To begin with, the concept of the West End as a single neighborhood was foreign to the West Enders themselves. Although the area had long been known as the West End, the residents themselves divided it up into many subareas, depending in part on the ethnic group which predominated, and in part on the extent to which the tenants in one set of streets had reason or opportunity to use another. Until the coming of redevelopment, only outsiders were likely to think of the West End as a single neighborhood. After the redevelopment was announced, the residents were drawn together by the common danger, but even so, the West End never became a cohesive neighborhood. (s 11)

Gans West Enders uppfattade grannskapet som definierat av grupptillhörighet och hur man hade användning av varandra. Det finns två lärdomar att dra av Gans deltagarobservation. För det första, man kan tänka sig att invånare i ett område har en annan bild av grannskapet än någon som har betraktat området utifrån. För det andra, det kan tänkas att interaktion bland grannar utspelas i betydligt mindre enheter än vad man kanske tänker sig.

Vi kan erinra oss att Perry, som försökte ange hur man kunde skapa grannskap, såg "face-to-face"-kontakter som det som socialt utmärker grannskapet. Grannskapsenhetstanken kritiserades senare på just denna grund: hur kan man få "face-to-face"-relationer med tiotusen individer? Klages (1958) som studerade två områden, som liknade "neighborhood units", drog slutsatsen att de "face-to-face"-kontakter som fanns, fanns i mindre fysiska

enheter:

Unsere Ergebnisse zeigen aber dass die Verwendung des Begriffes "neighborhood" für eine städtebauliche Einheit von der Grösse einer Schulzone völlig irreführend ist, "Nachbarschaft" im Sinne eines von "face-to-face-correlations" durchgezogenes Raumes müssen wir offensichtlich in Bereichen von anderen kleineren Grössenordnungen suchen (s 99)

Många andra forskare har också funnit att "face-to-face"-kontakterna är koncentrerade till ganska små enheter. Vi minns att Caplow & Forman (1950) fann att grannkontakterna var koncentrerade längs med gatorna i University Village, som bestod av tio enfamiljshus. Kuper (1953) fann också att husgrupper var skådeplatsen för de flesta närmare relationer. Dessa husgrupper bestod av fyra till fjorton hus. Whyte (1956) beskrev grannandet i de gårdar i Park Forest som omgavs av 5-6 småhus. Samma begränsade fysiska utsträckning av kontakterna har iakttagits i en del svenska undersökningar. Lidén, Ohlsson & Ydeskog (1962) fann i sin undersökning av loftgångshus att vuxna hade både "dag"- och "kvällsbekanta" på den egna loftgången, medan kontakten med övriga boende mestadels bestod i att man "bara hälsar". (s 2) Vissa sorters sociala relationer tycks äga rum i större enheter. Jacobs (1962) beskriver Hudson Street, en gata i New York City. Jacobs berättar om hur hyresgästerna och innehavarna av de små butikerna på hennes gata bildar: "networks of small-scale, everyday public life and thus of trust and social control." Jacobs menar att det är meningslöst att tala om en viss storlek på "street neighborhoods". Olika individer har olika grannskap: "Indeed, a great part of the success of these neighborhoods of the streets depends on their overlapping and interweaving, turning the corners." (s 119-120)

I Neighborhood and Community (1954) beskriver Hodges & Smith betydelsen av gatan i Sheffieldområdet: om den bestod av cirka hundra hus eller färre då visste man antagligen någonting om alla som bodde på gatan. "In a longer road the number of people who are identified in this way will depend upon the housing lay-out and the movements of the residents within it. On a main thoroughfare much less interest is taken in the road as a whole." (s 106)

Hodges Smith pekar på varför mindre fysiska enheter ger ramen för vissa sorters sociala relationer. De har uppmärksammat att trafiken på genomfartsgator skär av kommunikationen mellan grannar. Dobriner (1963) använder ett intervjuцитat för att belysa samma sak:

I have lived in my house all my life. I know all the neighbors who live on my side of the street and they know me. But nobody knows who lives on the other side of the street. We are separated by continuous traffic all the time. It seems like there are two worlds on either side of the street. (s 57-58)

Som Festinger et al (1950) föreslår kan kontakt utvecklas som en följd av människors rörelser i ett område. Och det verkar rimligt att kontakter av olika slag kan uppstå, där sådana rörelser sker. Detta ger en bit av den process vi vill skissera: utbyte mellan individer sker inom en fysisk (och ibland social) ram. Vi kan för stunden föreställa oss att denna mindre enhet är "grannskapet", skådeplatsen för sådana relationer som kan uppstå som en följd av tillfälliga eller passiva kontakter.

Men hur ska vi då förklara det mer allmänna grannandet som Willmott (1960) beskriver i Bethnal Green? Begreppet gränser kan ha relevans i ett större sammanhang, men för att diskutera det större grannskapet måste vi först föra analysen på ett annat plan.

8.2 Interaktion, normer

8.2.1 Hur uppstår interaktion?

Inom gränsen för ett system sker utbyte och interaktion mellan element. För att studera interaktionen kan vi för stunden tänka oss individerna eller grannarna som element. Många forskare har lagt märke till att en viss typ av grannrelationer tycks vara en förutsättning för andra typer av grannrelationer. Vi kan erinra oss Festinger et al:s resonemang om hur igenkännandet kan leda till hälsning, som i sin tur kan leda till att man pratar med varandra, osv. Dahlström (1951) iakttog att "pratkontakten och i viss mån titta-in-kontakten är en förutsättning för övriga former av kontakt." (s 216)

Man har här konstaterat en självklarhet, kan det tyckas. Men är det egentligen självklart att kontakt av en viss art är en förutsättning för en annan? Buckley har föreslagit ett sätt att förstå hur interaktionshandlingar kan leda till nya interaktioner. Han menar att varje socialt mönster genereras av regler och interaktioner. Själva reglerna

(normer, lagar och värderingar) genereras också av regler och interaktioner. (Se 3.2) Vi ska försöka konkretisera det här resonemanget. Whyte (1956) berättar om hur familjen Adams som flyttar in i Park Forest blir översvallande vänligt mottagen av sina grannar och införlivad i gårdens gemenskap. Whyte tror att när en ny familj flyttar in bredvid familjen Adams så är det fru Adams som hjälper till att inviga dem i gårdens sociala liv. Man kan tänka sig att deltagande i gårdens olika former av interaktion kan leda till normen att man bör delta i sådan interaktion.

Men kan man fråga sig, beror inte umgänget i Park Forest primärt på ett behov av kontakt. Kanske andra faktorer spelar in -- måste man föra in begreppet norm? Det kan vara rimligt att hävda att behov och faktorer som gårdens utformning och de förväntningar som man hade innan man flyttade in har en betydelse. Ett exempel: Whyte berättar att annonserna för Park Forest använde umgänget som försäljningsargument. Han citerar ur en annons:

a cup of coffee -- symbol of
PARK FOREST!
Coffee pots bubble all day long
in Park Forest. This sign of
friendliness tells you how much
neighbors enjoy each others company --
feel glad that they can share their daily
joys -- yes, and troubles too.

Var det då annonserna som skapade den sociala atmosfären i Park Forest? Inte i början, åtminstone: enligt Whyte skapades annonserna efter det att byggherrarna iakttagit de första inflyttade familjernas sociala liv. (ss 314-315)

Ett annat exempel som kanske kan belysa relationen mellan individuella behov och normer hämtar vi från Björksätra, Sandviken. En familj, som hade flyttat till det nybyggda området från Övre Norrland, berättade om hur man hade det med grannar:

Däruppe kände man dom väl. Och träffades när man ville. Här är det nog ganska bra om man jämför med Stockholm. Den familj som flyttade till Stockholm samtidigt som vi flyttade hit var förvånad att vår dörr var upplåst. Dom hade ingen kontakt med sina grannar. Det hade gått så långt att dom stod vid dörren och lyssnade när dom skulle gå ut, för att dom inte skulle gå ut i farstun sam-

tidigt som nån annan. Nej, man flyttar inte längre ner än nödvändigt. (s 125, Bell et al, 1970)

Det kan tänkas att detta exempel belyser att andra faktorer än individuella behov inverkar på vilka sorters kontakter man får med grannar. Var det behoven hos en familj van vid mycket interaktion som förändrades under flyttningen till Stockholm? Eller kan det vara så att det beteende man mötte där, nämligen ingen interaktion, ledde till den normativa uppfattningen att man inte bör riskera att möta grannen? Vi kan föreslå följande förklaring: att avsaknaden av interaktion kan leda till normen att man bör undvika interaktion.

Dessa exempel får inte leda oss till slutsatsen att interaktionen eller avsaknaden av interaktion är den oberoende, och normen den beroende variabeln. I likhet med Buckley vill vi hävda att handlingar betingas av normer och handlingar, och att normer betingas av handlingar och normer.

8.2.2 Iakttagelser av normer

En del forskare har iakttagit hur interaktion mellan grannar ibland är präglad av "normer". Vi berör först normer som gäller hur och när ett visst beteende bör äga rum, därefter normer som gäller ett allmänt förhållningssätt till grannar. Det finns en del resultat hos Caplow et al (1964) som pekar på att individen "invigs" i vilka handlingar som "passar" omgivningens. I San Juan fann författarna ett begränsat samband mellan boendetid och kontaktnivå: om man hade bott mindre än ett år, hade man mindre omfattande kontakter med sina grannar. Författarna tror att "... minimal time is required to establish the pattern of informal relationships within a neighborhood, but once past the initiation period, the family's involvement with its neighbors is as likely to decrease as to increase over time." (s 185) Andra forskare har iakttagit samma fenomen, som tyder på att normer för grannbeteende är inlärt i en specifik situation: man måste få lära känna grannarna.

Klages (1958) påpekar att hälsningen är en sådan väsentlig del av grannrollen att den kan betecknas som en ceremoniell handling. Han fann att inom ett visst område hälsade man på alla så gott som: ett avbrott i hälsningsrelationen var ett allmänt tecken på osämja. (ss 134-139) Pfeil (1968) beskriver hälsningens känslomässiga karaktär: "a greeting

is a turning towards and a turning away. It implies both good manners and social distance." (s 147) Hälsningsrelationen, menar hon, är av stor betydelse och bygger på konventioner: den visar både vänlighet och en ömsesidig avgränsning av kontakt. Kuper (1953) frågade hemmafruarna på Braydon Road om de lånade från sina grannar, och frågan ställdes på ett allmänt plan. Han fick ett svar han själv beskriver som en återgivning av en norm: "Very few of the women accept borrowing and lending as a normal incident of their social relationships; the general standard for the group is disapproval." Svaren var stereotypa: 'I don' t believe in it!' eller "'I'm definitely against it!'" Kuper säger att hade man nöjt sig med frågan "How do you feel about borrowing and lending among neighbors?" skulle man ha fått enbart en uppfattning av "the ideal". Men man ställde också en fråga som löd så här: "In an emergency, to whom would you look for help, if you suddenly ran out of an item of food or needed some household utensil?"

Kuper säger att om man jämför svaret på denna fråga med det på den föregående får man "a picture of the conflict between the 'proper' and the actual behaviour." Tio av hans 87 hemmafruar gav konsekventa svar, men resten berättade vilken grannfru de skulle vända sig till, och om tillfällena då man hade lånat av varandra.

Kuper härleder den normativa uppfattningen, dvs att man inte bör låna av varandra ur en viss rädsla för lånandets följder: Han ger tre svar som exempel. Lånande kan leda till mer lånande: "one little thing leads to bigger things and then it's money." Lånande kan även leda till konflikter: "People can keep borrowing and not pay back, till in the end you have to refuse them and that's unpleasant." Och lånande kan leda till mer interaktion i största allmänhet: "You don't want them always on your hearthstone." Kuper ser ytterligare två skäl till normen. Lån kan bli föremål för skvaller. Han föreslår även att avståndstagandet är en återspeglning av "the ideal of the independent and self-reliant household." (ss 49-50) Detta inslag av ett kulturellt ideal är tankeväckande.

Det kan i sammanhanget nämnas att Klages (1958) rapporterar samma sorts motsättning mellan svar på frågor om man lånade från grannar och beteendet; han refererar Pfeil: vid ett tillfälle hade en person förklarat

för henne att hon inte trodde på lån mellan grannar när en grannfru kom in i rummet för att lämna igen en "Kochtopf". Klages säger att han upplevde samma situation. (s 150) Vi kan kanske erinra oss en liknande händelse som Pfeil (1968) rapporterade som belyste normer om besök i hemmet.

Man kan urskilja någonting som liknar en allmän norm för hur man borde förhålla sig till sina grannar i en del av dessa svar och beteende. Townsend (refererad i Keller, 1968) studerade pensionärers situation i London. Han fann att man ofta livligt förnekade kontakt med grannar, och betonade sin oavhängighet samtidigt som det var uppenbart att dessa gamla personer var helt beroende av sina grannar för lån, för att hämta hjälp vid sjukdom och för att ta emot främlingar. (s 28) Kuper (1953) beskriver någonting liknande. Han fann att många människor skilde mellan hjälp och hjälp. I en situation där man hade råkat illa ut på ett självförvållat sätt hade man svårt att få hjälp av andra: en hemmafru som drack fick inte låna pengar. Men vid sjukdomar var det tämligen lätt: sjukdom betyder ingen oförmåga att "stand on one's own feet." (s 50)

Vi kan kanske erinra oss om inställningen till grannrelationer i Shakespeare Close, Liverpool, rapporterade i Neighborhood and Community. (1954) Mitchell & Lupton fann att man där ofta betonade, att man hade vänskapliga relationer, att man fick hjälp från sina grannar, men samtidigt att man inte hade för nära relationer. Även denna inställning kan tänkas återspegla en norm om grannrelationer: man bör ha goda relationer med grannarna, men samtidigt bevara sin oavhängighet. Man kan också undra om svenska undersökningars attitydfrågor som visar resultatet, att människor i allmänhet vill hålla sig för sig själva och inte vill ha mer med grannarna att göra, inte återspeglar samma förhållningssätt. Förhållningssättet kan ses som ett uttryck för människors insikt om dynamiken i grannrelationer - "man vet inte vart det kan leda."

8.2.3 Är normer en artefakt?

Man kan ju fråga sig om inte normer är en artefakt, dvs en produkt av undersökningstekniken snarare än något "verkligt". Det är kanske på det viset att den utomstående forskaren genom att fråga efter uppfattningar om hur man bör förhålla sig till grannar, framkallar svar som

inte har någon motsvarighet i normativa uppfattningar hos individen. Om vi erinrar oss Caplow et als iakttagelse i San Juan av att ingen klagade på för mycket kontakt måste vi ställa frågan: är det verkligen så att ingen av dessa fem hundra personer var besvärad av skvallrar eller intrång i privatlivet från grannars sida? Kan det inte i stället vara så att man är obenägen att uppge missnöje av detta slag för utomstående? Samtidigt var man i San Juan nöjd med den kontakt man hade med omgivningen. På platser där interaktionen var obefintlig sa man att man var nöjd med grannarna, som lämnade en i fred. På platser där interaktionen var omfattande sa man, att man var nöjd med grannarna därför att de var så vänliga och hjälpsamma. Vi kan också minnas Greers studie i Los Angeles, som visade samma mönster.

Man har, emellertid, studerat en kultur där grannskapsnormer är formaliserade. Dore (referat i Keller, 1968) rapporterar att interaktion mellan grannar i Japan sker i enlighet med allmänt vedertagna regler. Normer för grannrelationer är

... conceived as an objectively established body of rules subject to local variation and capable of being learned and taught, not simply as 'natural' ways of behaving which can safely be left to the spontaneous promptings of the individual heart to take care of. (s 37)

Grannande skedde förr i städer och byar enligt ett system kallat fem-hushåll-grupp, som innebar ett kollektivt ansvarstagande och en ekonomisk trygghet. Idag är "tonari-gumi" de främsta "informal unit of neighboring". "Tonari-gumi" består av tio till tjugo hushåll, och inom enheten bildar man mindre grupper av tre-fyra hushåll. Bland dessa grannar ska man kunna låna av varandra, lita på varandra och beskydda varandras hus och rykten, enligt Keller.

8.2.4 Grannskapet som grupp, social kontroll

Vi har hittills undvikit att tala om en uppsättning grannar som en grupp i sociologisk bemärkelse. Det verkar tänkbart att normer för grannkontakt också kan innefatta normer som bygger på uppfattningen, att man inte bör ha kontakt med grannar överhuvudtaget, normer som delvis skulle följa en avsaknad av interaktion. I sådana fall kan man inte tala om en uppsättning individer som bor intill varandra som en grupp. Men i vissa fall kan man föreställa sig att interaktion/normer

uppnår en sådan nivå att det är meningsfullt att tala om grannar som grupp. Några forskare har iakttagit sådana grannskap, och andra har studerat följderna av grannskapet som grupp.

Festinger et al (1950) studerade uppkomsten av sociala grupperingar i Westgate. Westgatestudien citeras ofta för att visa hur fysiska faktorer kan tänkas påverka individens kontakter. Men ett mindre uppmärksammat resultat är författarnas iakttagelser om hur grupper med egna handlings- och åsiktsnormer uppstod i de små gårdsgrupperna. Festinger et al observerade tillkomsten av en Tenants Association i området. Styrelsemedlemmar valdes gårdsvis. (s 64) Men det visade sig att det fanns skillnader i attityden till föreningens arbete, och att dessa skillnader fördelade sig gårdsvis, medan åsikterna inom gårdarna var lika. Det visade sig också att ju fler av ens bekanta som bodde inom gården, ju mindre avvikelse fanns i den egna attityden från gårdens uppfattning. I Westgate West, flerfamiljshusdelen av området som då var alldeles nybyggt fanns det ingen sådan effekt och inga sådana samband. Författarnas slutsats är att den observerade enhetligheten i Westgates befolkningens beteende är följderna av "the operation of group standards or the existence of 'social norms'". (s 99-100)

I en social situation, där interaktionen mellan grannar är av sådan art och omfattning att man kan tala om grannarna som en grupp, kan det vara meningsfullt att söka grannskapsnormer för beteende som inte direkt gäller relationer grannar emellan. Cooleys primärgrupp har en sådan funktion, vill vi minnas: gruppen inverkar på vår "moralhealth", "It is the interchange of ideas and feelings with this group, and a sense of its opinions, that makes standards of right and wrong seem real to us." (i Perry, 1939, ibid)

Inverkan av grannskapsgruppen på normer för individens beteende i olika avseenden har beskrivits eller studerats av många forskare. Innan vi kan ta upp dessa studier, måste vi beröra en fråga som vi återkommer till längre fram: hur kan grannande ske i större grupper än den lilla enheten som ofta beskrivs som skådeplatsen för interaktion mellan grannar? Forskarna syftar ofta till sådan grannskap. Det kan räcka för denna diskussion att be läsaren tänka på hur annorlunda socialt sett ett område är där många familjer har varit bosatta i generationer jämfört

med ett nybyggt förortssamhälle.

Gans (1963) studerade en Philadelphia-förort och fann att grannarna hade en normativ uppfattning om gräsmattan. Man skulle hålla gräsmattorna rena och snygga. Men man upplevde inte detta som ett intrång, menar Gans, utan som ett uttryck för allas stolthet över gatans utseende. (s 191) Gans iakttagelse gäller en mindre enhet: normen kanske gäller i hela förorten, men den utövas av dem som bor längs med en gata.

Vi berörde inledningsvis Loomis & Beegle's definition av grannskapet som ett område där människor "grannar". Rurala sociologer har studerat grannskap på landsbygden, och vi kan erinra oss Loomis' siffra på femton - tjugo familjer för att få en aning om storleksordningen av dessa grannskap. Young & Coleman (1959) t ex studerade en kommun med 343 bönder fördelade på tolv grannskap. Författarna fann signifikanta skillnader mellan grannskapen. I de grannskap där man tillämpade nyare metoder uppgav man att man tog hänsyn till grannarnas åsikter om jordbruksteknik, till skillnad från dem som bodde i grannskap, där man inte tillämpade nya tekniker. Författarna talar om betydelsen av "neighborhood norms".

Vi har redan berört två studier som sätter deltagande i frivilliga föreningar i samband med lokala normer. Bell & Force (1956) försökte förklara skillnader i deltagande mellan olika områden med en tes om "general societal expectations". Litwak & Szelenyi (1969) menade att ett yrkesliv i byråkratiska organisationer gav färdigheter som möjliggjorde individers bildande och drivande av lokala föreningar: detta, i sin tur, skulle leda till att individen snabbare skulle bli invigd i lokala normer. Bägge dessa studier berör större enheter än den enhet vi har talat om. Fellin & Litwak (1968) hävdar att det är meningsfullt att tala om "neighborhood primary groups" i flera sammanhang. (s 72) De talar om grannskapets betydelse för bl a individens utbildningsmål, i kommunalpolitiken och vad gäller ungdomsbrottsligheten.

Fellin & Litwak berör ett av Chicagoskolans intressen. Shaw (1929, refererat i Macoby et al, 1958) beskrev förslumning som delvis ett resultat av norm- och regelkollaps. Detta satte han i samband med invandringen av grupper av svarta och europeiska immigranter med en annorlunda kulturell bakgrund. I brytningsskedet mellan en äldre befolkning och en ny försvinner äldre kulturella och sociala kontroller, och institutioner

försvinner. Detta kallades för "continued social disorganization" (ss 204-205).

Macoby, Johnson & Church (1958) försökte studera integration och ungdomsbrottslighet. De studerade två grannskap (med en befolkning av 3900) som var förhållandevis lika i ekonomisk nivå, utbildning, yrke, hyres- och bostadsnivå, där ett hade en mycket högre ungdomsbrottslighet. Deras hypoteser var att människorna i det "höga"området skulle vara mindre homogena, mer mobila, känna färre grannar och ha färre uppfattade gemensamma intressen med grannarna. De skulle även godkänna ungdomsbrottslighet i större utsträckning och vara mindre benägna att själva handla för att förebygga vandalisering etc.

Författarna fann en viss skillnad i homogeniteten, men inte i mobiliteten. De fann även skillnader i den väntade riktningen vad gällde hur många grannar man kände och kunde låna saker ifrån. Skillnader fanns även i svar på frågan om man ansåg att grannarna hade ungefär samma uppfattningar och åsikter som en själv: människor i det låga området svarade ja på denna fråga nästan dubbelt så ofta som de i det höga området. Det fanns inga skillnader i åsikter om ungdomsbrottslighet, men däremot skillnader i normer för hur man skulle handla för att förebygga brottsliga handlingar. Författarna studerade verkliga fall och fann samma tendens. De sätter familjernas "social isolation" i det höga området i samband med en lägre nivå av social kontroll.

Sammanfattningsvis: med hjälp av begreppet normer har vi kunnat betrakta interaktion i grannskapet som en process, där handlingar och upplevelser av handlingar synes förbundna med varandra. Detta ger oss ett sätt att förstå en del av de motsatta teorier, iakttagelser som vi har berört i denna uppsats. Men för att kunna integrera dessa varandra motsatta beskrivningar och förklaringar av grannrelationer måste vi titta närmare på de olikheter som har påtalats av olika forskare.

9 NÅGRA EMPIRISKA TECKEN PÅ DYNAMIK

9.1 Olikheter på individnivån

Systemattribut som föränderlighet och komplicerade orsaksförhållanden är yttringar av dynamiken i sociala system. Ett systemattribut som man kan tro sig observera i grannrelationer är komplicerade orsaksförhållanden. Den föregående diskussionen av en ömsesidig inverkan av normer och interaktion visar exempel på att en tänkbar positiv och negativ återkoppling kan finnas i grannrelationer. Men på ett annat plan kan det vara möjligt att förstå individuella skillnader och skillnader i olika avseenden mellan områden med hänsyn till komplicerade orsaksförhållanden utan att i denna diskussion försöka precisera vilka sorters orsaksförhållanden.

I diskussioner om hur grannrelationer uppstår eller inte uppstår i nybyggda bostadsområden används ofta begreppet "behov". Vi har redan nämnt att det verkar rimligt att anta att individens behov på något sätt är viktigt för hur kontakter utvecklas eller inte utvecklas, men att behov som begrepp är otillräckligt för förklaringar. Ändå ligger idén om att människornas behov av praktisk hjälp eller samvaro avgör vad som händer socialt i ett område nära till hands. Vi har redan sett några förklaringar till förändringar i grannrelationer som bygger på begreppet behov: vi kan dra oss till minnes resonemang som skulle förklara grannrelationer i äldre arbetardistrikt med tesen att människorna i dessa områden behövde varandras hjälp och stöd, och därför kom att bilda ett solidariskt och omfattande grannskap. Det verkar ligga någonting i den tanken. Men samtidigt har Caplow et al (1964) visat att de fattigaste personerna i San Juan, de som kan tänkas ha mest behov av varandra, har minst kontakt med sina grannar.

Jacobs (1962) har en iakttagelse om nybyggda höghusområden för låginkomsttagare som är intressant i detta sammanhang. Kontakten i äldre stadsdelar bygger enligt Jacobs på ett nät av "casual" relations på gatan: man kan gå sakta, byta några ord med andra, som sitter på en farstu, samtala med någon granne i "the candy store". Men i nya höga hus finns det inget sådant liv, inga neutrala mötesplatser med ett "inbyggt folkliv". Följden, enligt Jacobs, blir ett val mellan intim

samvaro eller isolering för dem som bor i sådana områden:

If mere contact with your neighbors threatens to entangle you in their private lives, or entangle them in yours, and if you cannot be as selective as to who your neighbors are as self-selected upper-middle-class people can be, the logical situation is to absolutely avoid friendliness or casual offers of help. (s 65)

En sådan situation kallar Jacobs för "sharing or nothing". Utgången brukar vara "nothing" menar hon: "In city areas that lack a natural and casual public life, it is common for residents to isolate themselves from each other to a fantastic degree." (s 65)

Ett svenskt exempel illustrerar tanken att kontakt inte nödvändigtvis är en direkt funktion av behov. Porelius & Wester (1970) studerade umgänge och kontakter på Svartedalens bostadshotell i Göteborg. Hotelllets hyresgäster var unga, många från andra delar av landet eller utlänningar, och vi kan förmoda att deras kontaktbehov skulle vara relativt stort. Författarna fann en väldig isolering på hotellet. De som bodde i dubblett var i allmänhet de som hade kontakter med andra, nämligen med den som bodde i samma rum. 14% av de intervjuade uppgav att de inte hade någon kontakt och inte hälsade på någon. Sällskapsrum fanns på varje korridor, men det användes sällan. Många av de intervjuade uppgav att "de varken hade lust, intresse eller behov av att använda det. Några kommenterade att 'det är jämt tomt där' och 'ingen sitter där'." (s 6)

Vi vet ingenting om dessa unga människors egentliga behov av kontakt. Men sällskapsrummet erbjuder en paradoxal social situation. För att den ensamme ska kunna gå in i rummet, måste det finnas någon där. Men eftersom ingen någonsin var i rummet, kunde ingen någonsin gå in i rummet. Ingenting fanns i rummet som kunde dra ner "gränsvärdet" som måste överstigas för att någon skulle gå in i rummet, alltså blev rummets funktionsinriktning en orsak till att funktionen inte kunde äga rum.

Dessa två exempel visar att individens behov kan tänkas vara påverkat av eller tempererat av den sociala situationens karaktär. Om man ska studera hur de första interaktionerna uppstår i ett nybyggt område måste man förmodligen ta hänsyn till hur individer bedömer en situation, vilka nyttigheter den erbjuder och vilka faror för känslomässiga förluster den innefattar. Man kan nog lugnt utgå ifrån att ett aktivt kontaktsökande är sällsynt, och förmodligen också kontraproduktivt.

I många kulturer är sådant beteende tillåtet endast för barn och gamla. Dahlströms (1951) småhusägare byggde själva, och han konstaterar: "Under småstugeområdets tillblivelsetid har sannolikt intima grannkontakter knutits. Behovet av ömsesidig hjälp tvingade fram detta." (s 219) Dahlström har förmodligen rätt på ett sunt-förnuftsplan: utgångsläget i ett självbygge är att många tillfällen för en legitim kontakt finns. Med legitim menar vi känslomässigt neutral, eller förknippad med praktisk nytthet. Men när byggnadstiden är slut, och behovet av ömsesidig hjälp kan förmodas avta, hur kommer det sig då att kontakterna fortsätter? Man kan förklara detta med ett resonemang om normer-interaktion.

Vi tror att det bara är med en mer sofistikerad syn på individuella behov och interaktion som man kan förklara hur olika bostadssituationer kan ge upphov till olika beteende. Vi har påträffat ett arbete som tycks visa att människor med förmodligen liknande behov kan bete sig olika i olika bostadsmiljöer. Wilner & Walkley (1963), i John Hopkins undersökning av bostadens socialmedicinska effekter, rapporterar resultat som verkar styrka det som sagts ovan. Undersökningen gjordes under tre år, då två noggrant matchade urval på sammanlagt 600 slumbor intervjuades vid elva olika tillfällen. Det ena urvalet bodde kvar i slummen, medan det andra flyttades till nya bostäder. De främsta resultaten gäller flyttningens gynnsamma effekter på hälsoni-vån och prestationsförmågan. Men man iakttog även skillnader i grannrelationer, bl a "a marked increase in neighborly interaction of a mutually supportive variety, such as helping out with household activities, with children, and in time of illness." Gruppen som hade flyttat hade fått fler behagliga och obehagliga kontakter med grannar, och sa sig ha fått fler tillfällen att få nya vänner. Man var även stoltare över det nya grannskapet. (s 222)

Vi kan ge ett exempel på hur interaktionen kan inverka på ett komplicerat sätt på individens uppfattningar och på hans benägenhet att interagera. Vi kan erinra oss att Caplow et al (1964) fann att individer med större kontakt med sina grannar var mer tillfredsställda med sin bostadssituation, medan Foote et al (1960) fann att individer som var tillfredsställda med sin bostadssituation uppfattade sina grannskap som mer homogena än

än de egentligen var. Och många, bl. a. Caplow & Forman (1950) har påtalat att homogenitet leder till högre interaktion. Det verkar inte helt otänkbart att uppfattningar om grannars likheter med en själv, tillfredsställelse med sin situation och graden av interaktion inverkar på varandra, och bildar en sorts "orsakskedja." Men i så fall bör man inte betrakta t ex individens tillfredsställelse som en oberoende, och interaktionen som en beroende variabel.

9.2 Olikheter på aggregatnivån

Vi har hittills berört skillnader på ett individuellt plan. Det finns olikheter på områdesplanet eller vad gäller socialaggregat som också uppvisar egenskaper som förmodligen bör ses ur ett dynamiskt perspektiv. Detta gäller dels skillnader mellan små enheter men även mellan små enheter och större områden.

Caplow et al (1964) skildrade tjugofem aggregat av samma storlek. En del visade en allomfattande kontakt, medan andra visade en nästan fullkomlig isolering mellan människor. Hur ska man förklara dessa väldiga skillnader? Författarna menar att de inte kan ge någon förklaring. Vi minns att de fann att mer omfattande kontakt visade samband med individens ekonomiska och sociala ställning, men sådana samband gäller individen, och skillnader mellan olika uppsättningar individer måste förklaras med hänsyn till uppsättningarna.

Caplow et al påpekar att antalet möjliga interaktioner bland tjugo familjer är stort. Antalet möjliga parrelationer är 190, och antalet möjliga relationer mellan alla hushåll och sub-grupperingar är faktiskt 1.742.867.913. Om vi nu tänker på den föregående diskussionen om hur interaktioner och normer för interaktion samverkar, samt på det som antyds ovan om hur individens egenskaper inverkar på och påverkas av interaktionen, verkar de stora skillnaderna i San Juan mellan olika "grannskap" vara förståeliga, om än inte förklarbara.

I Neighborhood and Community (1954) beskriver Mitchell & Lupton skillnader mellan tre kvarter med samma befolkningsstorlek och samma bostadsstandard. Mönstren där var en ständig osämja i ett kvarter, en hjälpsam och vänlig kontakt i ett annat, och en avvaktande lugn i ett tredje.

Sjödén fann (1970) i sin studie av radhusområdet "Fyrklövern" skillnader mellan kvartersbildningarna inom området. "Stora skillnader kunde konstateras inom kvarter, som till synes har samma yttre förutsättningar för grannkontakter." (s 1) Området var ett självbygge med fyra avgränsade kvarter med 24-26 hus i varje som bildade fyra ekonomiska föreningar. Området var cirka sex år gammalt vid undersökningstillfället. Man har tydligen hunnit bilda egna normer: "Det anses i allmänhet mer eller mindre självklart, att man 'stannar och pratar' med alla eller de flesta av grannarna i kvarteret." (s 2) Men detta är vanligare i kvarteren B och C, som också uppvisar andra skillnader vad gäller "titta-in-kontakter", "tjänstkontakter" och "kvällskontakter" (s 3). Man kan få en uppfattning om dessa kontacters frekvens från följande siffror från hela området: av de som bor i mellanlameller, uppger 54% att de hjälper bägge sidgrannarna med barnen, trädgårdsarbete, lån, inköp e dyl och ytterligare 29% som har sådana kontakter med den ena sidgrannen, sammanlagt 84% alltså. Motsvarande siffra för "titta-in" kontakt är 20% resp. 48%, eller 68% sammanlagt.

Författarna fann, att medan 94% anser att kontakten med grannar är lagom, är 43% av familjerna samtidigt villiga att betala för en gemensamhetslokal. Det fanns ytterligare en skillnad mellan dessa kvarter: "Inom kvarteren B och C förekommer interna regelbundna gårdsfester för såväl barn som vuxna vid valborgsmässoafton, nyår, midsommar eller liknande tillfällen. I kvarteren A och D har sådana fester förekommit vid några enstaka tillfällen." (s 4) I kvarteren B och C var intresset för gemensamhetsanläggningen allra störst.

Om vi nu sammanfattar dessa skillnader mellan mindre enheter som olika författare har iakttagit kan vi föreslå följande tes. Interaktionen i mindre enheter genererar ett socialt mönster som är unikt för enheten, eftersom mönstret "orsakas" av en uppsättning unika individer och av deras interaktioner med varandra. Detta förklarar skillnader i den bemärkelsen att tesen pekar mot den dynamik som leder till olikheter, men förklaringar av själva skillnaderna är förmodligen omöjliga.

9.3 Uppkomsten av det utsträckta grannskapet

Det finns en annan sorts dynamik som kan leda till förståelse för de skillnader som råder mellan områden som Bethnal Green och andra eng-

elska områden som har en befolkning ur samma arbetarklass. Bethnal Green beskrivs av Willmott (1960) som ett samhälle där grannar ofta var släktingar, skolkamrater eller arbetskamrater. Dessa relationer gjorde att de flesta av Bethnal Greens invånare hade olika sorters relationer med varandra som gör att man inte kan prata om grannkontakt i isolation. Ett samhälle av denna typ är produkten av många generationers boende: när barn växer upp i området, gifter sig, bosätter sig där, då kan relationer uppstå av det slag som Willmott beskriver i Bethnal Green. Man kan inte förklara det sociala mönstret som en följd av områdets homogena befolkning: tvärtom, är homogeniteten en följd av förändringar i tid. Som Willmott (1963) påpekar, sker en sällning av personer som inte trivs med en social omgivning av en viss karaktär: i Dagenham bidrog områdets enklassbefolkning till att personer med medelklassaspirationer flyttade, och detta ökade i sin tur områdets homogenitet. Tid är den dynamiska faktorn som "förklarar" ett socialt mönster av Bethnal Greens typ, och tid är en av faktorerna som leder till att ett sådant mönster kan uppstå i ett område som Dagenham.

Gränser kan också vara viktiga för utsträckta grannskap av denna sort: en social gräns kan definiera var samhörighetskänslan tar slut. I Neighborhood and Community (1954) beskrivs området i Sheffield som en "community av Hodges & Smith". Området kom till för "spill"befolkning från slummen och blev tidigt stämplat hos stadens övriga befolkning som ett nytt slumområde. Området låg isolerat: "This isolation has probably been very important in stimulating local consciousness and also in insulating the residents from other ways of living." (s 80)

Ett utsträckt grannskap av denna typ har beskrivits nyligen i en svensk undersökning. Franck & Häggmark-Bell (1971) intervjuade ett tjugotal äldre personer i Hjorthagen, ett bostadsområde nära Stockholms Värtahamn, som huvudsakligen har varit ett arbetardistrikt. Hjorthagen präglades "förr" av en stark sammanhållning, en speciell "vi-känsla" och grann-gemenskap. De äldre hjorthagsborna talar om hjälpen och sammanhållningen grannar emellan i samma andetag som de beskriver den omfattande förenings-verksamheten. När dessa människor berättar att "vi var som en enda stor familj" är det i mer än en bildlig bemärkelse: Hjorthagen var under tio-, tjugo- och trettioåret bebott av arbetare i hamnen och på gas- och el-

verket och deras familjer i flera generationer, barnen växte upp och gifte sig ofta med andra barn till Hjorthagsbor. Författarna frågade sina uppgiftslämnare, varför området var så starkt lokalpatriotiskt, och vad gemenskapen och solidariteten berodde på.

Svaren blev belysande. Man menar att Hjorthagen var isolerat: spår-vagnen kostade 10 öre, och få hade råd att åka in till Stockholm. Man kände alla eller visste något om dem: en äldre dam berättar att det är nu på senare år som man har börjat "tappa räkningen på folk" med alla nyinflyttade. Man förenades inte enbart av släkt- och vänskapsband: många arbetade för att bygga upp arbetarrörelsens verksamhetsgrenar; man bildade en hyresgästförening, konsumtionsföreningen Solid, bedrev studier, byggde, bokstavligen, sitt eget Folkets hus. Man hade likartade levnadsvillkor. Hjorthagen har förändrats sedan dess. Gårdsfesterna, då gårdarna "bjöd varann" har upphört och likaså de stora kaffekalasen med dans på "Ängen". De äldre säger att de känner färre grannar. Många av de lokala föreningarna har uppgått i större distrikt. Hjorthagsborna pekar på de ändrade ekonomiska villkoren: förr var man fattig och hederlig, nu är man bara hederlig. Understödsfonderna behövs inte längre. Grunden för den sociala och politiska föreningsverksamheten som gav uttryck för samhörighetskänslan har ändrats. Men man pekar också på ett annat skäl till förändringarna: "barnen får inte bo kvar." Priserna och storleken på lägenheter inom den "egna" bostadsrättsföreningen gör att lägre medelklass personer med utflugna barn flyttar in. Då många av de övriga lägenheterna förvaltas av kommunen används de som bostäder för ensamstående personer, ofta socialt handikappade med alkohol- eller narkotikaproblem, personer som vägras av andra hyresvärdar. En allmän önskan tycks vara att barn till gamla Hjorthagsbor skulle beredas förtur till bostäder i Hjorthagen.

Hjorthagen är, eller var, ett samhälle med en "community's" alla kännetecken: samhörighetskänsla, lokal förankring, egna institutioner och egna namn för lokala företeelser. Det verkar inte rimligt att försöka förklara den omfattande kontakten med grannar som man hade i Hjorthagen utan att kunna förklara de sociala och politiska krafter som gav upphov till själva samhällets uppkomst och som betingade invånarnas liv. Som Franck & Häggmark-Bell påpekar: "Det är svårt att se vad som gav upphov till

vad -- om t ex solidaritet och värdegemenskap gjorde att människor kom varandra närmare som grannar eller om närheten mellan grannar gav solidaritet."

Vi har nu gett olika förslag på dynamiska mekanismer som kan bidra till vår förståelse för en del av de olikheter som har observerats i olika grannskap. Vi kan förstå grannrelationer som ett tillfälligt uttryck för en process som genereras av interaktion och normer för interaktion. Det sociala mönster, som karakteriserar grannskap som Bethnal Green eller Hjorthagen är en följd av och ytterligare ett uttryck för, förändring genom tid, här mätt i generationer.

9.4 Ett försök till syntes

Vår avsikt med diskussionen i del II har varit att skissera en del följder av ett dynamiskt betraktelsesätt. Det verkar inte helt riktigt att betrakta alla grannskap som sociala system, men vi har försökt visa, att man kan finna en del dynamiska egenskaper i grannrelationer. Vad vi nu vill göra är att väldigt grovt föreslå hur man skulle kunna ta hänsyn till de många olika faktorer som har föreslagits vara av betydelse för uppkomsten av grannrelationer i del I.

För diskussionens skull kan vi fortfarande tänka oss två nivåer för förändringar i grannrelationer. Det verkar rimligt att tänka sig faktorer som inverkar på hushållet/individens beteende. Man kan också tänka sig faktorer som inverkar på uppsättningen individer, eller det sociala aggregatet. Som har framgått av 4.2 - 4.4 sker påverkan mellan dessa nivåer. Det är förmodligen detta som "förklarar" de skilda empiriska iakttagelser som görs. Vad vi nu vill ge är några exempel på hur olika faktorer kan tänkas inverka. Vi ger ingen uttömmande förteckning, men det är inte otänkbart att man skulle kunna uppnå en språklig modell som skulle tillåta en att ta med de faktorer som har nämnts i del I. Många forskare har föreslagit faktorer som kan tänkas inverka på hushållet och individens beteende. Ibland kan det vara meningsfullt att tala om ett behov av social kontakt. Men sådana behov kan också tänkas vara påverkade av den befintliga interaktionens karaktär. Allmänt förändrade värderingar om hur man bör förhålla sig mot andra bör också inverka, och massmedia har förmodligen en roll här. Å andra sidan kan man om t ex ett utsträckt grannskap av typ Bethnal

Green säga att lokalsamhället troligen liknar kulturkretsen. Allt detta kan tänkas inverka på människors benägenhet att interagera med andra. Men denna benägenhet bör också påverkas av familjens eller individens livscykel, som betingar vilken användning man kan få av praktisk hjälp. Erfarenheter av ev. andra grannskap bör också inverka. Individens dygnsrytm kan också tänkas inverka, se nedan.

På nivån aggregat kan man föreställa sig att antalet kontakter betingas av flera faktorer. Det verkar rimligt att tänka sig att en stark omsättning på personer i aggregatet har en inverkan på relationerna: tänkbart är att en hög omsättning kan leda till mer eller mindre interaktion. Vidare bör problem gemensamma för många av individerna i aggregatet ibland ge tillfälle för ett samarbete som gäller flera individer. Ett sådant samarbete kan i sin tur leda till andra sorters interaktion. Många har talat om en klassblandningseffekt, att ett heterogent aggregat betecknas av mindre interaktion. Det kan tänkas att individernas statusuppfattningar är viktiga, men man kan också tänka sig att en bidragande orsak till att man inte "träffas" är att man inte träffas. Arbetaren som rör sig i området kl. 6.30 och kl.16.30 träffar sällan tjänstemannen som går till arbetet kl. 7.30 och återvänder vid 17.30: individernas olika dygnsrytmer inverkar förmodligen på antalet kontakter. Men spridningen i dygnsrytmer är en egenskap hos aggregatet.

Om vi återanknyter till teorin om att passiva kontakter är en förutsättning för aktiva kontakter kan vi dra samman en del av dessa faktorer. En viss fysisk struktur kan betinga antalet tillfällen för passiva kontakter, men dessa tillfällen betingas också av individernas egenskaper och aggregatets egenskaper. Kommunikationsvägar kan bara föra människor i kontakt med varandra om det finns flera människor på dem samtidigt. Om vi påminner oss om samverkan mellan interaktion-normer, kan vi förstå Pfeils begrepp "neutral mark". Människors användning av fysiska utrymmen är inte bara betingade av utrymmenas fysiska beskaffenhet, utan också av normativa uppfattningar om vad som bör pågå i just det utrymmet. I vissa svenska bostadsområden är sandlådan en sorts mötesplats -- men inte i alla områden. Alla de ovannämnda faktorerna kan tänkas inverka på hur och om passiva kontakter utvecklas.

Slutligen kan faktorer som ligger på ett annat plan inverka både på in-

dividen och/eller aggregatet som helhet. Produktionssättet kan betinga individens självuppfattning, och uppfattning om klasstillhörighet. Förändringar i bosättning eller organisationsliv kan inverka på det sociala mönstret i ett område, som Franck och Häggmark-Bells studie av Hjort-hagen visar. Deras studie och andra visar att tid är en viktig faktor: det tar tid ibland generationer att bygga upp normer.

Kontentan av denna analys är att det är egenskaper hos individerna, karaktären av en uppsättning individer och processkaraktären i deras interaktioner, samt fysiska och samhälleliga faktorer som i växelverkan betingar den form interaktionen tar på en given plats och tid.

10 SLUTDISKUSSION

10.1 Kan vi besvara frågorna?

Frågan som vägledde oss i del I av denna studie var: hur har man beskrivit och förklarat uppkomsten av sociala relationer i bostadsområden? Vi har sett att de beskrivningar man gav av grannskap var vitt skilda: en del har menat att grannskapet håller på att försvinna i städerna, medan andra hävdar att grannrelationer spelar en viktig roll även i centrala delar av städer. Denna oenighet om vad man egentligen beskrev motsvaras av en oenighet i förklarings sätt. Även när man behandlar ett och samma fenomen, t ex suburbanism, ger man ibland helt olika förklaringar.

I del II försökte vi antyda konturen på ett annorlunda betraktelsesätt. Med hjälp av en del begrepp från systemteorin kunde vi börja att sätta samman en del av de olika rönen och betraktelsesätten. Vi betonade den dynamiska aspekten hos interaktionen mellan grannar, och såg komplexiteten och föränderligheten som ett empiriskt uttryck för denna dynamik.

Detta synsätt gör det möjligt att förstå att ett bostadsområde kan karakteriseras av omfattande interaktion, medan ett område med en likartad befolkning och bebyggelse saknar sådan interaktion. Men en förståelse behöver inte innebära en förklaring. Vi tror att komplexiteten och föränderligheten i grannrelationer gör att möjligheterna att uppnå en språklig modell som anger de nödvändiga och tillräckliga villkoren för interaktion är begränsade. Grannskap bör förmodligen inte alltid betraktas som sociala system, men vi tror att man ofta kan urskilja systemdynamiska egenskaper i relationer i bostadsområden. Dynamiken innebär att förklaringar som bygger på abstraktioner som "mobilitet", "urbanism", "homogenitet" osv ibland bekräftas och ibland förkastas empiriskt: förklaringskraften hos sådana begrepp verkar därför vara begränsad. Vi tror att de skilda teoretiska betraktelsesätten, och de olikheter som har iakttagits empiriskt bägge kan vara avhängiga av föränderligheten i sociala relationer. Denna syn har vissa konsekvenser för en vidare forskning och för bostadsplaneringen.

10.2 Konsekvenser för en vidare forskning

Forskning som rör interaktion i bostadsområden måste brottas med teoretiska problem. Man bör därför akta sig för en teoretisk utgångspunkt som har sådan verkan att den begränsar granninteraktion till att vara en direkt funktion av en specifik variabel. Vi vill därmed inte föreslå enbart induktiva studier, men man bör undvika att i onödan frånhända sig information genom val av en alltför snäv begreppsapparat.

En annan slutsats man kan dra av denna litteraturgenomgång är att studier byggda på en enda undersökningsteknik inte ger tillräckligt mycket information. Detta av två skäl. Det är uppenbart att studier som Willmotts, som bygger på forskarens närvaro i ett område under loppet av några år, ger bättre och mer pålitliga beskrivningar än andra typer. Festinger et al:s kategoriska påstående att det är nödvändigt att använda samtliga tillgängliga tekniker, strukturerade och ostrukturerade intervjuer, deltagare och annan observation samt fältexperiment verkar riktigt. Bredare studier ger bredare information. Men det finns ett annat skäl: som Kuper påpekar, svaren på frågor rörande lån kan tänkas vara färgade av personers normativa uppfattningar.

Vi har försökt att visa att sådana normer är implicita i grannrelationer. En alltför enkel undersökningsteknik t ex enkätstudier innebär klart risken att man får svar som belyser dels beteende och dels normer. Förståelse för både normer och beteende är väsentligt, men normer och beteende är inte samma sak. Vi tror att man skulle kunna förfinas ett dynamiskt synsätt, men har redan föreslagit att det kan vara svårt att tillverka en språklig förklaringsmodell som är tillräckligt komplex för att kunna möjliggöra fullständiga beskrivningar och förklaringar. Man skulle däremot kunna tillverka en simulering av grannrelationer.

En simulering är en sorts datamaskinsmodell av en viss situation, där man använder maskinens möjligheter att utföra många beräkningar för att närma sig de många och komplicerade skeenden man försöker simulera. En sådan simulering kan ge antydningar om hur interaktioner kan uppstå i olika miljöer. Studier byggda på en bredare metodik skulle kunna belysa svenska förhållanden.

Det finns även andra intressanta och mer begränsade frågeställningar. Vilken relation råder mellan granninteraktion och andra sorters lokalt förankrade sociala verksamheter, t ex föreningsliv? Kan det tänkas att det råder en ömsesidig påverkan även här? Hur bildas normer i inflyttningsskedet i nya bostadsområden? Hur inverkar förvaltningsformer på normbildningen? Skiljer sig "självbyggen" och andra självförvaltade områden i normbildningen? Hur inverkar informationen till hyresgäster i detta avseende? Kan skadegörelsefrekvensen i ett område förstås som en yttring av graden av social kontroll?

10.3 Hur kan samhällsvetenskapliga rön om grannrelationer användas i bostadsplaneringen?

Vi talade i inledningen till denna rapport om att lägenhetsstandarden för stora befolkningsgrupper har förbättrats, samtidigt som det sägs att bostadens omgivning har blivit torftigare. På vilket sätt menar man då att omgivningen har blivit torftigare? Tänker man på följder av detaljhandelns rationalisering? Inte alltid; Skärholmen, som ofta ges som ett exempel på en torftig bostadsmiljö, har ett förhållandevis stort utbud av varor och tjänster. Är det steriliteten och avsaknaden av grönska man syftar på? Ja dels det, men många tycks mena att nya bostadsområden har ett socialt liv som är fattigt. Kritiker ser ibland detta som ett uttryck för bristande planering. Klart är dock att bostadsplaneringen inte ensam orsakar det förhållandet. Socialt liv i bostadsområden fanns innan det fanns planerad bebyggelse och finns också i modern planerad bebyggelse. Åtskilliga av de faktorer som använts för att förklara sociala relationer i bostadsområden har heller inte varit föremål för bostadspolitiska överväganden eller åtgärder.

Det verkar ändå riktigt att påstå att bostadsplaneringen spelar en viktig roll för den sociala utvecklingen. Vi vill, i likhet med Leo Kuper, säga att om inte planeringen hade några sociala följder skulle den vara meningslös. Att ange precis vilka följder och precis vilka orsaksförhållanden som råder är däremot svårare. Det är inte ovanligt att studier som rör grannrelationer avslutas med forskarens rekommendationer för detaljplaneringen av bostadsområden. Under 8 ger vi en analys som kan vara tankeväckande, men vi anser inte att vårt material medger utsagor om vilka tekniska lösningar man ska tillgripa för att uppnå önskade sociala mål.

Vi vill i stället och utifrån det betraktelsesätt vi har skisserat föra ett mer allmänt resonemang om den fysiska planeringens roll i utvecklande av sociala relationer. Planer syftar framåt. De beskriver inte något som finns utan något som ska komma till. En plan ska ge utrymme för det sociala livet under tiden bebyggelsen står. Men är det möjligt att göra förutsägelser om vad som ska ske i ett område och vad den framtida befolkningen kommer att önska sig?

Vi kan ta radhusområdet "Fyrklövern" som exempel på svårigheten att göra förutsägelser. Kunde man vid planeringen förutse i vilka kvarter gårdsfester skulle komma att ordnas av de boende? Om man hade kunnat göra en sådan förutsägelse, skulle det då vara möjligt att uppställa allmänna plannormer för antalet m^2 /invånare för funktionen gemensamma aktiviteter? Om en sådan förutsägelse verkar svår att göra, så kan man ifrågasätta möjligheterna att uppfånga i plannormer de många och ömsesidigt beroende faktorer som tycks betinga vardagliga grannrelationer.

Man kan också undra om den enskilda planen kan vara förutseende nog att kunna innehålla utrymme för den föränderlighet vi talar om. Men med detta sagt vill vi inte att man ska dra slutsatsen att det dynamiska i grannrelationer gör att planer inte behöver ta hänsyn till sociala mål. Om en plan omfattar få element som ger tillfälle till interaktion av olika slag utanför hemmet verkar det mindre sannolikt att ett rikt socialt liv kommer till stånd. Det besvärliga tycks vara att den motsatta verkan är mycket svårare att förutse, därför att det är svårt att förutse vilken interaktion och vilka normer som kommer att utvecklas ur andra, och vilka fysiska utrymmen dessa eventuellt kommer att kräva. Detta tycks tala för att utrymmen lämnas outnyttjade, så att de boende senare kan kompensera oförutsedda brister. Planeraren befinner sig i ett dilemma. Å ena sidan vet han att planer har sociala konsekvenser, men å andra sidan är han osäker på vilka dessa är. Det är förmodligen därför som många planerare intresserar sig för samhällsvetenskap. De litteraturstudier vi presenterar i denna uppsats verkar motivera en allmän uppmaning till försiktighet: det finns ingen enhetlig samhällsvetenskaplig bild av hur sociala relationer i bostadsområden gestaltar sig. Inte heller är man ense om vad som inverkar på relationer mellan grannar -- för att inte tala om vilka sorters relationer som är önskvärda.

Samhällsvetenskaparna kan bidra till planerarnas kunskaper, men man bör ställa sig kritisk till alltför kategoriska uttalanden om hur sociala relationer borde gestalta sig: redan Platon hade bestämda åsikter om hur bostäder borde byggas i Republiken. Men vill man tillgodose sociala mål i planeringen behöver man många informationskällor. En försöksverksamhet kan ge information av ett slag. Man borde även kunna få upplysningar från andra källor: fastighetsskötare och andra bostadsförvaltare, socialarbetare, distriktsläkare och de boende kan bidra med sina erfarenheter av sociala relationer i bostadsområden.

- Angyal, A, A Logic of Systems. Ingår i Emery, F, Ee, 1969, Systems Thinking. (Penguin) Harmondsworth.
- Axelrod, M, 1956, Urban Structure and Social Participation. American Sociological Review, 1, årg. 21, p. 13-18.
- Bell, R, Björkgren, K, Carlzon, S, Cornell, A, Hassel, E, Johansson, B, Lindén, A, Lovén, T & Nilsson, H, 1970, Björksätra, ett bostadsområde i Sandviken. (Ped. inst.) Trebetygsuppsats. Stockholm.
- Bell, W, 1959, Social Areas: Typology of Urban Neighborhoods. Ingår i Sussman, M, B, 1959, Community Structure and Analysis. (Thomas Y. Crowell Co.) Los Angeles.
- Bell, W & Force, M, 1956, Urban Neighborhood Types and Participation in Formal Associations. American Sociological Review, 1, årg. 21, p. 25-34.
- Berger, B M, 1960, Working Class Suburb. (University of California Press.) Berkeley.
- Bertalanffy, L, 1969, General System Theory. (George Braziller.) New York.
- Boalt, G & Holm, L, 1966, Bostadssociologi. (Natur o. Kultur.) Stockholm.
- Buckley, W, 1967, Sociology and Modern Systems Theory. (Prentice Hall.) Englewood Cliffs, New Jersey.
- Caplow, T & Forman, R, 1950, Neighborhood Interaction in a Homogeneous Community. American Sociological Review, juni, årg. 15, p. 357-366.
- Caplow, T, Stryker, S & Wallace, S, 1964, The Urban Ambience. (Bedminster Press.) Totowa.
- Cooley, C H, 1965, ed Roscoe Hinkel, Social Process. (Southern Illinois University Press.) Carbondale.
- Dahlström, E, 1951, Trivsel i Söderort. (Esselte.) Stockholm.
- Dahlström, E, 1957, Barnfamiljer i höghus och trevånings låghus i Vällingby. (Statens Nämnd för Byggnadsforskning.) Rapport 38, Stockholm.
- Dennis, N, 1963, Who needs neighbors? New Society, 3:43, 25 juli.
- Dewey, R, 1957, The Neighborhood, Urban Ecology and City Planners. Ingår i Hatt, P & Reiss, A, Cities and Society. (Free Press.) Glencoe, Illinois.
- Dewey, R, 1960, The Urban-Rural Continuum, American Journal of Sociology, 1, juli, p. 60-66.

- Dobriner, W M, 1963, *Class i Suburbia*. (Prentice Hall.) Engewood Cliffs, New Jersey.
- Dotson, F, 1951, Patterns of Voluntary Association Among Urban Working-Class Families. *American Sociological Review*, 5, årg. 16, p. 687-693.
- Egerö, 1967, *Ny bostad i Ytterstad*. (Soc. Inst.) Göteborg.
- Ekblad & Isaksson, 1970, *Grannkontakter i Svartedalen, Fyrklövern och Nickelgränd - En jämförelse*. (Kungl. Tekn. Högsk.) Stockholm.
- Elmer, M C, 1926, Maladjustment of youth in relation to density of population. Ingår i Burgess, *The Urban Community*. (University of Chicago.) Chicago.
- Fava, S F, 1956, Suburbanism as a Way of Life. *American Sociological Review*, 1, årg. 21, p. 34-37.
- Feldman, A & Tilly, C, 1960, The Interaction of Social and Physical Space. *American Sociological Review*, 6, årg. 25, p. 877-884.
- Fellin, P & Litwak, E, 1968, The Neighborhood in Urban American Society. *Social Work*, 3, årg. 13, juli.
- Fellin, P & Litwak, E, 1963, Neighborhood Cohesion Under Conditions of Mobility. *American Sociological Review*, 3, årg. 28, p. 364-376.
- Festinger, L, Schachter, SS & Back, K, 1950, *Social Influence*. (Harper & Bros.)
- Foley, D, 1957, *The Use of Local Facilities in a Metropolis*. Ingår i Hatt, P & Reiss, A, *Cities and Society*. (Free Press.) Glencoe, Illinois.
- Foote, N, 1960, *Housing Choices and Housing Constraints*. (Mc Graw-Hill.) New York.
- Franck, A & Häggmark-Bell, A, 1971, *Hjorthagen, Gemenskap och Solidaritet - äldre människor berättar om förändringar i ett samhälle*. (Ped. Inst.) C:l-arbete, Stockholm.
- Gans, H J, 1968, *Urbanism and Suburbanism as Ways of Life*. Ingår i Pahl, R E, *Readings in Urban Sociology*. (Pergamon Press.) Oxford.
- Gans, H J, 1962, *Urban Villagers*. (The Free Press.) Glencoe.
- Gans, H J, 1963, *Effects of the Move from City to Suburb*. Ingår i Duhl, L, *The Urban Condition*. (Basic Books) p. 184-197. New York.
- Glass, R, 1948, *The Social Background of a Plan*. (Routledge & Kegan.) London.

- Greer, S, 1956, Urbanism Reconsidered: A Comparative Study of Local Areas in a Metropolis. *American Sociological Review*, 1, årg. 21, p. 19-25.
- Greer, S & Kube, E, 1959, Urbanism and Social Structure: A Los Angeles Study. Ingår i Sussman, M B, *Community Structure and Analysis*. (Thomas Y. Crowell Co.) Los Angeles.
- Goss, A, 1961, Neighborhood Units in British New Towns. *Town Planning Review*, årg. 32, p. 66-82.
- Hatt, P K & Reiss, A J, 1957, *Cities and Society*. (The Free Press.) Glencoe.
- Hawley, A H, 1950, *Human Ecology*. (Ronald Press.) New York.
- Herbert, G, 1963, The Neighborhood Principle and Organic Theory. *The Sociological Review*, årg. 2, p. 165-213.
- Holm, L, 1958, Ett bostadsområde blir äldre. *Byggforum*, 7, 8 o. 9.
- Jacobs, J, 1962, *The Death and Life of American Cities*. (Jonathan Cape.) London.
- Keller, S, 1966, Social Class in Physical Planning. *International Social Science Journal*, 4, årg. 18.
- Keller, S, 1968, *The Urban Neighborhood*. (Random House.) New York.
- Klages, H, 1958, *Der Nachbarschaftsgedanke und die nackbarliche Wirklichkeit in der Grosstadt*. (Westdeutscher Verlag.) Köln und Opladen.
- Krantz, B, 1968, *Lägenheter och markutrymmen i Baronbackarna, Örebro*. (Statens institut för byggnadsforskning.) Rapport 12/68, Stockholm.
- Kuper, L, 1953, *Living in Towns*. (The Cresset Press.) London.
- Lee, R H, 1955, *The City*. (Lippincott.) Chicago.
- Lidén, B, Ohlsson, E & Ydeskog, K E, 1962, Att bo i loftgångshus - en intervjuundersökning hos familjer på några platser i landet. Referat i Holm, L, *Boendesynpunkter på loftgångshus*. (Statens institut för byggnadsforskning.) Informationsblad 1962: 54, Stockholm.
- Litwak, E, 1961, Voluntary Association and Neighborhood Cohesion. *American Sociological Review*, 1, årg. 26, p. 258-271.
- Litwak, E & Szelenyi, I, 1969, Primary Group Structures and their Functions: Kin, Neighbors, and Friends. *American Sociological Review*, 4, årg. 34, p. 465-481.
- Loomis, C P & Beegle, J A, 1950, *Rural Social System*. (Prentice Hall.) New York.

- Macoby, E, Johnson, J & Church, R, 1958, Community Integration and the Social Control of Juvenile Delinquency. *Journal of Social Issues*, 3, årg. 14, p. 38-51.
- Mann, P H, 1954, The Concept of Neighborliness. *American Journal of Sociology*, 2, årg. 60, p. 163-168.
- Martin, W, 1956, The Structuring of Social Relationship Engendered by Suburban Residence. *American Sociological Review*, 4, årg. 21, aug., p. 446-453.
- McKenzie, R D, 1926, The Scope of Human Ecology. Ingår i Burgess, The Urban Community. (University of Chicago.) Chicago.
- Mumford, L, 1954, The Neighborhood and the Neighborhood Unit. *Town Planning Review*, årg. 24, p. 256-270.
- Neighborhood and Community, 1954, (University of Liverpool.) Liverpool.
- Oswald, H, 1966, Die überschätzte Stadt. (Walter Verlag.) Olten und Freiburg.
- Pahl, R E, 1968, Readings in Urban Sociology. (Pergamon Press.) Oxford.
- Perry, C A, 1939, Housing for the Machine Age. (Russel Sage Foundation.) New York.
- Pfeil, E, 1968, The Pattern of Neighboring Relations in Dortmund-Nordstadt. Ingår i Pahl, R E, Readings in Urban Sociology. (Pergamon Press.) Oxford.
- Porelius, G & Wester, L, 1970, Umgänge och kontakter i Svartedalens bostadshotell. (Kungl. Tekn. Högsk.) Examensarbete vid sektionen för Byggn. funktionslära, Stockholm.
- Schlyter, A, 1970, Boendeforskning: en översikt av aktuella svenska studier. (Lunds Tekn. Högsk.) Lund.
- Schorr, A L, 1963, Slums and Social Insecurity. (U.S. Government Printing Office.) Washington.
- Sjödin, M, 1970, Grannkontakter i "Fyrklöver". En enkätundersökning i ett radhusområde. (Statens institut för byggnadsforskning.) Informationsblad B1:1970, Stockholm.
- Trivseln i städernas bostadsområden, 1957. (Arkitekturbibl. vid KTH.) Stockholm.
- Whyte, W H, 1956, The Organization Man. (Doubleday.) Garden City, New Jersey.
- Willmott, P & Young, M, 1960, Family and Class in a London Suburb. (Routledge & Kegan.) London.
- Willmott, P, 1963, The Evolution of a Community. (Routledge & Kegan.) London.

Wilner, D M & Walkley, R P, 1963, Effects of Housing on Health and Performance. Ingår i Duhl, L, The Urban Condition. (Basic Books.) p. 215-225. New York.

Wirth, L, 1957, Urbanism as a Way of Life. Ingår i Hatt, P & Reiss, A, Cities and Society. (Free Press.) Glencoe, Illinois.

Young, J N & Coleman, L E, 1959, Neighborhood Norms and the Adoption of Farm Practices. Rural Sociology, 4, årg. 24, p. 372-380.

Åsvärn, G & Mathsson, B, 1959, Fritid i Förort. Sociologisk undersökning i Årsta 1954-1956. Stockholm.

R29: 1972

Denna rapport hänför sig till anslag Bs 679 från Statens råd för byggnadsforskning till T Stockfelt, Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet.

**Distribution: Svensk Byggtjänst, Box 1403, 111 84 Stockholm
Grupp: samhällsplanering**

Pris: 21 kronor